

Tartu Ülikool
Eesti keele õppetool
Eesti ja üldkeeleteaduse instituut

Inga Kukk
Kõnekeelsus õpilaskirjandites

Magistritöö
Juhendaja lektor Kersti Lepajõe

Tartu 2010

Sisukord

Sissejuhatus	5
1. Keel	7
1.1. Kirjakeel	8
1.2. Kõnekeel	11
1.3. Keele muutumine	12
1.4. Kõnekeelsust mõjutavad tegurid	14
1.4.1. Meedia mõjutused	15
1.4.2. Interneti- mõjutused	16
1.5. Kool kui keelenormi kujundaja	18
1.5.1. Kirjakeel ja kõnekeelsus riiklikus õppekavas	18
1.5.1.1. Kehtiv riiklik õppekava (2002)	19
1.5.1.2. Uue õppekava tööversioon	19
1.5.2. Kirjakeele ja kõnekeelsuse kajastamine kooliõpikutes	21
1.6. Töö metoodika ja materjalid	23
2. Morfoloogilised muutused	26
2.1. <i>si</i> -lõpuline mitmuse osastav	26
2.2. <i>nud</i> -partitsiip	27
2.3. Rõhuliite <i>-gi/-ki</i> kohavahetus lõpusilbis	28
2.4. Vormimoodustuse vead	29
3. Leksikaalsed muutused	32
3.1. Lühenenud sõnad	32
3.1.1. Argituletised	32
3.1.1.1. <i>kas</i> -argituletis	32
3.1.1.2. <i>ar</i> -tuletis	33
3.2. Suulise kõne erisõnad	34
3.2.1. Lühenenud tekstisõnad	34
3.2.1.1. Partiklid ehk lühivormid	34
3.2.1.2. <i>niisugune</i>	36
3.2.1.3. <i>igasugune</i>	36

3.2.1.4. <i>täiega</i>	37
3.2.1.5. <i>iganes</i>	38
3.2.2. Argisõnad	38
3.2.2.1. <i>enne>ennem</i>	39
3.2.2.2. <i>vahel>vahest</i>	39
3.2.2.3. <i>tahaplaanile</i>	40
3.2.3. Üldsõnad.....	40
3.2.3.1. <i>asi</i>	40
3.2.3.2. Teised üldsõnad	42
3.2.3.3. <i>sina</i> -deiksis	42
3.2.4. Ebatavalised liitsõnad.....	44
3.2.4.1. Argikeele liitumid	44
3.2.4.2. Kaassõna kokkukirjutamine eelneva käändsõnaga.....	45
3.2.4.3. Asesõna kokkukirjutamine talle järgneva käändsõnaga	46
3.2.4.4. Omadussõna kokkukirjutamine nimisõnaga.....	46
3.2.5. Võõrapärasus	47
3.2.5.1. Toorlaenud ehk barbarismid	47
3.2.5.2. Anglitsismid.....	48
3.2.6. Kõnekeelsed väljendid	49
4. Metoodilised soovitused kõnekeelsuse käsitlemiseks emakeele tundides	53
4.1. Soovitused emakeele metoodikale ja õpetamisele	54
4.1.1. Kodune tööülesanne meedia ja interneti keelekasutuse jälgimiseks	54
4.1.2. Rühma- või paaris töö internetikommentaaridega	55
4.1.3. Ülesanne keelekasutusest sõltuvalt olukorra formaalsusest.....	55
4.1.4. Intervjuu koostamine erinevatele sihtgruppidele.....	55
4.1.5. Keelekasutuse jälgimine vahetunnis/tunnis.....	55
4.1.6. Reklaamide keelekasutuse jälgimine.....	56
4.1.7. Projektõppe võimalus	56
4.1.8. e-kirja kirjutamine erinevatele adressaatidele	57
4.2. Praktilised harjutused	58
4.2.1. Tööülesanne 1.....	58
4.2.2. Tööülesanne 2.....	58
4.2.3. Tööülesanne 3.....	59
4.2.4. Tööülesanne 4.....	59

4.2.5. Tööülesanne 5.....	59
4.2.6. Tööülesanne 6.....	60
4.2.7. Tööülesanne 7.....	60
4.2.8. Tööülesanne 8.....	61
4.2.9. Kirjandikirjutaja meelespea.....	61
Kokkuvõte	63
Kirjandus	67
Summary	71
Lisa 1. Õpilaste kirjandites esinenud morfoloogiliste vigade loetelu	74
Lisa 2. Õpilaste kirjandites esinenud leksikaalsete vigade loetelu.....	81

Sissejuhatus

Viimastel aastatel on õpilaste kirjalikes töodes hakanud ilmema järjest rohkem kõnekeelseid väljendeid. Tekib küsimus, millest on selline olukord tingitud. Üheks kõnekeelsuse massilise levimise põhjuseks kirjalikes tekstides on näiteks internetisuhtlus, mida võib vaadelda kui suulist suhtlust. Sellega seoses on ähmastumas piir kirja- ja kõnekeelevahel ning kõnekeelevahel kasutamine kirjalikes tekstides tundub kirjutajale loomulik, sest ta on sellega igapäevaselt harjunud. Teisest küljest võivad kõrvalekaldeid normeeritud kirjakeelest põhjustada inimest ümbritseva meedia keelekasutus, ka murded ning võõrkeelte sissetung.

Töö teema valiku põhjuseks on järjest sagedasem kõnekeelsuse esinemine nii meediatekstides kui ka õpilaste kirjandites. See on muutumas korrektse keelekasutuse seisukohast probleemiks, sest inimene kasutab keelt, mis teda iga päev ümbritseb ning ta ei adu enam kirja- ja kõnekeelevahel.

Magistritöö eesmärk on anda ülevaade kõnekeelevahel kasutamisest õpilaste kirjandites ning uurida, millises valdkonnas esineb kõrvalekaldeid kirjakeelest kõige rohkem ning millised kõrvalekalded on enam levinud. Autori arvates on selline uurimus vajalik eelkõige emakeele õpetamise seisukohalt, et saada informatsiooni, millele on keeleõpetuses tarvis suuremat tähelepanu pöörata. Töö rakenduslikus osas esitatakse metoodilisi soovitusi ja praktilisi harjutusi uurimuslikus osas esinenud vigadest lähtuvalt, mis võimaldab neid kasutada emakeeleõpetuse tundides.

Uurimisülesandeks on õpilaste kirjandite analüüs lähtuvalt eelkõige neis esinevatest kõnekeelsuse ilmingutest. Uurimismaterjaliks on 300 kolme Pärnu kooli 9. ja 10. klasside õpilaste kirjandit. Nendes klassides õpivad noored vanuses 15–17 aastat, kes on suure tõenäosusega aktiivsed internetisuhtluse harrastajad, seepärast on valik tehtud sellest vanuserühmast. Samuti peaks vähemalt kolmanda kooliastme lõpus olema õpilastel elementaarne teadmine korrektsest kirjakeele kasutusest, seega saab jälgida koolis õpitava ja ümbruskonna mõjutuste suhet.

Uurimistöös on toetunud ajakirjadele Akadeemia ning Keel ja Kirjandus, samuti on kasutatud erinevaid teemakohaseid artikleid teistest teaduslikest allikatest, milles on uuritavat teemat kajastatud. Selle teema mõningaid aspekte on eelnevalt uurinud ja käsitlenud näiteks Tiit Hennoste, Külli Habicht, Leelo Keevallik, Ilona Tragel, Kersti Lepajõe jt, kelle materjale on selles töös kasutatud.

Töö koosneb sissejuhatusest, neljast peatükist ja kokkuvõttest. Töö I teoreetilises peatükis antakse ülevaade kirja- ja kõnekeelest ning nende erinevast tõlgendamisest keeleteadlaste poolt, keele muutumisest ja selle põhjustest, kõnekeelsust mõjutavatest teguritest, eelkõige meedia ja interneti mõjust, kooli rollist õpilaste kirjakeele kujundamisel, sealjuures analüüsitakse kirjakeele ja kõnekeelsuse käsitlemist riiklikus õppekavas ja kasutatavates õpikutes ning antakse ülevaade töö metoodikast. II ja III peatükk sisaldavad uurimuslikku osa, millest II peatükis vaadeldakse morfoloogilisi muutusi õpilaste kirjandites ning III peatükis uuritakse leksikaalseid muutusi. Töö IV peatükk on rakendusliku eesmärgiga, kus antakse praktilisi soovitusi emakeele õpetuse ja metoodika jaoks lähtuvalt uurimuslikus osas esinenud kõnekeelsuse ilmingutest.

1. Keel

Keel on vajalik eelkõige kommunikatsiooniks ning tundub sedavõrd igapäevane ja loomulik nähtus, et selle olemuse üle ei juurelda, sest igaüks oskab end emakeeles arusaadavalt väljendada. Samuti on rahvuste jaoks keel identiteedi tunnus, seega on iga rahva oluline ülesanne oma keelt hoida ja säilitada. Eelnevast lähtudes on oluline, et inimesed tunneksid ja austaksid kirjakeele norme.

Rääkides keelest, tuleb tähelepanu pöörata terminitele. Kirjakeele (täpsemalt alapeatükis 1.1) valdkonnas eristatakse asjaajamiskeelt, mida kasutatakse ametiasutuste omavahelises suhtluses ja suhtluses eraisikutega, ning ametikeelt, mida kasutatakse ametiasutuste tegevusvaldkondades (Kull 2000: 11).

Lisaks korrektsele ametikeelele eksisteerib vabam mitteametliku suhtlemise kõnepruuk ehk kõnekeel, mida nimetatakse ka argikeeleks ehk tavakeeleks. Territoriaalselt või sotsiaalselt piiritletud keelekuju võib esineda murdekeelena või erikeelena ehk sotsiolektina, mida tuntakse slängi või argoo nime all ning mida kasutatakse erinevates ühiskonnarühmades. (Kull 2000: 11)

Tiit Hennoste väitel pole släng ja sotsiolekt sama termin. Tema arvates erinevad släng ja sotsiolekt eelkõige selle poolest, et släng on üldjuhul vaid ametialaste pisirühmade sisekeele spetsiifiline sõnavara, mitte kogu keelevariant. Samas pole kindlaid piire slängisõnavara ja igapäevaelus kasutatava sõnavara vahel. Pigem on slängi termin traditsioonidele toetuv. (2000e: 13; 2000a: 1146)

Sotsiolektide all on Hennoste (2000e: 13) väitel võimalik eristada kahte erinevat tüüpi allkeeli. Esiteks nimetatakse kohamurret, mis on iseloomulik teatud inimeste sotsiaalsele rühmale ja mida kasutatakse rühmasisese allkeelena, mis neid teistest eristab. Teiseks nimetatakse eri vanuserühma keelelist erinevust, kus inimesed kuuluvad kokku mingite sotsiaalsete tunnuste alusel ning nende keeles esineb kokkukuulumist näitavaid tunnuseid.

Veel kasutab Hennoste terminit *ühiskeel*, mida ta defineerib kui kirjakeelest vabamate normidega, kuid kirjakeelele lähedast ja temaga suuresti kattuvat ning võimalikult paljude inimeste poolt kasutatavat ja mõistetavat keelt (2000e: 33).

Krista Kerge (2003: 18; 2000: 81–83) nimetab ühiskeelt abstraktsiooniks keele kõnelejaskonnale kasutusomastest tekstidest ja vaatleb seda ajajärgu aspektist lähtuvalt. Ühiskeele määravate teguritena toob ta välja sarnased igapäevased töö- ja suhtlusolukorrad, üldhariduse sisu ja laadi ning selle meedia kaudu tagatava osa, erihariduse tüüpolukorrad, sarnased kokkupuuted kirjalike tarbetekstidega nagu meilid, kuulutused, ajakirjandustekstid ning sarnase kokkupuute kunstitekstidega. Viimast peab ta eriti väärtuslikuks, kuna erinevad kunstitekstid (film, televisioon, teater, ilukirjandus) peegeldavad kogu keelt – murdeid ja sotsiolekte, argist ja kõrgstiili, ka terminoloogiat ning vulgaarsusi. Kuna ühiskeel kujuneb spontaanselt, on see väga kirju ning selles kasutatakse vorme ja vahendeid, millest osa avalikkuses soositakse, osa mitte. Seda osa, mida ei peeta sobivaks, nimetatakse kõnekeeleks, kuna see on tegelikult kõnekeel ka eestlaste stereotüübis, meie kultuurile omases argiarusaamas. Keeleteadlased, kes väidavad, et kõnekeel on midagi sobimatut, tähistavad kõnekeele neutraalsemat osa kohati terminiga *ühiskeel*.

Uue kujuneva allkeelena toob Hennoste (2000f: 56) välja internetikeele, mida kasutatakse aktiivselt interneti jututubades ning mis on sarnane suulises argisuhtluses spontaanselt kasutatava keelega. Praegu nimetab ta seda keelt veel kirjakeele, spontaanse argikeele ning argisuhtluse erivõtete elektriliseks seguks. Kuid kindel on see, et tulevikus kujuneb see omaette allkeelekomplektiks. (1999: 90)

1.1. Kirjakeel

Kirjakeel on meie kõigi ühine keel, mille kaudu toimub inimeste ja ametkondadevaheline kommunikatsioon, asjaajamine ning hariduse andmine koolis. Rein Kull defineerib kirjakeelt järgmiselt: “Kogu rahvale kuuluvat, teadlikult ja sihipäraselt väljaarendatud ning korraldatud keelekuju nimetatakse kirjakeeleks” (2000: 11).

Kirjakeel on loodud pika aja jooksul, seda on pidevalt korrastatud ja reeglistatud. Tänapäeva kirjakeel erineb paljuskil endisaegsest, mis oli suhteliselt algeline, vahet ei tehtud isegi erinevatel tekstiliikedel, rääkimata grammatikast ning stiilist.

Kirjakeele põhitunnus on süsteemsus ja reeglistatus: üht tüüpi sõnu käädatakse ja pööratakse ühtviisi, välja on töötatud õigekirjareeglid, reeglistatud on lauseehitus ja sõnajärg, õigehääluse kohta on kindlad eeskirjad. Kirjakeelt võib nimetada ka suhteliselt konservatiivseks, sest norme muudetakse vaid äärmise vajaduse korral. See saab toimuda vaid siis, kui vana norm on oma aja ära elanud ning eeldusel, et uus norm jääb püsima pikaks ajaks ning sobib keele struktuuri. (Liivaku 1999: 25–26)

Kirjakeele normid pole kõigil kasutuseladel ühesugused. Näiteks hääluse puhul ei pea normid olema nii rangelt määratletud kui ortograafia puhul. Samuti peame kirjakeele puhul vahet tegema oskuskeelel ja ilukirjanduskeelel, kus esimese puhul tuleb keelenorme järgida täpselt, teise puhul võime keelega vabamalt ümber käia: kasutada sünonüüme, erinevaid keelevarjundeid, sõnamängu. See ei tähenda, et ilukirjanduses võiks keelenorme eirata, vaid ka kirjakeel on väga rikkalik, mis võimaldab kirjanikel sõnadega mängides keelenorme järgida.

Samas väidab Jaan Kaplinski (2008: 8), et kirjakeele normi alus peaks olema kõnekeel, mis on inimeste emakeel ja esmane suhtluskeel. Iga päev lisandub seoses teaduse ja tehnika arenguga keelde uusi termineid ja sõnu, mis vajavad eestikeelseid vasteid. Siin soovib Kaplinski keelekorraldajatel arvestada inimeste keelevaistu ja keeleharjumusi (2008: 9).

Kerge väidab, et kirjakeelt ei saa vaadelda igas kontekstis neutraalsete ehk „õigete” keelevahendite kogumina, mis vastandub argikeelsetele kui „valedete”. Ta peab tänapäeva kirjakeelt ajalooliseks, kuid aina keerukama variatiivsusega süsteemiks, mille kasutusväärtust saab mõõta eelkõige registri ja stiiliga. Registri all peab Kerge silmas olukeelt, mille tingib rollisuhe, mis rõhutab olukordade ametlikkust – vabadust. Igas konkreetses olukorras tekib alati seos registri ja stiili vahel – tekstid luuakse ja neid mõistetakse registri ja stiili ühises ruumis. Kirjakeele mõistet käsitletakse Kerge arvates Eestis ähmaselt. (2003: 16) Ta ei pea oluliseks kirjakeelt defineerida, vaid tähtis on traditsiooni tunnuse kuulumine kirjakeele mõistesse. Siin on oluline, et keelekorraldus

säilitab kirjakeele traditsiooni ja hoiab tekstid võimalikult kaua mõistetavana järgmise põlvkonna eestlaste jaoks. Kerge vaatleb kirjakeelt pigem koodisüsteemina, mis on võimeline kandma ühteaegu ratsionaalset, emotiivset ja sotsiaalset informatsiooni. (2000: 86–93)

Kuigi kirjakeel on ainus allkeel, mille puhul on püütud määrata, mis sinna kuulub ja mis mitte, mida seal tohib kasutada ja mida mitte, siis mõned sõnavarapiirid on kergesti määratletavad, kuid suures osas on selle piir siiski ähmane. Seega on avalikus suhtluses, kus nõutakse kirjakeele kasutust, piir kõnekeele ja kirjakeele vahel kõige tähtsam. Kõige olulisem on suhtlussituatsiooni olemus, mis määrab sobiva keelekasutuse. (Hennoste 2000b: 1360–1361) Suhtlussituatsiooni formaalsus või mitteformaalsus määrab keelekasutuse vahendid, seega on oluline, et inimesed teaksid, millistes olukordades sobib kasutada kõnekeelt, millistes peab kirjakeele norme järgima.

Normikohase keelekasutuse kiidab heaks suhtluspädevus. Seega peab inimene keelevahendite valikul järgima ka kultuuriruumi ja -normide tavasid. On täiesti loomulik, mida kõrgemal positsioonil on isik ühiskonnas, seda enam oodatakse temalt korrektset normikohase keele kasutamist. On taunitav, kui minister või riigikogu liige lubab endale avalikus esinemises sõnavorme nagu *töödata, olen olnud, niisugusi* või siis sõnu ja väljendeid nagu *sommid, penskarid* jms. (Kasik jt 2007: 156–157)

Praegu kehtiv kirjakeele norm on kehtestatud 7. sept 2006. aastal Vabariigi Valitsuse määrusega nr 196 ning selle § 2 lõige 1 ütleb: „Kirjakeele norm on määratud õigekirjutuse, häälduse, sõnavara ja grammatika osas Eesti Keele Instituudi uusima õigekeelsussõnaraamatuga, Emakeele Seltsi keeleteoimkonna normingute ja otsustega ning keeleteoimkonnas heaks kiidetud ortograafiareeglistiku, normatiivse käsiraamatu ja grammatikaga.” (Eesti kirjakeele... 2006) Kehtivaks sõnaraamatuks on „Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006”, mille kaanel on märges, et tegemist on kirjakeele normi alusega alates 1. detsembrist 2006. (Kasik jt 2007: 157)

1.2. Kõnekeel

Ametliku kirjakeele kõrval eksisteerib teine, vabam ja mitteametlikum keel ehk kõnekeel. See mõiste on väga lai ning erinevad autorid defineerivad seda erinevalt.

Uno Liivaku vaatab kõnekeelt kui ühiskeelt, mida arenenud inimesed omavahelises suhtluses kasutavad koolis, tehases, asutustes jm (1999: 25). Kull nimetab kõnekeelt ka argikeeleks ehk tavakeeleks, mis on korrektse ametliku keeletarvitusega võrreldes vabam, mitteametlikule suhtlemisele omane keelepruuk (2000: 11). Kerge väidab, et igapäevakeel on vabade suhtlusolukordade keel, mida eesti traditsioonis on nimetatud kõnekeeleks ja argikeeleks. Samas leiab ta, et kõnekeel on kahemõtteline termin, mis vääriks asendamist, kuna tähistab sotsiolingvistilise mõiste kõrval ka kõneldud keelt. Kerge ise kasutab enam terminit *igapäevakeel*, mille oluliste joontena toob välja suhteliselt vaba kõneainestiku, kindlad tarbežanrid (vaba telefonivestlus, loba, klatš), valdavalt suulise vormi, teksti sidumise lõtvuse, mugava muutestiku (erinevate käänete mugandid), suulise kõne muutetunnused (*nud>nd*, *sid>si*) sealhulgas ka tendentsi univertsatsioonile so häälduslik lühenemine – sulanemine, mis on iseloomulik suulisele keelekasutusele (*tegelikult – tegelt*, *kolmkümmend – kolmkend*, *niikui – nigu*), leksika mugandamise atribuutika (*penss*, *füssa*, *mobla*), ümberlülitused võõrkeelele, kus mõned väljendid on sõltuvalt valdkonnast kasutusel vaid inglise- või soomekeelsena, aga ka liiasuse. Samas rõhutab Kerge, et igapäevakeelt ei tohi vaadelda kui mingisuguse madalstiilse suhtluse erivahendit, vaid kui keskset ja loomulikku vahendikogumit. Ta väidab, et igapäevakeel kuulub kirjakeelde kui selle kõige funktsionaalsem osa, kuid tema vahenditel on lai stiiliskaala. (2000: 93–99) Hennoste toob välja sõnad *argikeel/kõnekeel/igapäevakeel*, mida enamasti on vaadeldud sünonüümidenä. Neist kahte esimest peab ta paralleelselt kasutusel olevaks, igapäevakeelt aga vähem levinuks (vastupidiselt Kerge seisukohale). Hennoste ise kasutab pigem mõistet *argikeel*, mida defineerib kui argisituatsioonides kasutatavat suulist spontaanse vestluse keelt. (2000e: 31–32)

Kõnekeele kasutamine selleks sobimatus olukorras võib tekitada probleemi, et kõnelejast või kirjutajast ei saada õigesti aru. Liisa Tiittula (1992: 53–54) väitel on interaktiivsetes tekstides, mida kasutatakse suulises suhtluses, võimalik üle küsida ja täpsustada, saada tagasisidet, kirjaliku teksti puhul see võimalus puudub. Samuti on kõnekeele kasutaja puhul oht, et teda ei võeta ametlikes olukordades tõsiselt, kuna ta suhtub oma emakeelde lohakalt ja ebakorrektselt. Paraku kohtame kõnekeelsust üha enam meedias, poliitikute avalikes esinemistes, mis näitab eelkõige keeletarvitaja hoolimatust, ükskõiksust, oskamatus või midagi muud. Samasugust tendentsi võib täheldada ka meelelahutussaadetes, mille tegijad näivad arvavat, et kirjakeel ei sobi meelelahutuseks, millest võib järeldada, et nad kas ei oska või ei taha kirjakeelt kasutada. (Vääri 2009: 52–53)

Oluline roll tänapäevase kõnekeele kujundamisel on noortel, kelle kiire suuline suhtlus internetis sunnib neid sõnu mugandama ja lühendama ning sealt tulevad need vormid üle ka kirjalikesse töödesse koolis. Kindlasti on kõnekeel ehk argikeel omal kohal sõprade- ja tutvavahelistes igapäevasuhtlustes, kuid korrektseks asjaajamiseks peavad inimesed valdama kirjakeelt, sest kõnekeelsus selleks mittesobivates olukordades madaldab keelekultuuri.

Eelnevast järeldades võib öelda, et kõnekeelt kasutatakse enam suulises suhtluses, see on tegelikult vaba, igapäevasuhtluse keel, mis enamasti järgib kirjakeele norme, kuid selles esinevad ka teatud kõrvalekalded. Niisiis defineeritakse selles magistritöös kõnekeelt kui keelt, mis ei allu kirjakeele normidele, sisaldab slängi, parasiitsõnu, lühenenud sõnu ja põhjendamatuid võõrsõnu ning mittereeglipäraseid morfoloogilisi muutusi sisaldavaid sõnu.

1.3. Keele muutumine

Iga keele arengus on tema muutumine täiesti loomulik nähtus. Üha kiiremini arenev majandus, tehnika ja teadus toovad keelde uusi sõnu, teisalt hakkavad keelest kaduma sõnad, mille kasutamine pole enam otstarbekas.

Keel areneb koos ühiskonnaga, uus ühiskond avaneb maailmale ja ühineb samas globaliseeruvasse maailma ja meediaühiskonda (Hennoste 1997: 102). Kasutuse käigus varieeritakse ja muudetakse keelt eelkõige keelekasutajate endi, eriti noorte poolt. Muutumise tulemusena toimub argikeelte tungimine avalikku ellu ja kirjakeele lagunemine, samas on ka oht, et eesti keele prestiiž ja vajalikkus väheneb seoses võõrkeelte sissetungiga (Hennoste 1999: 89). Järelikult selleks, et eesti keel ei hääbuks, tuleb muutustega kaasa minna. Kõige kiiremini muutub keeles sõnavara, kuid grammatikagi ei jää muutustest puudutamata (Habicht 2006: 12).

Sõnavara kiire muutumise põhjuseks on eelkõige keelevälised tegurid: väljendusvajadus, kontaktkeeled ja keelehoiakud, mida suurel määral mõjutab meedia – seega keelekasutajad. Keelekasutajad oleme me kõik ja meist endist sõltub, kas me võtame kasutusele tarbetuid või keelde sobimatuid uudissõnu ja sellest omakorda oleneb, millise emakeele me anname edasi oma lastele. (Hausenberg 2009: 257)

Keele muutumise käigus peakski eelkõige jälgima rahva keelekasutust mõistmaks, millises suunas keel liigub. Aastasadu on keeles koos nii püsimine kui muutumine. Keel küll liigub, kuid mingil ajahetkel on ta ometi kuskil punktis paigas. (Erelt, T 2000a: 23) Keele liikumist ajas nimetab Edward Sapir (2009: 176) ka keele triivimiseks, mille käigus keel, liikudes edasi eemale määratud normist, arendab uusi omadusi ning võib järk-järgult muutudes kujuneda niivõrd erinevaks keeleks, et oleks tegelikult juba uus keel. Kuna keel ajas muutub, toob see endaga kaasa uusi nähtusi. Mingil hetkel muutub varasem keel praeguse aja keelekasutajale võõraks, raskelt arusaadavaks. Seega tuleb muuta norminguid, milleks on kolm võimalust: avardamine, kitsendamine, teisendamine. Pärast neid muutusi saame keele, mis vastab oma aja normingutele. (Hennoste 2000e: 27)

Arvestada tuleb siiski seda, et keel on olemas kasutaja jaoks. Külli Habicht väidab, et paljud keelekasutajad viivad keeles sisse algul vaid üksikuid muudatusi, kuid kui nende muudatuste kasutajaskond laieneb, tekivad juba seaduspärasused, millele aja jooksul võib järgneda ka kirjakeele normi muutmine (2006: 19).

Arenenud ja teadlikult arendatud kirjakeeles reguleerivad standardkeelt küll normingud, kuid keelekasutajad tõlgendavad neid erinevalt, kasutades vorme, mille

valiku tingib pigem subjektiivne loomulikkustaju ja süsteemitunnetus. See seletab, miks paljusid vorme on raske õpetada ning aitab tähelepanu pöörata valdkondadele, mille õpetamisele enam rõhku panna. (Habicht jt 2006: 611) Eelkõige muutub aga keel kasutuskontekstis ning muutustel on eeskätt funktsionaalsed põhjused. Nagu eespool mainitud, on nii suuline kui kirjalik keel olemas kasutaja jaoks, kes võtavad küll süsteemi omaks, kuid sõltuvalt oma keeletajust ja kasutamiseesmärgist muudavad seda. Oluline on siin, et keelekasutaja teadvustab endale, millistes kontekstides missuguseid keelendeid kasutada sobib. (Habicht jt 2006: 625)

Kuigi keele muutumine on loomulik, peab iga inimene suhtuma keelesse lugupidavalt ning teadma ja tundma kehtestatud keelenorme. Autori arvates on lugupidamatu suhtumine ja keelekasutajate mõtlematus viinud ebareeglipärasuste suurenemiseni ja seeläbi ka keele risustamiseni.

1.4. Kõnekeelsust mõjutavad tegurid

Lähtudes peatükist 1.2 defineeritakse selles töös kõnekeelt kui keelt, mis ei allu kirjakeele normidele, sisaldab slängi, parasiitsõnu, lühenenud sõnu ja põhjendamatuid võõrsõnu ning mittereeglipäraseid morfoloogilisi muutusi sisaldavaid sõnu.

Kuigi eelnevas peatükis väitis autor, et keel on kasutaja jaoks, ei saa keelekasutaja teha keeles omavolilisi muudatusi. Omavahelises suulises suhtluses ja internetisuhtluses kasutatakse kõnekeelt, kus ei pea mõtlema sõna kasutuse või selle grammatilise vormi õigsusele. Paljud avaliku elu tegelased kasutavad nii raadio- kui ka teleesinemistes kõnekeelseid väljendeid, sama toimub ka ajakirjanduses ja internetis. Selle ühe põhjusena toob Hennoste välja suhtlussituatsioonide piiride muutumise. Kui varem oli kindlalt hierarhiliselt paigas avalikud ja argised situatsioonid, siis praegu on need hierarhiad ja piirid kogu maailmas hävinud: info ja meelelahutus segunevad ka näiteks poliitikas, samuti aitab arvutisuhtlus lõhkuda avaliku ja argise suhtluse piire. (Hennoste 1999: 90)

Eelnevast järeldudes väheneb traditsioonilise kirjakeele kasutamine avalikus elus. Hennoste toob välja seaduspärasuse, et kirjakeele kasutussfäär näitab

vähenev tendents, kuna suurenenud on arvutiga kirjutamine, arvutisuhtlus ja suuliste avalike tekstide osakaal. (Hennoste 1999: 90) Ka Tiittula (1992: 53–55) väidab, et tekstid, mida kasutatakse suulisel suhtlemisel ning avalikud tekstid erinevad üksteisest eelkõige kasutatavate keeleliste vahendite ja stiili poolest. Suuline spontaanne kõne ja interaktiivne suhtlus toovad keelde jooni, millele keeleõpetuses pole tähelepanu pööratud, sest koolis toimub õpetus kirjakeele tekstide põhjal. Suulises kõnes kasutatakse tihti kõnekeelseid väljendeid ning tendents on ka sõnade lühendamisel. Noor inimene ei õpi ainult koolis ja õpikutest, vaid eelkõige ümbritsevast elust, mis mõjutab tema keelekasutust enam kui koolis õpitu. Niisiis on väga oluline, et avalikus suhtluses kasutataks korrektset kirjakeelt. Suurimateks mõjutajateks tulebki pidada meie igapäevaelus tähtsat rolli mängivat meediat ja interneti.

1.4.1. Meedia mõjutused

Ajakirjandusel on keele kujundamisel oluline tähtsus. Viimastel aastatel on meedia osakaal inimese elus järjest suurenenud. Siit võib järeldada, et keel, mida inimene päevast päeva erinevate meediakanalite vahendusel kuuleb ja loeb, kinnistub tema enda keelekasutusse.

Millist keelt kasutab ajakirjandus, sellist kasutab ka suur osa seda tarbivatest inimestest. Varem argielus kasutusel olnud tekstid tungivad üha enam avalikku suhtlusse (raadio, ajakirjandus, televisioon) ning spontaanne keel on tulnud spontaansetesse avalikesse situatsioonidesse. Avalikus sfääris jääb kirjakeele normi järgimine üha rohkem igapäevase isiklikuks asjaks, inimene ei pea enam avalikuks esinemiseks luba küsima, ka tekstide hulk on järsult suurenenud ning neid pole enam võimalik kontrollida. (Hennoste 1999: 90) Seepärast on õigustatud keelehooldajate mure meediakeele pärast. Meedias kasutatakse järjest enam uusi võõr- ja tsitaatsõnu, mida on nii palju, et neid kõiki ei jõuta eestipärastada. Tendentsiks on ka abstraktsete võõrkeelsete tekstide edastamine, mis toovad meie ellu uusi nähtusi ja mõisteid. Ühest küljest võib selles olukorras vaadelda rääkijate vajadust kuuluda uude kultuuri, kus nad kasutavad laen- ja tsitaatsõnu, hoolimata sellest, et antud sõnadele on eestikeelne vaste olemas. Teisalt aga võib tekkida olukord, kus antud võõrsõnale pole veel head eestikeelset vastet. (Kasik 2004: 7–8)

Reet Kasiku väitel kasutatakse viimasel ajal meedias palju ka vestelist lobisemisstiili, seda eriti kergemate teemade puhul. Selle tunnuseks on argine ja slängisugemetega kõnekeel, milles kasutatakse ka ingliskeelseid laene. Sellise stiiliga püütakse ilmselt huvi äratada vähenõudlikes lugejates, keda arvatakse olevat enamuses. Veel võib sellise madala stiili kasutamise põhjuseks olla ka kirjutaja ebapiisav professionaalsus ning ei saa ka siin mööda vaadata ajakirjanike suhtumisest kirjakeele normidesse, mis aja jooksul on muutunud. Tuleb nentida, et kõnekeele ja ajakirjanduskeele vaheline erinevus väheneb väga kiiresti. Selle põhitegurina võib välja tuua kergema meelelahutuse, sensatsiooni, vaba aja ja harrastuste osatähtsuse suurenemise ajakirjanduse temaatikas, mis omakorda avaldab otsest mõju keelekasutusele. (2004: 11)

Meedia ei puuduta vaid ajakirjandust, siin ei saa alahinnata televisiooni, raadio ja internetiuudiste mõju. Persoonid, kes peaksid rääkima korrektses kirjakeeles, kasutavad tihti kõnekeelseid väljendeid ning võõrkeelseid toorlaene. Sellist lohakat keelt räägivad nii poliitikud, ajakirjanikud, paljud kirjanikud, kes peaksid olema keelekasutuselt kõigile eeskujuks. Nähes kõigi poolt lugupeetud inimest kõnelemas lodevat keelt, tekib arusaam, et nii ongi õige ja selline keelekasutus võetakse tingimusteta üle.

1.4.2. Interneti- mõjutused

Internet on tänapäeva noore lahutamatu kaaslane. See on kujunenud põhiliseks suhtlusvariandiks: MSN, e-post, jututoad, blogid, foorumid ja suhtluskeskkonnad hõivavad üha rohkem noorte inimeste vabast ajast. Kuna tegemist on otsesuhtlusvõrgustikega, mõjutab internetisuhtlus konkreetselt keelt, mida sellises suhtluses kasutatakse. Tegemist on suulise suhtluse kirjaliku variandiga, mida tihti kasutatakse dialoogivormis, seega kaob vajadus pikkade ja konkreetsete lausete järele, sest mõtte saab edastada vaid lausekatkete või fraasidega.

Kuna enamasti on suhtlusportaalides ülekaalus noored inimesed, toob see endaga kaasa ka aktiivse noorteslängi kasutuse, kus võib eristada kõnekeelseid sõnakatkeid (*suht, norm*), spontaanseid nimelühendeid (*miche*), slängituletisi (*hotellikas, Jansa*) ning anglismide osakaalu suurenemist. (Salla 2002: 133)

Palju kasutavad jututoavestlejad ka erinevaid sõnade lühendamisviise, mis varieeruvad algustähe kasutamisest kuni valiktähelühenditeni. Teisalt kasutatakse palju leksikaalse ainese kokkusulatomist. Jututubades domineerivad just kõnekeelsed sulandumised, nagu küsi- ja asesõna enkliis (*missa*), asesõna, eituspartikli ja modaali enkliis (*maitea*) jne. Lisaks eelnevale kasutatakse jututubades palju assimilatsiooni ehk foneetiliselt sarnaste häälikute kokkusulatomist (*assa*) ning univertsiooni, kus üheks sõnaks sulandub sõnaühend või väljend (*jadaga – head aega*). Kiire suhtlemise puhul kasutatakse aja kokkuhoidmiseks ortograafilist reduktsiooni: ortograafiareeglite eiramist, mis pole teksti mõistmise seisukohalt olulised. (Salla 2002: 145)

Niisiis võib lugeda internetikeelt kõne- ja kirjakeele vahepealseks nähtuseks, kus domineerivad suulisele suhtlusele omased jooned.

Selle sajandi alguses on David Crystal (2001: 10) tuvastanud viis peamist laialdasemalt levinud internetisuhtluse kategooriat, mis mõjutavad inimese keelekasutust. Selle töö raames on otstarbekas välja tuua neist kaks, milleks on elektrooniline kirjavahetus ehk e-mailid ja jututoad, ülejäänud kolm kategooriat ei ole autori arvates eestikeelset keskkonda olulisel määral mõjutanud. Kiiret ja otsest kirjavahetust võimaldavad e-mailid on kaasa toonud lingvistiliste eripärasuste levimise, mille kasutamine sõltub adressaatidest ja suhtluse eesmärkidest. (Crystal 2001: 11) Jututubade kategoorias saab eristada sünkroonset ja asünkroonset suhtlust. Sünkroonse suhtluse korral ühineb kasutaja vestlusega reaalselt ning tema postitused on nähtavad ajutiselt koos teiste konkreetset hetkel keskkonnas viibijate kirjafrasiidega. Mittesünkroonse suhtluse korral on omavahelised suhtlusväljendid mingis kindlas formaadis ladustatud ning teistel kasutajatel on ka tagantjärele võimalik varasemate postitustega tutvuda ja oma sõnumeid lisada. Selliseks keskkonnaks on näiteks foorumid. Jututubade valdkonnad on tavaliselt kitsalt piiritletud, seega on ka sealne sõnavara teemale iseloomulik ja sellega kooskõlas, kuid reaalselt mõjutavad keskkonda veel erinevad faktorid, seetõttu sisaldab nimetatud suhtluskeskkond väga mitmekesist keelekasutust. (Crystal 2001: 12)

Tihe internetisuhtlus kinnistab kirjalikult väljendatava suulise suhtluse vormi noorte keelekasutusse ning see kandub üle kirjalikesse tekstidesse koolis, sest neid tekste, mida

tänapäeva koolinoor käsitsi kirjutab, jääb aina vähemaks. Ka koolitöös esitatavad kirjalikud tööd tehakse enamasti arvutiga, käsikirjaliseks on jäänudki vaid tunnis tehtavad vihiku- ja töövihikuharjutused ning kirjandid.

1.5. Kool kui keelenormi kujundaja

Praeguses ühiskonnas on kool ainus institutsioon, mis tegeleb kirjakeele järgimisega. Meid ümbritsev meedia ja internet kasutavad üha enam tekste, mille keelelist korrektsust pole võimalik kontrollida. Seega peab noor inimene kirjakeele normi ja edaspidise suhtumise keelesse saama koolist. Traditsiooniliselt on kooli emakeeleõpetuse esmaülesandeks kirjakeele ja keelekasutuse varieerimise õpetamine sõltuvalt olukorrast. Õpilane peab vahet tegema kirja- ja kõnekeelel ning teadma, millal ja missugust keelevarianti sobib kasutada. Üks keelekasutuse kontrollija on gümnaasiumilõpetajate riigieksamikirjand. Siin peab õpilane mõistma, et ametliku stiili puhul peab ta valima ametlikud keelevahendid.

Riigieksami eristuskiri esitab gümnaasiumilõpetajale keele seisukohalt konkreetsed nõuded, milles tuuakse välja, et õpilane valdab eesti kirjakeelt ja väärtustab korrektset keelekasutust, teab suulise ja kirjaliku kõne erinevusi, teab emakeele sõnavara ja grammatiliste vahendite stiliväärtust ning oskab valida väljendusvahendid vastavalt suhtlusolukorrale (Eesti keele riigieksami eristuskiri 2009).

Eelnevast tuleneb, et gümnaasiumi lõpuks peab õpilane valdama kirjakeelt ning oskama õigeid keelevahendeid vastavas olukorras kasutada. Järgnevalt vaadeldakse, kui palju pööratakse kirja- ja kõnekeelele tähelepanu riiklikus õppekavas ning õpikutes.

1.5.1. Kirjakeel ja kõnekeelsus riiklikus õppekavas

Riiklik õppekava on ametlik dokument, mille alusel toimub õppetöö korraldamine ja sellest lähtuvalt ainete õpetamine koolis. Järgnevalt vaadeldakse, kui palju pööratakse kirjakeele tähtsusele ja kõnekeelsusele tähelepanu praegu kehtivas riiklikus õppekavas ning kui palju tehakse seda uues õppekava versioonis.

1.5.1.1. Kehtiv riiklik õppekava (2002)

Kehtivas riiklikus õppekavas on kirjakeelele ja kõnekeelsusele tähelepanu pööratud järgmiselt:

I kooliastmes on õppetegevuses välja toodud kõnelemine mitmesugustes olukordades ehk suhtlussituatsioonid, õppesisus kajastub mõiste argitekst suulise keelekasutuse kontekstis, õpitulemustes kirjakeel ega kõnekeelsus ei kajastu.

II kooliastmes tähtsustatakse õppetegevuses suhtlusolukorda ja vestluspartneriga arvestamist, õppetegevuses pööratakse tähelepanu taas suhtlusolukordadele, õppesisus tuuakse välja teksti adressaat ja eesmärgid suulises ning kirjalikus suhtluses ning taas ei kajastu ei kirjakeele tähtsus ega kõnekeelsus õpitulemustes.

III kooliastmes pööratakse õppetegevuse osas tähelepanu keelekasutusele ja keele variatiivsusele, stiiliväärtustele ja nende kasutamisele, sõnavara ja stiili arvestamisele suhtlusolukorrast lähtuvalt suulises ja kirjalikus tekstis. Õppesisus on välja toodud mõisted kirjakeel, kõnekeel, murre, keele muutumine. Selles kooliastmes kajastub antud teema ka õpitulemustes, kus õpilane peab oskama vastavalt suhtluseesmärkidele valida sobivaid keelevahendeid nii kõnelemisel kui kirjutamisel.

Gümnaasiumiastmes kajastub õppe-eesmärkides nõue, et õpilane omandab eesti kirjakeele. Õppesisus esinevad mõisted kõnekeel, kirjakeel, stiil, igapäevasuhtlus, suulise ja kirjaliku stiili erinevused ja stiiliväärtus, slängi ja murdesõnade väärtus, stampkeelendid, toortõlked, tarbetud mugandid. Õpitulemustes on välja toodud korrektse suulise ja kirjaliku väljendusviisi vajalikkus, kõnelemis - ja kirjutamisstiili valik lähtuvalt eesmärgist. (Põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava 2002)

1.5.1.2. Uue õppekava tööversioon

Uue õppekava tööversioonis on eraldi vaadeldud riikliku õppekava põhikooli ja gümnaasiumi ainekavade eesti keele seletuskirju (seisuga 07.12.2009).

Põhikooli eesti keele ainekava uues eelnõus on määratletud täpsemalt kirjaliku ja suulise suhtluse roll ja iseärasused, rohkem tähelepanu pööratakse keele muutumisele ja

varieerumisele ning keelehooldele. Eesmärgikes tähtsustatakse ka keeleoskust kui identiteedi olulist osa. (Põhikooli õppekava eelnõu 2009)

Uues gümnaasiumi eesti keele ainekavas on muutunud kursuste struktuur ja põhimõtted. Suurim erinevus on õppeaine sisu jagamine teoreetiliseks ja praktiliseks pooleks ehk keelealasteks teadmisteks ja praktiliseks keelekasutuseks. Selle taustaks ongi vajadus toime tulla erinevates suhtlusolukordades. Õpitulemustes on enam rõhutatud suhtlusoskust ning tekstide rolli selles, väiksem on keeleteaduste põhimõistete, keele süsteemi ja struktuuri tundmise osakaal. Oluline on ka õppesisus kajastuv hea keeleoskuse olulisus tänapäeva infoühiskonnas. Sellega seoses on tähtsustatud praktilist keeleoskuse arendamist ning seda toetavat keeleteadmiste omandamist.

Uudne on uue eesti keele ainekava tööversioonis keele varieerumise käsitlemine, kus tuuakse välja kirja- ja kõnekeele eristamine, erinevad allkeeled, släng ning nende kasutusvaldkonnad. Oluliselt suurem osakaal on ka meediatekstidel ning nende mõjul. Süvendatumalt vaadeldakse teksti keele ja stiili küsimusi, sõnavara stiililisi kihistumisi ning tähendusnüansse ja nõudeid eri tekstiliikide keelele. (Gümnaasiumi õppekava eelnõu 2009)

Kahte õppekava võrreldes saab järeldada, et kehtivas õppekavas ei pöörata kirjakeelele ja kõnekeelsusele kuigi suurt tähelepanu, küll aga tehakse seda uue õppekava tööversioonis. Õppekavas esitatule on vajalik ka praktiline väljund, kuidas seda ellu viia, seega on suure tähtsusega kavandatud õppekirjandus ja -materjalid, mille abil õpetatavat koolinooreni viia. Siin tuleb arvestada ka õpetajakoolitusega, sest vajavad õpetajadki uut metoodikat ja lähenemisviise. Uue õppekava versiooni puhul on kindlasti positiivne praktilise keelekasutuse kursus, kus põhirõhk pannakse keelevahendite valikule suhtlusolukorrast lähtuvalt. Seda aspekti peab oluliseks ka Martin Ehala (2009: 8), kes väidab, et õppekava poolt esitatud pädevusi pole võimalik saavutada praeguse ainekeskse õpetusega, sest teoreetiliste ja praktiliste oskuste tasakaal on paigast ära. Pädevuskeskse õpetuse puhul on pearõhk keele kasutamisoskusel erinevate suhtlusolukordades ning seda toetatakse teoreetiliste teadmistega. Sama mõtte on välja öelnud ka Hennoste (1999: 93), et õpetada ei tule mitte keelt, vaid

suhtluskompetentsi. Viimase abil saab õpetada keelt ja selle praktilist kasutamist ning olukord emakeeleõpetuses hakkab ilmselt paranema alles siis, kui ka õpetajad hakkavad keelt õpetama suhtluspõhiselt, mitte õpetajakeskselt õigekirja drillides.

1.5.2. Kirjakeele ja kõnekeelsuse kajastamine kooliõpikutes

Õpik on põhiline vahend, millega õpilane keeleõppes kokku puutub. Kas ja mil määral kajastub käsitletava teemaga seotud keeleprobleem kasutatavates kooliõpikutes?

Kuna uuritav õpilaskontingent hõlmab kolmandat ja gümnaasiumi kooliastet, on vaatluse all selles kooliastmes kasutatavad eesti keele õpikud. Praegusel ajal on õpikute valik mitmekesine, siin vaadeldakse kahte kasutatavat õpikukomplekti kolmandas kooliastmes ning nelja keeleõpikut gümnaasiumiastmes.

Kirjastus Avita välja antud Priit Ratasepa 7. klassi õpikus „Sõnadest tekstini” (2003) käsitletakse suhtluskeelt, tuuakse välja mõisted oskussõnad, släng, murre ning eraldi tehakse juttu ka kirja- ja kõnekeelest. Ratasepa 8. klassi õpik „Lausest tekstini” (2007) ei too välja keele- ja stiilivahendeid, kuid siin pööratakse tähelepanu meediaõpetuse teema juures reklaamikeelele ning eraldi peatükk on ka internetimaailmast, kus internetikeelest ei räägita, kuid on välja toodud õpilastele vajalikud veebileheküljed, millelt saab erinevat keelealast abi ja informatsiooni. 9. klassi õpik „Mõttest tekstini” (2005) juhib tähelepanu suhtlusolukordade keelekasutusele, räägitakse õigehääldusest, sõnade stiilivärvingust, eri tekstiliikide stiilist ja keelekasutusest.

On ilmunud ka P. Ratasepa 7. klassi õpiku uus trükk (2009), mille I peatükis antakse ülevaade sõnavarast, kus tutvustatakse termineid *oskussõna*, *släng*, *murded*. Veel tutvustatakse argikeelt ja kirjakeelt, need mõisted on defineeritud ning näidetena kasutatakse ka juba selliseid kõnekeelseid sõnu nagu *fännab*, *mega*, *tšikk*, *suht*, *tegelt* jt, mis tänapäeva noorte sõnavaras on levinud. Välja on toodud ka kasutusvaldkonnad, millist keelevarianti missuguses situatsioonis kasutada sobib.

Nimetatud õpikute analüüsist lähtuvalt võib väita, et nii keeleliste vahenditele kui ka stiilile on kõigis neis mõningast, kuid mitte piisavat tähelepanu pööratud. Olukord on

parem Rataspea uues õpikus, kus antud probleemi kajastatakse ning keelekasutuse suhtlusolukordadele ka tähelepanu pööratakse.

Teine kasutatav õpikukomplekt on välja antud kirjastuse Koolibri poolt ning selle autoriteks on Pärja ja Toom Õunapuu. 7. klassi õpik „Sõnavorm ja kõne” (1997) ei pööra keelekasutusele tähelepanu, ka 8. klassi õpikus „Lause ja kõne” (2002) ei leia see teema käsitlust. 9. klassi õpikus „Keel ja kõne” on juttu keelehooldest ning eraldi räägitakse funktsionaalstiilidest, kuid küllaltki üldiselt.

Eelneva õpikukomplekti analüüsist tulenes, et keelekasutusele ja korrektsele kirjakeelele ei ole õpikutes pööratud kuigi palju tähelepanu, põhirõhk nendes on eelkõige ortograafiareeglitel. Sellist olukorda võib põhjendada õpiku ilmumisaastaga, kuna tol ajal polnud keeles veel nii palju ja kiireid muutusi, kui seda on nüüd, internetisuhtluse kõrgajal.

Gümnaasiumiõpikutest vaadeldakse Maaja Hage „Teksti- ja kõneõpetust” (2003), milles konkreetset kõnekeelsusest ja stiilidest ei räägita, kuid õpikus on seda teemat siiski käsitletud, näiteks võib tuua leheküljel 27 sellised mõisted nagu stampväljendid, tühisõnad, lame stiil. Teise õpiku „Kirjutamise kunst” (2000) autor Martin Ehala toob välja eraldi stiilipeatüki, milles esinevad mõisted stiilivärving, oma- ja võõrsõnad, keeleuuendused ning stiili grammatilised vahendid. Kolmandana vaadeldakse E. Kraut jt õpikut „Eesti õigekeel” (1998). Selles õpikus tuuakse välja vaba kõnekeele ja õigehäälduse teema, tähelepanu pööratakse sõnastusele ja stiilile, kus mainitakse ka mõisteid keelestamp, toortõlked, kantseliit, välja on toodud ka näited sõnuti. Lisaks on selles õpikus eraldi esitatud keelendite valik, kus tutvustatakse funktsionaalstiile, tuuakse välja suulise ja kirjaliku väljenduse erinevus. Viimase õpikuna vaadeldakse Ehala „Eesti kirjakeel” (1998), kus tutvustatakse eesti kirjakeelt ja tuuakse välja selle oskuse vajalikkus, tähelepanu pööratakse ka õigehääldusele.

Gümnaasiumiõpikutes käsitletakse küll kirja- ja kõnekeelega seotud mõisteid ja teemasid, kuid põgusalt. Sõnuti on välja toodud näited E. Kraut jt õpikus „Eesti õigekeel”, kuid ilmselt on tarvis juba uued näited kirjutada, mis praeguste õpilaste töödes domineerivad, sest õpik on välja antud üle 10 aasta tagasi. Stiilile on tähelepanu pööratud Ehala õpikus „Kirjutamise kunst.”

Hea keelekasutus ei tule muidugi ainult õpikutest, tähtis on ka see, milliseid raamatuid õpilased loevad, kuidas koolikaaslastega suhtlevad ning määrav osa on meedia- ja internetimõjudel, samuti õppetundides kasutataval keelel.

Martin Ehala ja Katrin Niglas on läbi viinud uurimuse koolinoorte keelehoiakute kohta, millest selgub, et 10.–12. klassi õpilaste seas on palju neid, kes kasutavad igapäevaelus aktiivselt inglise keelt, võrdsustades selle rolli eesti keele omaga. Uuringutulemustest selgub ka, et noored küll väärtustavad oma eesti identiteeti, kuid eesti keele tuleviku suhtes avaliku elu sfääri kommunikatsioonivahendina on nad pessimistlikud. Kui koolinoorte keelehoiak ei muutu positiivsemaks, võivad paljud valdkonnad Eestis muutuda kakskeelseks. (2004: 2139)

Emakeeleõpetuse seisukohast peab Ehala oluliseks emakeeleõpetuse eesmärgi ning metoodikat, mis praegu kasutatavates õpikutes ja õppetundides keskenduvad eelkõige grammatikale ja õigekeelsusele, kuid ei õpeta keelt tervikuna. Selles situatsioonis on vähenenud ka õpilaste huvi keeleõppe vastu, sest see tundub neile tuima ja igavana. Emakeeleõpetus peaks muutuma elava keele keskseks, mille puhul keskendutakse tekstide analüüsile, nende mõistmisele ja loomisele. Selle käigus saab selgeks õpetada ka õigekirjareeglid. Niisuguse õpetamise puhul peab Ehala (2001: 51–53) oluliseks seda, et õpilane tunneb keelest ja selle õppimisest rõõmu, mis teeb keele omandamise talle huvitavamaks ning lihtsamaks. Paraku sellist keelekäsitlust praegustest kooliõpikutest veel ei leia.

Tulevased keeleõpikute autorid peavad pöörama suuremat tähelepanu emakeele kompleksemale õpetamisele, samuti kirjakeelele ja kõnekeelsuse tekkimise ohtudele, mida noor inimene saaks ka ise jälgida ja millest oskaks hoiduda.

1.6 Töö metoodika ja materjalid

Töö eesmärk on anda ülevaade sellest, kui palju ning millistes valdkondades esineb õpilaste kirjandites kõnekeelsust. Selleks on autor valinud kolme Pärnu linna juhuslikult valitud kooli õpilaste 300 kirjandit, mille autoriteks on 9. ja 10. klasside õpilased. Koolide valik on eelkõige seotud nendes töötavate õpetajate nõusolekuga võimaldada

oma õpilaste töid analüüsida. Umbes kolmandik kirjanditest on töö autori oma kooli õpilased. Klasside valiku põhjenduseks võib öelda, et siiani on peamiselt uuritud gümnaasiumilõpetajate riigieksamikirjandeid, antud töös keskendutakse eelkõige 15–17aastaste noorte kirjanditele, sest nemad on aktiivsed internetikasutajad ning sihtrühm, kelle keelekasutust mõjutab meedia. Internet on tänapäeva õpilase keelekasutuse üks kujundajatest, teiselt poolt püüab noort inimest ja tema keelt kujundada meedia, siis ongi oluline jälgida eelkõige kujunemisjärgus noorte keelekasutust kirjalikes ametlikes tekstides. Kuna kool on selles vanuses õpilaste ainus korrektse kirjakeele kujundaja, siis saab jälgida, kas ja kui palju võtavad noored vastu interneti ja meedia mõjutusi.

Töös ei ole arvuliselt määratletud, kui palju on 9. ja kui palju 10. klassi õpilaste töid, vaid õpilasi vaadeldakse kui üht vanuserühma. Võib öelda, et 10. klasside õpilased annavad ettekujutuse kogu Pärnu maakonnast, sest linna gümnaasiumidesse tulevad õppima noored kogu maakonnast ning palju õpilasi ka teistest maakondadest.

Tööde mahuks on keskmiselt 300 sõna, kuna 9. klasside kirjandite pikkuseks on vähemalt 200 sõna ja 10. klassidel vähemalt 400 sõna.

Näidetes on märgitud õpilase ees- ja perekonnanime esitähed ning klass, kus ta õpib. Samade initsiaalidega õpilased ei pruugi tähendada ühte isikut (näiteks M. K. võib olla Mari Kadakas või Mati Kask), kuid erinevates vigade valdkonnas võib sama isik korduda (näiteks on tema näitelaused toodud sõnamoodustuses ja üldsõna tarvituses).

Töodes esinenud kõnekeelsust sisaldavad näidislaused on näidetesse kirjutatud samal kujul, nagu need olid kirjandis (kõik vead on parandamata). Vigade arvu puhul on ühes kirjandis korduvalt esinenud vorm loetud üheks veaks (kui õpilane on üldsõna *asi* kasutanud neljas lauses, on seda arvestatud üks kord).

Uurimistöös toetutakse T. Hennoste artiklisarjale „Sissejuhatus suulisse eesti keelde“ ajakirjas Akadeemia nr 5–12 aastal 2000; K. Habichti, L. Keevalliku, I. Trageli artiklile „Keele muutumine kasutuskontekstis“ ajakirjas Keel ja Kirjandus nr 8 2006. a; K. Lepajõe artiklile „Õpilaste registri- ja stiilitajust riigieksamikirjandite põhjal“ Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetistes nr 30 „Keele ehe“.

Vead on rühmitatud valdkonniti: morfoloogilised ja leksikaalsed kõrvalekalded kirjakeelest. Lisades esitatud näited on välja toodud teemavaldkonniti.

2. Morfoloogilised muutused

Morfoloogia ehk vormiõpetus on grammatika osa, mis tegeleb sõnavormidega, nende moodustamise ja nendest arusaamisega (EKK 2007: 201). Morfoloogia põhiüksus on morfeem, keelesüsteemi väikseim potentsiaalselt tähenduslik osa. Morfeemi tähendus võib olla kaheksagune: leksikaalset tähendust kandvaid morfeeme nimetatakse tüvimorfeemideks ehk tüvedeks, grammatilist tähendust kandvaid morfeeme nimetatakse tunnusmorfeemideks ehk morfoloogilisteks tunnusteks (lõppudeks). (EKG I 1995: 119).

Eesti keele morfoloogia on tugevalt normitud valdkond, mistõttu on morfoloogias vähe erinevusi suulise ja kirjaliku kõne vahel, kuid nihkeid siiski leidub. (Hennoste 2000b: 1569)

Toetudes Hennoste artiklitele võib väita, et paljudes morfoloogilistes vormides toimub varieerumine, kuigi kirjakeeles on lubatud vaid üks kindel vorm, harva ka rööpvorm. Vormide põhjal, kus varieerumist on uuritud, võib järeldada, et seda mõjutavad erinevad sotsiaalsed või kontekstuaalsed tegurid. (Hennoste 2000b: 1567)

2.1. *si*-lõpuline mitmuse osastav

Kõrvalekallet võib kohata väga paljudes noorte inimeste kirjutatud tekstides ning seda võib nimetada üldse levinuimaks kõrvalekaldeks.

Miks kasutatakse just kõnekeelse ja murdelise taustaga *si*-mitmust kirjakeelse ja normingukohase *sid*-mitmuse asemel? Arvatavasti tehakse seda põhjusel, et tegemist on mitmuse seisukohalt markeeritud vormiga (tunnus *-si* väljendab grammatiliselt sama mida *-sid*). Kuna vorm on juba markeeritud, siis võib tunduda *si*- vormi kasutamine ökonoomsem, sest see on lühem ning väldib ka topeltmarkeeringut. (Habicht 2006: 18) Sellist muutust võib vaadelda ka kui univertsiooni ehk häälduslikku lühenemist-sulanemist, mis on iseloomulik suulisusele kuid ei sobi kirjalikesse tekstidesse. (Kerge 2000: 96)

(1) M. T. 9. kl. Praegusel hetkel on inimestel kabuhirm masu ehk majandussurutise ees, mis on hõlmanud Euroopa Liidu maid ja *paljusi* arenenud tööstusriike.

(2) S. S. 9. kl Kokkuvõtteks tahan üelda, et tuleb käia siiski korralikult koolis ja mõelda juba varakult tulevikuplaanidele ning õppida koolis käituma normaalse inimese kombel, et tulevikus ei peaks kahetsema oma mõtlematuid *tegusi*.

(3) A. K. 9. kl Kõige kahjulikumad on narkootikumid, millel on erinevaid *mõjusi*.

(4) K. H. 10. kl On ajalehti ja ajakirju, mis kirjutavad kuulsate inimeste eludest, tehakse nendega *intervjuusi*, et teada saada, kuidas nad elavad.

Eksimusi *-sid* lõpu kasutamisel esines analüüsitud töödes märkimisväärselt – 34 korral. See tulemus näitab tendentsi, et lühem, kuid lubamatu *-si* vorm tundub õpilastele kindlasti suulise kõne ning ökonoomse internetisuhtluse mõjul asjakohane, nad saavad ise aru ning väljendavad ka ennast suhtluspartnerile arusaadavalt, seega ei juurelda korrektse vormikasutuse üle. Lühenenud *-si* mitmuse osastava lõpp on väga levinud internetis, aga ka suulises suhtluses, eriti õpilaste omavahelises suhtluses, kuid oluliselt on suurenenud selle vormi kasutamine suulisel vastamisel tundides. Kindlasti vajab see kõrvalekalle rohkem tähelepanu emakeele õpetamisel.

2.2. *nud*-partitsiip

nud-kesksõna kirjakeelne vorm ongi ainult sellisena lubatud, kuigi me kõik teame selle kõnekeelset lühenenud varianti *nd*-vormina. Võib vaid arvata, et see vorm võib pärit olla põhjaeesti keskmurdest, kuid ka lihtsalt tänapäeval inimestele omasest keelemugandusest, kus lühendatakse sõnu omavoliliselt. See suulises kõnes väga levinud mugav hääldusvariant on järjest enam hakanud jõudma kirjalikesse tekstidesse.

(1) K. H. 9. kl Isegi meie, õpilased, õpime oma vigadest, näiteks teeme töös midagi valesti, midagi, mida poleks *pidand* juhtuma.

(2) K. J. 9. kl Vanemaks saades mõistetakse, et kogu see raske töö ja õppimine on *tulnd* meile endile kasuks.

(3) P. S. 9. kl Paljud inimesed ütlevad, et neil *polnd* võimalik hädasolijat aidata.

(4) . K. V. 10. kl IT on üks enam arenenud valdkond, mis on *teind* meid maailmas väga kuulsaks.

nud-partitsiibi lühenenud varianti *-nd* esines töödes 17 korral. See arv pole küll märkimisväärselt suur, kuid emakeele õpetamise seisukohast on tarvis sellele probleemile enam tähelepanu pöörata ja õiget vormikasutust õpetada, et hoida ära väär vormi kasutuse tõusu, sest suulises suhtluses kasutavad õpilased seda aktiivselt.

2.3. Rõhuliite *-gi/-ki* kohavahetus lõpusilbis

Rõhuliide *-gi* ja *-ki* liitub kirjakeele reeglite järgi sõna absoluutsesse lõppu, kuid tihti kasutatakse, eriti just argikeelses suulises suhtluses, vastupidist varianti: esmalt *-gi/-ki* liide ning alles siis käändelõpp, mis tundub hääldamisel suupärasem.

(1) J. T. 9. kl Koolis peame me kõik käima, sellest pole meil *kellegil* pääsu.

(2) F. V. 10. kl Kõik üritavad midagi saavutada, keegi olla ja *millegiga* silma paista, vaatamata sellele, et igal teol on tagajärg.

(3) S. K. 10. kl Samas on tegu ka *kellegile* abikäe ulatamine, kallistamine, hädas aitamine ja ka lihtsalt seltsiliseks olemine.

(4) R. V. 10. kl Kui keegi on *kellegist* sisse võetud, on ta väga paljuks võimeline, et oma silmarõõmule meelepärane olla.

(5) M. K. 10. kl Nüüdisaegsest ajakirjandusest võib vähe lugeda selle kohta, kas *kellegil* läheb hästi.

-gi ja *-ki* liite õigekiri asesõnade *kes* ja *mis* puhul on alati probleeme tekitanud, kuid viimaste aastate jooksul on need vead üha sagedasemad avalikes meediaväljaannetes (televisioon, raadiointervjuud), kust vale vorm jääb kuulajate sõnamälusse ning see võetakse sealt üle oma keelekasutusse. Töödes esines eksimusi 29 korral, mida on nii konkreetse reegli puhul palju ning keeleõpetuse tunnis tuleb sellele kindlasti suuremat tähelepanu pöörata.

2.4. Vormimoodustuse vead

EKK (2007: 201) põhjal on sõnavormide moodustamist käsitlev vormiõpetuse osa vormimoodustus ehk morfoloogiline analüüs. Kuna ühesuguse algvormi ehitusega sõnad muutuvad enamasti ühtemoodi, piisab ühe muuttüübi kirjeldamiseks tüüpsõnast.

- (1) M. I. 10. kl. On hea olla omapärane, just nii sind tähele *pandaksegi*.
- (2) M. O. 9.kl Kui NSV ajal polnud tingimusi ja häid sportlasi, siis nüüd *pandakse* kõik lusikaga suhu, aga puuduvad tegijad.
- (3) T. P. 10. kl Ka kogemata tapmise eest *mindakse* vangi.
- (4) M.-L. K. 10. kl Need on ehedad näited sellest, et raha nimel *mindakse* üle igasuguste normaalsuse piiride.
- (5) I. L. 10. kl Või koolides kehtestada rangemad reeglid, mis puudutavad koolivägivalda *tehtakse* üks hoiatus vajaduse korral ning teisel korral visatakse koolist välja.
- (6) L. P. 10.kl. *Ma ei julenud* siis olla kas või see inetu pardipoeg, et teistest erineda.
- (7) K. L. 10. kl Kui rääkida Andrus Veerpalust siis me teame isegi, et tal on olnud palju vigastusi, mis takistavad treenimist ja selle tagajärjed ei ole *lasnud* tõusta viimasel ajal esikohale.
- (8) E. E. 10. kl. Igaüks meist peaks hoolikalt kaaluma ja seejärel valima, *kumba* positsiooni ta omale võtab.
- (9) S. K. 10. kl. Mina isiklikult ei valiks *kummatki* poolt täielikult, vaid sulanduksin massi, seejuures jääksin kindlaks oma põhimõtetele, sest igal meist on õigus oma arvamusele.

Näidetes 1–4 on eksitud 54. tüübi ebaregulaarsete sõnade *panema* ja *minema* vastu, mille *da*-tegevusnime tunnuseks on *-a* ning umbisikulise tegumoe olevikuvormiks *-kse*. Tegemist on *tulema*-tüübiga ning selle tüübi umbisikuline olevikuvorm *tullakse*. Eelnevates näidetes olevatesse sõnavormidesse on lisatud klusiil, mis sellesse vormi kuuluda ei tohi. Selliseid vigu esines viiel korral. Näide 5 on väär vormikasutus 66. tüübi sõnast *tegema*, mille umbisikulise tegumoe olevikuvorm peab olema *tehakse*. Selliseid eksimusi esines kolmes töös, kus oli sellesse vormi lisatud klusiil *t*. Näites 6 kasutatakse sõna *julenud*, mis on ÕS 2006 andmetel argikeelne vorm sõnast *julgema*,

seega taunitav kirjalikes tekstides. Sellega eksiti ühes töös. Näites 7 on kasutatud erandlikku sõna *laskma*, mis kuulub 64. tüüpi (*mõskma*-tüüp). Selles vormis on väärtalt kasutatud *nud*-kesksõna, kust on välja jäetud klusiil *k*. Seda eksimust esines ühes töös. Kahel korral eksiti ka asesõna *kumb* vormimoodustusel. Tegemist on nõrgeneva astmevaheldusega sõnadega ning arvatavasti ei taju õpilased siin vormi tugevat või nõrka astet.

Kuna vormimoodustuse puhul esines eksimusi vaid 12 korral, ei ole see valdkond väga probleemne, kuid üksikud veaohalikud vormid vajavad emakeeleõpetuses rohkem tähelepanu. Kokkuvõtte morfoloogia valdkonnas esinenud vigadest annab tabel 1.

Tabel 1. **Õpilaste töödes esinenud morfoloogilised muutused**

Morfoloogilised kõrvalekalded	Arv
mitmuse osastavas <i>si</i> -lõpp <i>sid</i> -lõpu asemel	34
<i>-gi/-ki</i> liite kohavahetus	29
<i>nud</i> -partitsiibi <i>nd</i> -lõpp	17
vormimoodustusvead	12

Morfoloogia valdkonnas eksisid õpilased kõige rohkem *si*-lõpulist mitmuse osastava lõpu kasutamisel *sid*-lõpu asemel. Peatükist 2.1 lähtub, et *si*-lõpu kasutamine tundub ökonoomsem, kuna vorm on juba markeeritud ning nähtust võib vaadelda ka univertsatsioonina. Siiski ei sobi selline kasutus kirjalikesse tekstidesse. T. Ereli artiklist „Mis on eestlasele eesti morfoloogias raske” selgub, et see vorm on probleemne eestlaste hulgas üldse, kuid autor väidab, et *sid*-lõpu mitteteadmine olnuks mõistetav 20. sajandi algul, praegu peab ta seda suureks hariduse auguks (2000b: 51).

Teiseks probleemseks morfoloogia valdkonnaks võib pidada rõhuliite *-gi/-ki* kasutamist. Reeglikohaselt liitub *-ki* liide sõna täielikku lõppu käändelõpu järel, kuid eriti umbmääraste asesõnade puhul kasutatakse liidet valesti – käändelõpu ees. Ka sellele probleemile eestlaste keelekasutuses juhib T. Ereli oma artiklis tähelepanu, tuues välja eriti asesõnade *kes*, *kumb*, *üks* käänamisel rõhuliite *-gi/-ki* õigesse kohta paneku (2000b: 72).

Kolmanda probleemina esines *nud*-kesksõna lühenenud variant *-nd*. Siin on tegemist ilmselt suulise kõne mugandatud vormiga. Vormimoodustuse puhul ei esinenud eksimusi kuigi palju, kuid siingi saab toetuda T. Erelti artiklile, kus ta toob välja, et eestlastele valmistab probleeme 6. käändkonna juures sõna *kumb* vormimoodustus, samuti on probleemne ka väikesearvuline ja ebaregulaarne verbi *tulema*-tüüp (2000b: 71–75). Niisiis valmistavad õpilastele raskusi samad probleemid, mis paljudele eestlastele, seega peab neile valdkondadele emakeeleõpetuses rohkem tähelepanu pöörama.

3. Leksikaalsed muutused

EKK (2007: 591) andmetel on leksika ehk sõnavara meie keele vaieldamatult üks kiiremini muutuv osa, sest see muutub koos kõigega, mis meie ümber toimub. Eelkõige on muutused seotud ühiskonnas toimuvaga: muutused kultuuris, teaduse ja tehnika arengus, poliitikas, majanduses. Eriti viimastel aastatel toimunud kiire areng on toonud palju uusi sõnu meie sõnavarasse praktiliselt igas eluvaldkonnas.

3.1. Lühenenud sõnad

Tänapäeva kiire kommunikatsiooniga ühiskonnas on tarvis järjest rohkem ja kiiremini informatsiooni vahetada, seega on paljud sõnad läbi teinud nn lühenemisetapi: see tähendab, et paljudel sõnadel on jäetud ära kas lõpp või võetud välja mõni silp.

3.1.1. Argituletised

Argituletuse puhul kasutatakse tuletusvõtteid nii palju ja niimoodi, et tulemus oleks sobiv. Tavaliselt tehakse lähtesõnast soovitud tulemuseni jõudmiseks järjestikku kaks võtet, millest esimeseks on raie, kus sõna raiutakse nii, et alles jääb esimene silp ja teise silbi esimene konsonant. Teise võttena lisatakse raide tulemusel saadud tüvele liide, kusjuures liidet modifitseeritakse nii, et saavutatakse sobiv sõnatüüp. Modifitseerimine seisneb liite põhikomponendi ette konsonantide lisamises. (Hennoste 2000b: 1371)

3.1.1.1. *kas-argituletis*

See on levinuim tuletis, mida nimetatakse ka klassikaliseks argiliiteks. Tekib see raide tagajärjel, kus raiumise tagajärjel luuakse lähtevormiks kahesilbiline tüvi, mille lõpus on vokaal. (Hennoste 2000b: 1373)

ÕS 2006 annab sellele tuletisele küll argikeelse väljendusvõimaluse, kuid ametlikes tekstides on antud variant siiski taunitav. Reet Vääri (2007: 27) nimetab antud tuletist argikeelseks, millel on halvustav, madaldav ja pisendav varjund ning mis kindlasti ei sobi avalikku keelekasutusse. Samas on see tuletis siiski tavakasutuses üha laiemat

kasutuspinda leidnud ning paljudes avalikes situatsioonides ei pöörata selle argikeelsusele mingit tähelepanu.

(1) I. L. 9. kl Väga palju õpitakse ka tänapäeval *telekast* ja arvutist, kust saab laialdaselt uusi teadmisi.

(2) L. T. 10. kl Tihti ajavad mõned inimesed teisi tülli, tundmata sealjuures mingeid *süümekaid*.

(3) M. I. 10. kl Tihti arvavad *pubekad*, et kui inimene on teistest erinev, siis peab talle kohe halvasti ütlema ning kommenteerima tema riietust ja välimust.

(4) I. K. 9. kl Õnneks on olemas *radikad*, mille peal saab märjad saapad ruttu kuivatada.

(5) M. P. 10. kl Hetkel räägin ise nagu mingi vanaema, kuigi olen ise samuti noor, just *pubeka* ja mõistliku inimese piiri peal.

(6) G. P. 10. kl Raudselt on olnud ka veel hullemaid *kõlakaid* sportlaste kohta.

kas-argituletis on tänapäeva keelekasutuses üks levinumaid. Sõnade *pastakas* ja *telekas* kasutamine on muutunud igapäevaseks, sõltumata nende kasutusolukorrast. Ka paljud haritlased ja intelligentsi esindajad kasutavad neid tuletisi nii igapäevaelus kui avalikes esinemistes. Õpilaste töödes esines seda tuletist 16 korral, kusjuures levinum sõna oli *telekas* (5 korral), aga esines ka selliseid sõnu nagu *kaltsukas* (kasutatud riiete ostukoht), *pubekas* (teismeline), *seebikas* (telesarjade argikeelne väljend), *ühikas* (ühiselamu), *apsakas* (eksimus, viga), *radikas* (radiaator), *kõlakas* (kuulujutt), *jutukas* (interneti jututuba). Viimane tuletis on konkreetselt seotud arvuti ja interneti kasutamisega. Kuigi kirjandites ei esinenud seda tuletist massiliselt, vajab *kas*-tuletis kindlasti emakeele õpetamise puhul rohkem tähelepanu kasutusolukorda arvestades. Õpilane peab teadma, millistes situatsioonides on selle tuletise kasutamine ebasoovitav ning hoiduma nendest vormidest vähemalt kirjalikes töödes.

3.1.1.2. ar-tuletis

Tuletis saadakse eespool kirjeldatud argituletise põhjal.

(1) M. V. 9. kl Ilmselt teab igaüks, et Eestis vohab kuritegevus ning pätte ja *narkareid* kohtab öistel tänavatel palju.

(2) M. P. 10. kl Tihti juhtub, et tulevikus valitakse oma iidoliks just oma klassi *nohkar*, kes on aastatega palju muutunud.

(3) R. N. 9. kl Tegelikult elavad praegusel ajal kõige paremini *penskarid*, kuigi nad virisevad kogu aeg, kui raske elu neil on.

(4) A. R. 10. kl. Kui hirm on muutunud juba hullemaks, näiteks foobiaks, tuleb sellega otsejoones tegeleda, muidu võib lõpetada *hullaris*.

(5) A. H. 9. kl Üks hull võib *bemariga* kihutades rohkem pahandust teha, kui me karta oskame.

ar-tuletist esines töödes 7 korral. See pole kuigi suur arv, kuid vaadata tuleks ka tuletise abil saadud sõnu. Sõna *narkar* on praeguses meedias väga levinud ning ka ÕS 2006 annab selle argikeelse kasutusvariandi sõnast *narkomaan*. Ülejäänud sõnad ei leia ÕS-is kajastamist. On selge, et näites 2 toodud *nohkar* tähendab *nohikut* ehk endasse tõmbunud isikut, *hullar* näitest 4 väljendab lühendatud varianti sõnast *hullumaja* ning 3. näide *penskar* on tegelikult markeeritud halvustav väljend *pensionäri* kohta. Sõna *bemar* on üldlevinud tuletis automargist BMW, mida kasutatakse laialdaselt suulises suhtluses. Kindlasti ei ole nende sõnade kasutusvaldkond kirjalikes tekstides.

3.2. Suulise kõne erisõnad

3.2.1. Lühenenud tekstisõnad

Suulises tekstis on hulk tekstisõnu, mis sarnanevad tüvelte kirjasõnadega, kuid on mõne hääliku või silbi võrra lühemad. (Hennoste 2000c: 1557)

3.2.1.1. Partiklid ehk lühivormid

Suulise kõne erisõnavaras eristatakse pragmaatilisi partikleid. Partikli mõistet kasutatakse eesti lingvistikas üldnimetusena kõigi muutumatute sõnade kohta. (Hennoste 2000b: 1352) Partiklid on omased eelkõige suulisele spontaansele kõnele ning moodustavad olulisema osa selle eripärasest sõnavarast. Semantiliselt on partiklid üldise või suhteliselt tühja tähendusega, saades tähenduse alles kontekstis. (2000c: 1773)

Argikeeles on hästi jälgitavad keele muutumises kajastuvad nähtused: lühenemine, kokkusulamine, kadu. Paljud lühenenud vormid on kasutusel üha regulaarsemalt, sõltumata kõneleja rõhutamissoovist. Interneti-keelekasutusest saab tunnistust, et

keelekasutajad tajuvad neid kui eraldi üksusi. Paljude levinumate vormide puhul on nende paralleelvariandid juba ammu kasutusel. Nende kasutus sõltub eelkõige situatsiooni formaalsusastmest. (Habicht jt 2006: 623)

(1) K. V. 10. kl. *Tegelt* ei saagi eestlase olemusest ennem aru, kui ei ole tutvunud ta ajaloo, kultuuri ja rahvapärimusega.

(2) M. K. 10. kl Sellised mehed jätavad algul mulje, et nad on nägusad ja romantilised, kuid *tegelt* on valelikud, õelad, pahatahtlikud ja reeturlikud.

(3) A. S. 10. kl *Tegelt* on alati väga nõme tunne, kui keegi sinust taga räägib.

(4) U. P. 9. kl Lapsepõlve mälestused on igale inimesele *tegelt* ju väga tähtsad.

(5) S. T. 10. kl Sellistel inimestel on raske head tööd leida ja korralikust palgast võib küll *aind* und näha.

(6) A. K. 10. kl Kokkuvõtteks võib öelda, et oma unistuste poole püüdlemiseks ei pea olema *aint* noor, vaid kõigil on võrdsed võimalused.

(7) H.-M. R. 9. kl Kurbusega peab tõdema, et enamusel inimestel on *suht* suva, mis nende ümber toimub.

(8) V. A. 10. kl Selle omadusega saab elus *suht* palju korda saata.

Eelpool olevad näited on enam levinud internetisuhtluses, aga ka suulises suhtluses, kus nad täidavad omavahelises kommunikatsioonis kindlat rolli ning on saanud noorte keelekasutuses nii tavaliseks, et enam ei tunnetata nende sobimatust ametlikus keelekasutuses. Kindlasti võib neid variante aktsepteerida argisuhtluses, kuid kirjalikus formaalse keelekasutuse olukorras neid kasutada ei sobi. Paraku on nende sõnade kasutamine argikeelest tunginud ka meediasse, kus neid lühendatud ja mugandatud vorme üha sagedamini kasutatakse. Eelnevates näidetes esinenud sõna *tegelt*, mis on lühendatud ja mugandatud variant sõnast *tegelikult*, esines 17 kirjandis, *aint* 2 kirjandis ning *suht* 5 kirjandis. EKSS annab adverbile *suht* vaid kõnekeelse kasutusvariandi, ÕS 2006 näitab sõna argikeelset kasutust. Lisaks eelnevatele näidetele esines kahel korral ka sõna *veits* kasutust *veidi* asemel, ühel korral kasutati *natuke* asemel lühendatud väljendit *nats* ning kahel korral asendati sõna *ainult* lühenditega *aint* (*aind*). Need sõnad vajavad kindlasti emakeele õpetamisel enam tähelepanu, et õpilased teaksid, millistes situatsioonides neid vorme sobib kasutada, millistes mitte.

3.2.1.2. *niisugune*

EKK (2007: 186) andmetel on sõna *niisugune* näitav asesõna ehk demonstratiivpronoomen, mis viitab mingile situatsioonist või teistest lausetest selguvale asjale, omadusele või tegevusele. Arvestades suulise suhtluse ning interneti-suhtluse osakaalu olulist suurenemist on see sõna läbi teinud lühenemis- ja mugandamisetapi ning saanud kujud *siuke*, *sihuke*. Tegemist on kindlasti kõnekeelega ning korrektset kirjakeeles neid kasutada ei sobi.

(1) F. V. 10. kl Kui hakata juba defineerima sõna „ühiskond“, siis võime sellele leida *siukse* vaste nagu ühiskondlik institutsionaalne struktuur, milles inimestevahelised suhted on fragmentsed, umbisikulised ja orienteeritud omakasule.

(2) L. T. 10. kl On inimesi, kes ei saagi olla õnnelikud, kui nad ennast ei muuda, sest võib-olla on nende käitumine *siuke*, mis ei mõju sõpradele ja ühiskonnale hästi.

(3) H.-M. R. 9. kl Kohati paneb lausa imestama, et *sihukesi* inimesi üldse olemas on.

Analüüsitud töodes sellist kõnekeelset vormi märkimisväärselt ei esinenud (8 korral). Sellest lähtuvalt võib järeldada, et õpilased tajuvad sõna kõnekeelsust ning sobimatust kirjalikku teksti, kuid fakt, et neid vorme kirjandites ikkagi kasutatakse, näitab, et emakeele õpetamisel tuleb asesõnade kõnekeelsetele vormidele rohkem tähelepanu pöörata.

3.2.1.3. *igasugune*

EKK (2007: 629) andmetel on sõna *igasugune* kasutus tänapäeval paljude koolinoorte kõnepruugis lühenenud ning kuulub sellisel moel suulise kõne argisõnavara lohaka värvinguga sõnavariantide hulka.

(1) S. N. 10. kl Loomulikult kohtame me oma elus *igasugu* tegelasi, kes võivad meie elu mõjutada.

(2) S. T. 10. kl Ta peab jälgima, et müüjad ei müüks noortele suitsu ja alkoholi ning lahendama *igasugu* muid probleeme.

(3) R. P. 10. kl Sama teema on ka *igasugu* SMS-laenudega.

(4) R. N. 9. kl Praegu korraldatakse noortele *igast* lahedaid üritusi, kus saab ennast vabalt tunda.

(5) L. L. 10. kl Tihti ollakse oma armastatu nimel valmis *igasugu* kavalusteks, et temaga koos olla.

Sõna *igasugune* on läbi teinud lühenemisetapi, millel on jäetud ära lõpust *-ne* ning saadud sõnast lühem ja seega ka suupärasem vorm. Internetikeelele on omane näide 4, kus kasutatakse sõna *igasuguseid* asemel *igast*, mis on iseloomulik juba internetis kasutatavale sõnavarale. Sõna lühenenud varianti kasutati kirjandites 17 korral, mis näitab tendentsi, et suuline sõnade mugandamine jõuab järjest rohkem kirjalikesse tekstidesse.

3.2.1.4. *täiega*

EKG I (1995: 39) andmetel on modaalverbid ehk rõhumäärsõnad muutumatud sõnad, mis toimivad lauses üldlaienditena (lause- ja fraasilaienditena), modifitseerides lausega väljendatava situatsiooni tähendust.

Täiega on modaalpartikkel, mida sõnaraamatutes märksõnana ei esine. Tänapäeval on tegemist peamiselt rõhutava üksusega, mille sünonüümideks on *väga*, *palju*, *eriti*, *kõvasti*. Partikkel on kujunenud nimisõnast *täis*, mille kaasaütleva käände vorm on omandanud uue tähenduse. Tänapäeval on see sõna kasutusel valdavalt rõhutava moesõnana. (Valdmets 2008: 28-30)

(1) E. V. 9. kl See etendus tehti ajakirjanduses aga *täiega* maha.

(2) T. T. 10. kl Noored on õnneks veidi tolerantsemad ja arvavad, et selline kaltsuka riietusstiil on *täiega* äge.

(3) E. P. 9. kl Minulgi on kodus suur raamaturiik, mis on *täiega* raamatuid täis.

(4) S. N. 10. kl Kui meediast lugenud või kuulnud noor saab teada, et tema rahvast on maha tehtud, siis läheb ta *täiega* närvi ning võib end väljaelada kaklemise näol.

Modaalpartiklit *täiega* ei esinenud õpilaste kirjandites märkimisväärselt – vaid 4 korral. Lauseid analüüsides saab need kõik ümber sõnastada nõnda, et seda sõna kasutama ei pea, sest nagu eelnevalt märgitud, omab sõna *täiega* piisavalt palju häid sünonüüme.

3.2.1.5. *iganes*

EKSS annab adverbile *iganes* järgmised seletused: (rõhutava sõnana) tähenduses *vähegi, üldse, eales, iial, aga*; eitavas lauses *iialgi, kunagi, mingil juhul*. Viimasel ajal on adverb *iganes* kasutamisel toimunud kiire muutus grammatikaliseerumises. Ta on muutunud pronoomenite ja adverbide juurde kinnistunud partiklikuks ning asendab üha enam partiklit *tahes*. (M. Erelt 2000: 11)

(1) M.-L. K.10. kl Internetis võib pealtnäha tavalise nime all esineda *kes iganes*, kellest me ei oska algul mingit ohtu karta.

(2) E. K. 10. kl. Igapäev me puutume kokku erinevate situatsioonidega, me ei tea kunagi, mis võib juhtuda homme, ülehommel, mõne aasta pärast või *millal iganes*.

(3) P. K. 9. kl On ka hullemaid olukordi, kus rikkad ja võimukad inimesed tunduvad viisakad, võivad nad aga kõrvaldada *kelle iganes*, kes nende teele ette jääb, või võib neid mingis muus probleemis ohustada.

Loetud töödes esines adverbi *iganes* 7 korral ning näiteid lugedes võis kõigil puhkudel sõna *iganes* asemel kasutada sõna *tahes*. Sellele valdkonnale (samuti ka peatükile 3.2.1.4) tuleb juhtida õpilaste tähelepanu ning tutvustada neile erinevad sünonüüme, mis sobivad nende väljendite asendamiseks.

3.2.2. Argisõnad

Argikeel on kirjakeelega võrreldes vabam ning normilõdvem, mida kasutatakse enamasti igapäevasuhtluses. EKK (2007: 627–629) defineerib argikeelt kui endas sisaldavaid erinevaid kirjakeele sõnu, mis on läbi teinud vaimukaid tähendusmuutusi, oma- või võõrliidetega markeeritud tuletisi, huvitavalt kokkuliidetud liitsõnu, erinevaid laene. Argikeele sõnavara on ääretult ulatuslik ja mitmekesine, ulatudes kirjakeelelähedasest sõnavarast üldslängi sõnavarani.

Palju esineb kõrvalekaldeid kirjakeelest ka paronüümide ehk sarnassõnade kasutamisel. Paronüümid on kõlalt sarnased, sageli morfeemkoosseisu poolest osaliselt kattuvad sõnad, mis keeletarvitajal segi võivad minna. (EKK 2007: 650)

3.2.2.1. *enne>ennem*

EKK (2007: 651) annab paronüümi *enne* kasutuseks tähenduse *varem, esmalt*, aga *ennem* kasutatakse tähenduses *pigem*. Vastupidine kasutusvariant on ÕS 2006 järgi lubatud vaid argikasutuses, mis tähendab, et kirjalikes töodes tuleb kasutada õiget sõna.

(1) A.-L. L. 10. kl Ma polnud kunagi *ennem* näinud et inimesed midagi sellist seljas võivad kanda.

(2) K. V. 10. kl Tegelt ei saagi eestlase olemusest *ennem* aru, kui ei ole tutvunud ta ajaloo, kultuuri ja rahvapärimusega.

(3) M. T. 9. kl. Kuid tänu kuritegevuse suurenemisele on ka politsei palju aktiivsem, et tabada kurikaelad *ennem*, kui nad saaksid midagi halba teha.

(4) M. M. 9. kl Kõik siin ilmas ei pruugi oma hinda väärt olla, seepärast on targem *ennem* tegutsemist mõelda.

(5) K. K. 10. kl Spordis ei ole lihtsaid võite, sest kunagi ei tea, mis võib *ennem* võistlust juhtuda.

Analüüsitud töodes esines paronüümide väärkasutamist 10 korral ning kõigil kordadel kasutati sõna *ennem* ajalises tähenduses. Järelikult tuleb keeleõpetuses paronüümidele suuremat tähelepanu pöörata, et õpilased tajusid nende sisulist erinevust.

3.2.2.2. *vahel>vahest*

EKK (2007: 658) andmetel tähendab paronüüm *vahel mõnikord*, *vahest* tähenduseks antakse *võib-olla*.

(1) M. O. 10. kl *Vahest* tuleb ette ka sportlasi, kes otsustavad minna kergema vastupanu teed.

(2) D. G. 10. kl *Vahest* on päevi, kus neil pole süüa ega kõigile lastele voodeid, kus nad öösiti magada saaksid.

(3) R. S. 9. kl Üksikuna olla pole justkõige parem, kuid *vahest* me vajame seda.

(4) R. E. 9. kl Näiteks talusulane, kes on hea loomade vastu ja inimestega sõbralik, kuid ta ei ütle koguaeg palun ja aitäh ning *vahest* isegi ropendab, siis see ei tee teda ju halvaks inimeseks.

Paronüümide *vahest>vahel* kasutamisel esines sõna *vahest* tähenduses *võib-olla* 16 korral, mis antud kontekstides ei ole aktsepteeritav. Tundub, et õpilased ei taju

paronüümide kasutamisel nende tähenduste erinevusi. Kuna paronüüme pole kuigi palju, tuleb need õigeks kasutamiseks ära õppida ning emakeele õpetamisel kindlasti ka nende tähenduslikku erinevust rõhutada.

3.2.2.3. *tahaplaanile*

Sõna *tagaplaanil* puhul on tegemist kindla kohakäändes oleva vormiga, mille esikomponent ei käändu. ÕS 2006 annab vormi *tahaplaanile* looksulgudes, mis soovitab seda vormi vältida ning kasutada sobivat varianti.

(1) F. V. 10. kl Süvenedes liiga palju tähesärade ja saavutustele, jäävad *tahaplaanile* isiklikud väärtused ja elu.

(2) K. V. 9. kl Õpilastel, kellel on palju trenne või huvialasid, jääb õppimine *tahaplaanile* ja see toob kaasa halvad hinded.

(3) M. T- 10. kl Loomulikult tuleb end arendada alal, millele oled andekas, ja haridust tuleb samamoodi arendada, mitte täitsa *tahaplaanile* jätta.

Analüüsitud töödes kasutati sõna *tahaplaanile* 4 korral, millest võib järeldada, et see vorm on õpitav ning enamasti osatakse sõna õiget varianti kasutada.

3.2.3. Üldsõnad

Üldise tähendusega sõnad (eriti üldverbid ja üldnimisõnad) on suulises kõnes sageli esinevad. Üldsõnad on enamasti seotud kiire tekstiloomega, kus on lihtsam kasutada üldise tähendusega sõna kui konkreetset, teisalt aga on suulises suhtluses osalejad samas aegruumi punktis, kus polegi tarvis kõike konkreetselt lahti rääkida, sest siin aitavad lisaks verbaalsele kõnele kuulajal mõista ka žestid, pilk, objektide olemasolu situatsioonis jm. (Hennoste 2000b: 1356)

3.2.3.1. *asi*

EKSS annab sõnale *asi* järgmised seletused: asi võib olla ese, olme või tööga seotud riist, tarbeese, vahend vm; veel kasutatakse sõna probleemi, lahendamist vajava küsimuse, juhtumi, sündmuse märkimiseks; sõna võib tähendada ka asjaolu, seika või nähtust, olukorda, tööd, tegevust, toimingut, põhjust või vajadust ning ka enamasti püsiühendites omaette väärtust, kasulikkust.

Viimasel ajal õpilaste kirjalikes töödes tihti kasutatav sõna *asi* kuulub suulise spontaanse kõne sõnavara hulka. Kui eelnevalt räägitud suulise kõne tingimused võimaldavad üldsõnu reeglina probleemideta kasutada, siis kirjalikes tekstides puuduvad tegurid, mis aitavad üldsõnalisust mõista, seega tuleb kirjalikus keelekasutuses eelistada siiski konkreetse tähendusega sõnu (Lepajõe 2006: 147).

(1) L.-T. V. 10. kl AIDS – see on selline *asi*, mis ei tohiks külmaks jätta ühtegi inimest.

(2) K. S. 9. kl Üksindus on üks maailma sügeim *asi*, eriti siis kui inimesed jätavad üksteist abitult.

(3) A. S. 9. kl Rääkides headuse ja viisakuse seosest, siis minu arust pole neil kahel *asjal* mingit seost.

(4) M. O. 10. kl Ma ei väida, et *asju* peab lahendama kätega, pigem just sõnadega, aga on olemas *asju*, mida on võimatu sõnadega selgeks teha.

(5) A. R. 10. kl Väärtused, need on *asjad*, mis on sügavamad, kui lihtsalt ostetav või müüdav kaup.

(6) G. P. 9. kl Olen kindel, et ilma rahata ei saa keegi siin elus hakkama, aga raha eest ei saa kõige tähtsamaid *asju* siin ilmas – armastust ja inimhinge.

(7) L. K. 10. kl Sport on selline *asi*, millega tegelevad väga paljud inimesed.

(8) L. R. 9. kl. Kombed on inimeste juures ühed tähtsamad *asjad* ja need peavad meil sünnist saati olemas olema.

(9) H.-M. L. 10. kl Paljud inimesed väärtustavad aga hoopis teisi *asju* nagu näiteks lõbutsemist ja lõbutüdrukuid.

Eelnevaist näitlausetest ilmneb, et asjaks nimetavad õpilased praktiliselt kõike: haigusi, sporti, väärtusi, armastust, viisakust, üksindust, headust, kombeid, isegi lõbutüdrukuid. Lauseid analüüsides on selge, et sõna *asi* on nendes liigne, sest sõnu kombineerides saaks laused moodustada nii, et seda sõna ei peakski kasutama. Loetud kirjandites esines sõna *asi* 42 korral. Üldsõnade olulist kasvu õpilaste kirjalikes töös võib põhjendada suulise suhtluse osakaalu suurenemisega, kindlasti ka internetisuhtlusega, sest toimub see enamasti dialoogivormis ning suhtlus on kiire, mistõttu sobiva sõna leidmiseks kulub liialt aega. Samas on dialoogsuhtluses selguse saamiseks alati võimalus küsida ja täpsustada, mis kirjalikul suhtlusel paraku puudub. Kuna noorte inimeste suhtlemine on tänapäeval siiski eelkõige suuline ja internetis

kasutatav suuline suhtlus kirjalikus vormis, ei taju õpilased enam kirjalikes töödes paljude sõnade ja väljendite sobimatust, mida kinnitab ka üldsõna *asi* suur esinemissagedus. Seega on antud kõrvalekalle kujunemas probleemiks ning vajab erilist tähelepanu keeletundides.

3.2.3.2. *Teised üldsõnad*

Teised üldsõnad esinesid loetud töödes vaid üksikutel kordadel. Kahel korral kasutati üldsõna *jama*, kolmel korral *teema* ja ühel korral *värk*. Nende üldsõnade kasutamine kirjandites on eelmisega võrreldes tühine.

(1) E. E. 10. kl Näiteks alles natuke aega tagasi oli meedias *põhiteemaks* kohtunik, kes müüs ennast kaheksa tuhande krooni eest maha.

(2) U. P. 9. kl Teine *teema* on armastus, mida ei saa endale raha eest osta.

(3) L.-T. V. 10. kl Üks suuremaid *teemasid*, mida praegu igalpool räägitakse on globaalne soojenemine.

(4) R. V. 10. kl Näiteks leidis ja leidub neid poliitikuid ka Eestis, kus oli *jama* maajagamisega, see näitab, et nad on omakasupüüdlikud. Mina arvan, et eesti poliitikas on midagi *jama* ja arvatavasti on asi poliitikutes.

(5) L. L. 10. kl Inimesed peavad sellest kuhjast ise filtreerima välja olulise ja tõese ning jätma eemale *jama*.

(6) A. P. 10. kl Olen ise õpilane, ja tean, kuidas *värk* käib.

Kuna eelpool loetletud üldsõnu esines töödes vähe, tundub, et õpilased tajuvad nende sõnade negatiivset hinnangulisust ning sobimatust kirjalikku teksti ja hoiduvad nende kasutamisest.

3.2.3.3. *sina-deiksis*

Üldisikuline *sina*-deiksis on erinevates keeltes laialt levinud. Seda nimetatakse veel ka *sina* geneeriliseks või impersonaalseks kasutamiseks. Eesti keeles viidatakse geneerilise *sinaga* enamasti kõnelejale endale, kuid seda viisil, et kuulaja tunneb end kaaskogejana. Kui kirjalikus tekstis kasutatakse ainsuse 2. isikut, tähendab see tavaliselt lugeja poole pöördumist. (Lepajõe 2006: 149)

Geneerilist *sina* on viimastel aastakümnetel hakatud vales kontekstis kasutama ka Soomes. *Sä*-passiivil on nii pooldajaid kui ka vastaseid, kes peavad seda inglise keele

mõjuks. Soome keeleteadlaste väitel on *sä-sõna* liiga otse kuulajale adresseeritud, mis võib viia väärtõlgendusteni, mistõttu soovitatakse seda vormi kasutada eelkõige kõneleja-kuulaja vahelises dialoogsuhtluses. (Tempakka, Uusi-Hallila 2005: 15–16)

Geneerilise *sina* kasutamine kirjandites on oluliselt suurenenud. Tekib küsimus, milline on *sina* kasutamise eesmärk õpilaste töödes?

(1) P. V. 10. kl Kui *sa* ikkagi müüd alaealistele alkoholi ja suitsu, siis *sul* tulebki vastu võtta karistus ja maksta trahvi.

(2) S. K. 10. kl Nii juhtubki, et *sa* trennid juba aastaid ja hakkad seda spordiala armastama.

(3) E. P. 9. kl Kui *sa* raamatu lugemist alustad, siis pead minema mõttega kaasa, *sa* pead seal koos tegelastega seiklema.

(4) K. L. 10. kl Tihti ongi nii, et kui *sa* teed teistele halba, tuleb see kõik *sulle* ringiga tagasi.

(5) T. P. 10. kl Kui *sa* armastad kedagi ja see keegi petab *sind*, siis see on ikka päris valus. Kui *sa* aga mõrvaga vahele jääd, pannakse *sind* vangi.

(6) H. R. 9. kl Kui *sa* ikka ei suuda kommunaalmakse tasuda, siis lähed silla alla elama.

(7) R. P. 10. kl. Spordis läbilöömisel peab *sul* õnne olema. Et tippklubisse mängima pääseda pead *sa* ennast näitama.

Eelnevatest näidetest jääb selgusetuks objekt, kelle poole kirjutaja pöördub. Pigem kasutab kirjutaja üldsõna *sina* põhjusel, et kujutab ette dialoogipartnerit, mis on üks suulise kõne tunnuseid. On täiesti selge, et kirjalikus tekstis tekitab antud sõna vaid segadust ja arusaamatust teksti lugejas – seega on antud vorm kirjalikus tekstis sobimatu. Geneerilist *sina* kasutati kirjandites 46 korda, mis on selge märk olukorrast, et suulise suhtluse (sh dialoogivormis toimuva interneti jututubade suhtluse) mõju õpilastele on suur. Kiireks infovahetuseks kasutatakse aina rohkem üldsõnu ning nende kiire ja rohke tung kirjakeelsetesse tekstidesse näitab, et noored inimesed ei taju seda, et kirjalikus suhtluses puudub neil dialoogipartner ning *sina* kasutamine tekitab lugejas vaid arusaamatust ning kindlasti tuleb keeletundides selle probleemiga tegeleda.

Sina-deiksise kõrval esines 5 korral ka *teie*-vormi. Renate Pajusalu väitel on pronoomeni *teie* esmatähendus mitu adressaati ehk *sina* mitmuses (1999: 59).

(1) T. P. 10. kl. Kuidas teha süüa, kui elektrit pole ja enamustel on elektripliidid? *Te* mõtlete, et sööks vorstivõileibu, aga külmkapis läheb ka vorst pahaks.

(2) R. T. 10. kl. Ma arvan, et *te* kõik teate, et maailmas on rohkem inimesi, kui maakera ära toita jõuab.

(3) R. P. 10. kl. Nagu *te* teate, on AIDS üks HIV viiruse liike.

(4) D. H. 10. kl. Austust saab osta ka mõnesmõttes raha eest, kui *te olete* väga rikas ja toetate varjupaiku ja *aitate* muid abivajavaid kohti rahaliselt, siis loomulikult on kõik *teile* tänulikud ja peavad *teist* lugu.

(5) S. P. 10. kl. Röövimise ohvriks võib langeda ka tänaval, hääletamise käigus, kui *teid* võetakse autosse ja oletegi röövlite ohvriks langenud.

Näiteid lugedes jääb adressaat selgusetuks ning *teie*-vorm tekitab tunde, et pöördutakse suure hulga inimeste poole, mida saab tõlgendada kui geneerilise *sina* mitmust. Näitest 3 võib järeldada, et autor eeldab ükskõik missugustelt lugejatelt kindlaid teadmisi AIDS-i kohta, sama järelduse võib teha ka näitest 2, kus autor eeldab lugejatelt teatud info valdamist.

3.2.4. Ebatavalised liitsõnad

Viimasel ajal üha enam levima hakanud ebareeglipäraseid kokkukirjutusi põhjendatakse tüüpilise grammatiseerumisprotsessiga. Sellest selgub, et sisuliselt kokkukuuluvaid üksusi tundub loomulik ka vormiliselt ühendada. (Habicht jt 2006: 617)

3.2.4.1. Argikeele liitumid

Suulise kõne puhul tundub loomulik, et sõnaühendid sulanduvad üheks fonoloogiliseks sõnaks ja omavad spetsiifilise tähenduse. Siin on taas tegemist grammatiseerumisega. (Habicht jt 2006: 619)

(1) T. T. 9. kl. Õnneks on tänapäeval tehnika niivõrd arenenud, *niiet* ta ei pea töid enam käsitsi tegema ega hobusega kündma.

(2) M. T. 10. kl. *Niiet* kõike, mida loed ära tõsiselt võta.

(3) E. U. 10. kl. Vahel peab võistlustel pingutama *niiet* silme eest on must.

(4) T. S. 9. kl. *Eksole* ju kurb, kui ei saa soovitud peole minna vaid sellepärast, et vanust on veel vähe.

(5) P. V. 9. kl *Onju* tõsiasi, et rahas ei peitu õnn, aga mina arvan küll, et ilma rahata ei ole võimalik õnnelik olla.

(6) O. M. 9. kl See kaksiktorni juhtum ongi ilmselt põhjuseks miks inimesed terrorismi *niiväga* kardavad.

Õpilaste kirjandites ei esinenud liitumeid märkimisväärselt, vaid 7 korral. Enim kasutati liitumit *niiet* (näited 1–3), mis esines kõigil kordadel kokkuvõtva ühendina, ühendit *niiväga* esines kahel, teisi vaid ühel korral. Liitumid *onju* (näide 5) ja *eksole* (näide 4) väidavad midagi ning kutsuvad üles oma mõttega nõustuma.

3.2.4.2. Kaassõna kokkukirjutamine eelneva käändsõnaga

Kaassõna üldreegel ütleb, et kaassõna kirjutatakse käändsõnast, mille juurde ta kuulub, lahku (EKK 2007: 121). Viimastel aastatel on hakatud kaassõna ning talle eelnenud käändsõna üha enam kokku kirjutama. Sellist kokkukirjutamist kohtab väga palju internetis nii foorumites kui ka kommentaarides, kuid järjest rohkem ka õpilaste kirjalikes töödes. Habicht jt (2006: 617) väidavad, et sellised levinud kokkukirjutused on eestlase loomuliku keeletaju seisukohalt põhjendatud, kuna ühelt poolt on liitmine produktiivne sõnamoodustusviis, teisalt võidakse aga sisult eelneva käändsõnaga kokku kuuluvat suhtesõna tõlgendada vormiliselt noomeniga ühtekuuluvana.

(1) O. M. 9. kl See hirm on *minumeelest* igati õigustatud, sest hirm ei hüüa tulles.

(2) K. V. 9 kl. *Minumeelest* on eestlases rohkem sisu kui teistes rahvastes, aga me lihtsalt ei oska seda välja näidata.

(3) G. K. 9. kl Vahel tuleb näha omaenda nina ette, *selleasemel* et otsida probleeme kaugemalt.

(4) K. K. 9. kl *Minuarust* oleks hea, kui saaksin kõigiga hästi läbi ja ei käituks halvasti.

(5) K. K. 10. kl Need inimesed on *endaarust* kogu aeg teistele head teinud.

Kaassõnad kirjutati eelnevate nimisõnadega kokku 22 korral, millest domineeris sõnapaaride *minumeelest/minuarust* kokkukirjutus (11 korral). Kolmel korral kirjutati kokku sõnapaar *igalpool*, ühel korral sõnapaarid *endaarust*, *nahapeal*, *ajapoole*, *selleasemel*, *selleüle* jt. Eksimuste arv pole küll suur, kuid siin tuleb jälgida kindlaid ühendeid, mille kokkukirjutamine võib lähiajal hakata veelgi süvenema ning seda

tendentsi arvestades peab emakeeleõpetuses neile ühenditele ja sõnaliikidele enam tähelepanu pöörama.

3.2.4.3. Asesõna kokkukirjutamine talle järgneva käändsõnaga

Põhireegli kohaselt kirjutatakse omadus-, arv- ja asesõna järgnevast nimisõnast üldiselt lahku, kui need ei moodusta omaette mõistet (EKK 2007: 109). Asesõnade ja käändsõnade kokkukirjutamine on levinud eelkõige internetisuhtluses, kus on omane teksti lühendamine ja kokkusurumine, kuid tegemist võib olla ka suulisest kõnest lähtuva ühe mõiste tajumisega. Kõige levinum on sõna *iga* kokkukirjutamine talle järgneva käändsõnaga.

(1) K. S. 9. kl *Igakord*, kui ta avastab, et keegi vägivallatseb, toimetab Kalevipoeg selle inimese politseiyaoskonda.

(2) M. L. 10. kl Meil on *igapäev* palju tegemist ning me oleme oma muredega hädas ja ei pane tähelegi, et teistel on palju hullemad probleemid.

(3) A. K. 10. kl Inimesel on vaja oma võimeid ehk oskusi kasutada *igapäev*.

(4) S. K. 10. kl Tegelikult ei tohi *koguaeg* endale mõelda, vaid tuleb ka teistega arvestada.

Töodes esines selliseid kokkukirjutusjuhtumeid 16 korral, millest levinum oli sõnapaari *igapäev* kokkukirjutus (7 korral), kahel korral kirjutati kokku *igakord* ja ühel korral *igahetk*. Samuti esines 6 korral kokkukirjutatuna sõnapaar *koguaeg*. ÕS 2006 põhjal on *kogu* käändumatu asesõna ning kirjutatakse järgnevast käändsõnast lahku. EKSS andmetel esineb sõnapaari *koguaeg* kokkukirjutamine juhul, kui tegemist on spordivaldkonda kuuluva mõistega, mis tähistab võistkonna eri liikmete või ühe sportlase eri distantsidel saavutatud aegade summat. Sel sõnal on hoopis teine tähendus. Selle eksimuse puhul võib põhjuseks tuua eelkõige ühe mõiste tajumist ning mõiste *koguaeg* tegeliku tähenduse mitteteadmist.

3.2.4.4. Omadussõna kokkukirjutamine nimisõnaga

Reeglina omadus- ja nimisõna kokkukirjutamisel ei eksita. Nende sõnade liigid ja lahkukirjutamise reegel tunduvad olevat loogiline.

(1) S. S. 9. kl Ka mina pean koolipäeva liiga pikaks, õppetükke raskeks ja sellega kaasneb ka vähe *vabaaega*.

(2) K. J. 9. kl Samas saab ta ka selle levikut peatada, kui ta ehitab noortele *vabaja* veetmise kohti.

Omadus- ja nimisõnade kokkukirjutamist esines vaid kolmel korral ning kõigi puhul oli tegemist sõnapaari *vabaaeg* kokkukirjutamisega. Siin saab ainsaks seletuseks olla ühe mõiste tajumine. Segadust võib tekitada ka sõnapaaride *vabajaarõivad*, *vabajaakaubad* jm lubatud kokkukirjutamine.

3.2.5. Võõrapärasus

Võõrapärasus tähendab eelkõige teistest keeltest üle võetud sõnu neid oma keelega kohandamata. Enamasti tulevad need sõnad praegu eesti keelde inglise keelest.

Neid sõnu tuleb inglise keelest põhiliselt kolmel kujul: esiteks kasutatakse neid algupärasel kujul tsitaatsõnana, mida kirjutatakse ja hääldatakse nii nagu inglise keeles, teiseks variandiks on inglise keele kirjutusviisil põhinevad mugandused, mida eesti keeles hääldatakse nii, nagu neid inglise keeles kirjutatakse ja kolmandasse rühma kuuluvad sõnad, mida eesti keeles kirjutatakse nii, nagu neid inglise keeles hääldatakse (Kasik 2004: 8).

3.2.5.1. Toorlaenud ehk barbarismid

EKK (2007: 612) defineerib barbarisme kui võõrpärasusi, mis pole enamikule keeletarvitajatele meie keeles vastuvõetavad. Samas tuleb meie keelde iga päev uusi sõnu, millele ei leita nii kiiresti eestikeelset vastet ning sõna kinnistub teatud inimrühma keelekasutusse sellisel kujul, nagu ta algkeelest tuli. Niisugusel juhul on keelekasutajatel hiljem raske uue eestikeelse sobiva variandiga harjuda. Teisalt aga võetakse paljud võõrkeelsed sõnad üle otse filmidest, arvutimängudest ja mujalt ning hoolimata eestikeelse vaste olemasolust kasutataksegi võõrkeelset varianti.

(1) M. P. 10. kl Kuid mul on hea meel selle üle, et olen endale suutnud selgeks teha, kuidas end esile tõsta ja kuidas mitte ning millisel *levelil* ma ikkagi asuda tahan.

(2) K. V. 9. kl Meie maailmas pole rahu, kriminaalsuse *level* aina kasvab iga päevaga ning see toob välja küsimuse: „Mis saab edasi?”

(3) E. A. 10 kl Meie turgudel püütakse inimestele igasugust mõtetut poola *staffi* kaela määrada, et aga ise vaheltkasu saada.

(4) M. K. 9. kl Koolivägivalla puhul on kogu *geis* tihti lihtsalt selles, et kellegi nägu mõnele lihtsalt ei meeldi.

(5) K. L. 10. kl See oleks sama hea, kui mingi pealinna *tšikk* läheks ehitusele tööle.

Toorlaene ehk barbarisme ei esinenud töödes märkimisväärselt (vaid 5 korral). Üllatavalt kasutati kolmel korral sõna *level*. Selle põhjuseks võib pidada ingliskeelseid arvutimänge, kus mängijal tuleb järjest edasi minna järgmisele tasemele ehk *levelile*, nagu mängudes kirjas on. Sealt on see sõna teatud noorte sõnavarasse kinnistunud ning nad ei juurdle selle üle, et eesti keeles tähendab see taset. Nii võib ka näidetes 1 ja 2 toodud lausetes asendada selle sõna eestikeelse vastega *tase*. Näites 3 toodud sõna *staff* tuleneb ka inglise keelest, mis tähendab *riiet*, *rämpsu* või *kraami* ja mis sobiks hästi antud toorlaenu asendama. Näites 4 toodud sõna *geis* on häälduspärane variant ingliskeelsest sõnast *case*, mis tähendab *juhtumit*, *olukorda*, *kohtuasja*. Antud näites sobiks kasutada sõna *olukord*. Näites 5 kasutatud sõna *tšikk* tuleneb ingliskeelsest sõnast *chick* ja tähendab *tibu, tibi*. Eesti keeles sobiks siin kasutada siiski sõna *neiu*, sest ka *tibi* on kõnekeelne sõna ning kannab endas teatud hinnangut. Näidetes 3–5 toodud sõnad on väga levinud noorte omavahelises suulises suhtluses, seega on oluline jälgida, et neid ei hakataks kasutama kirjalikes tekstides, kuhu need ei sobi.

3.2.5.2. *Anglitsismid*

Anglitsismide puhul on tegemist inglispärasusega, kus on säilinud ingliskeelsed jooned.

1. A. L. 10. kl Paljudel on ilus *make-up*, kui nad ennast meigivad, aga tegelikult on nad värvimata täitsa tavalised.

2. R. N. 9. kl Tänapäeval on mõned inimesed täitsa *kreisid*, kes võivad teistele täitsa ootamatult liiga teha.

Neid eksimusi esines töödes vaid kahel korral, mis näitab siiski, et õpilased teavad võõrapärasuste taunitavust kirjalikes töödes. Esimeses näites toodud *make-up* on väga levinud väljend, kuigi eestikeelne *jumestus* on siin palju parem ning lihtsam variant. Sama võib öelda ka näites 2 oleva sõna *kreisi* kohta, mille saaks eesti keeles asendada sõnaga *hull* või vähem markeeritud sõnaga *pöörane*. Viimasel juhul on ilmselt tegemist filmide mõjuga, kust paljud noored teatud sõnad oma keelekasutusse võtavad.

3.2.6. Kõnekeelsed väljendid

Kõnekeelsete väljendite all vaadeldakse siin piltlikke väljendeid, fraseologisme, metafoorseid väljendeid ning moesõnu ja -väljendeid. Neid kasutatakse enam suulises kõnes ning ilukirjanduses, et muuta kõnet või teksti kujundlikumaks, ilmekamaks. EKK andmetel tahetakse moesõnade ja -väljendite puhul teiste hulgas esile tõusta, kuid allutakse hoopis moe sarnastavale jõule (2007: 678).

Sõnade ja väljendite valik sõltub teksti eesmärgist ning sama sõna kasutamine teistsuguses keskkonnas annab sellele uue stiilivärvingu. Kirjalikes tekstides tuleb erinevate kujundite kasutamisel olla tähelepanelik, sest mõnedel puhkudel võivad tekkida tähendusvastuolud ja maitsetused. (EKK 2007: 667).

(1) A. P. 10. kl Eriti hästi *lähevad* seal *peale* kuulsuste tutvustused, mida kõik *fännavad*.

(2) M. M. 10. kl. Paljud üritused *ei lähe* noortele *peale*, sest need on väga elukauged.

(3) R. P. 10. kl Meedia on seal *riigi käpa all* ning edastab riigi kohta vaid positiivset informatsiooni.

(4) R. A. 9. kl Liigselt hoolitsevad vanemad ei anna oma lastele piisavalt ruumi, mis on ka põhjuseks, et noortel võib lihtsalt kõik *üle visata*.

(5) M. I. 10. kl. Vahele julgevad astuda vaid vähesed, kellel *viskab kopa ette*, et keegi võtab endale õiguse endast nõrgemaid mõnitada.

(6) S. N. 10. kl Ka avaliku elu tegelane Linnar Priimägi, kes *peale* vaadates tundub täiesti tavaline õppejõud, jäi Keskerakonna peol kaamera ette *täis peaga* ja ei saanud ise ka aru, mida ta seal *jahus*.

(7) T. R. 9. kl Joomine on ka selle pärast halb, et enamasti minnakse *täis peaga hõrga täis* ja siis saavad kõik kes ette jäävad.

Kõnekeelseid väljendeid kasutati 11 korral, mis pole eriti suur hulk. Näidetes 1 ja 2 kasutatud fraas *peale minema* on levinud noorte omavahelises suhtluses, kirjandi keelekasutuses sobiks paremini *meeldima*, *sobima*. Nii ÕS kui ka EKSS annavad sellele väljendile argikeelse kasutusvaldkonna. Ka näites 1 esinev sõna *fännama* kuulub ÕS määratluses argisuhtlusesse. Näites 3 esineva väljendi *käpa all olema* puhul on tegemist fraseologismiga, mida kirjalikus tekstis võiks asendada neutraalsema sõnaga *sõltuma*. Näidetes 4 ja 5 esinevad väljendid *üle visata* ja *kopa ette visata* tähendus on sarnane –

lõplikult ära tüüdata, vastumeelseks muuta. Sellise seletuse annab neile väljenditele ka EKSS kõnekeelses kasutusvaldkonnas. Väljend *täis peaga* (näidetes 6–7) on markeeritud ning kirjalikes tekstides sobiks siin paremini neutraalsem variant *joobeseisundis*. EKSS põhjal on ka verb *jahuma* (näide 6) kõnekeelne, mis tähendab *tütusesni palju rääkima*. 7 näite väljendit *härja täis* võib vaadelda piltliku väljendina, kus õpilane peab silmas ilmselt vihale aetud härja. On selge, et need väljendid on küll väga ilmekad, kuid kirjalikesse tekstidesse sobimatud.

Analüüsi tulemustest lähtub, et leksika on keele kõige kiiremini muutuv osa. Morfoloogiaga võrreldes esineb selles valdkonnas erinevaid kõrvalekaldeid kirjakeelest rohkem ning nende kasutussagedus on suurem (vt tabel 2). Lühenenud sõnade puhul esines töödes suulises aga ka avalikus keelekasutuses laialt levinud argituletisi *-kas* ja *-ar* (23 korral).

Samuti esines analüüsitud töödes palju suulise kõne erisõnu, neist levinumad olid partiklid *tegelt*, *suht*, *aint* (28 korral), aga ka suulises kõnes ja internetisuhtluses lühenenud ja muganenud vorme *sihuke* (8 korral) ja *igasugu* (17 korral). Esines ka suulises kõnes levinud sõnu *täiega* ja *iganes* (11 korral). Kokku kasutati analüüsitud töödes suulise kõne erisõnu 64 juhul, mis näitab suulise kõne tungimist kirjalikesse tekstidesse.

Argisõnade puhul eksiti eelkõige paronüümide *enne>ennem* ja *vahel>vahest* kasutamisel kokku 26 korral. Argisõna *tahaplaanile* kasutussagedus ei olnud märkimisväärne (4 korral).

Kõige rohkem esines õpilaste töödes üldsõnu. Tühisõna *asi* kasutati 42 korral, samuti esines palju suulisele dialoogivormis kõnele omast geneerilist *sina* ehk *sina-* deiksist (46 korda). Teisi üldsõnu kasutati tunduvalt vähem. Kokku esines analüüsitud töödes üldsõnu 102 korral, mis on väga suur esinemissagedus. See valdkond vajab emakeeleõpetuses erilist tähelepanu.

Analüüsitud töödes esines 48 korral ebatavalist sõnade kokkukirjutamist, millest domineeris kaassõna kokkukirjutamine eelneva käändsõnaga (22 korral), suurem esinemissagedus oli ka asesõna kokkukirjutamisel talle järgneva käändsõnaga (16

korral). Lisaks esines töödes argikeele liitumeid 7 korral ja omadussõna kokkukirjutamist nimisõnaga 3 korral.

Vähesel määral esines töödes võõrapärasust (8 korral) ning kõnekeelseid väljendeid (11 korral). Selle tulemuse põhjal võib järeldada, et õpilased tajuvad nende väljendite mitesobivust kirjalikesse tekstidesse ning enamasti hoiduvad nende kasutamisest.

Ülevaade leksikaalsetest kõrvalekalletest õpilaste töödes on esitatud tabelis 2.

Tabel 2. **Õpilaste töödes esinenud leksikaalsed muutused**

Leksikaalsed kõrvalekalded			Arv
Lühenenud sõnad			23
	<i>kas</i> - argituletis		16
	<i>ar</i> - argituletis		7
Suulise kõne erisõnad			64
	Partiklid		28
		<i>tegelt</i>	17
		<i>suht</i>	6
		<i>nats</i>	1
		<i>veits</i>	2
		<i>aint</i>	2
	<i>sihuke, siuke</i>		8
	<i>igasugu</i>		17
	<i>täiega</i>		4
	<i>iganes</i>		7
Argisõnad			30
	Paronüümid		26
		<i>enne > ennem</i>	10
		<i>vahel > vahest</i>	16
	<i>tahaplaanile</i>		4
Üldsõnad			102
	<i>asi</i>		42
	<i>teema</i>		4
	<i>jama</i>		3
	<i>värk</i>		2
	<i>sina</i> -deiksis		46

	<i>teie</i> -vorm		5
Ebatavalised liitsõnad			48
	Argikeele liitumid		7
	käändsõna + kaassõna		22
	asesõna + käändsõna		16
	omadussõna+ nimisõna		3
Võõrapärasus			8
	Barbarismid		6
	Anglitsismid		2
Kõnekeelsed väljendid			11

Leksikaalsete muutuste analüüsist lähtudes on emakeeleõpetuses olulist tähelepanu vaja pöörata nii üldsõnade kui ka suulise kõne erisõnade kasutuskontekstidele, sest neis valdkondades esines kõrvalekaldeid kõige rohkem. Sõnad ja väljendid, mida sobib kasutada igapäevases argisuhtluses, ei sobi kirjalikesse tekstidesse ning kasutamiseks formaalses olukorras. Samuti vajab enam tähelepanu kokku- ja lahkukirjutamine sõnaliikidest lähtuvalt.

4. Metoodilised soovitused kõnekeelsuse käsitlemiseks emakeele tundides

Lähtudes eelnevas töös esinenud vigadest, tuleb emakeeleõpetuses rohkem tähelepanu pöörata kirjakeele normile ja kõnekeelsusele. Kuna keel on pidevas muutumises, peab emakeeleõpetus ajaga kaasas käima ning jälgima meid ümbritsevat keelt, eriti meedias ja internetis kasutatavat keelevarianti ning reageerima teatud muutustele, mis levivad kiiresti, kuid on kirjakeele normiga vastuolus.

Praegu on eesti keele õpetamisel suurim probleem ainekesksus ja enamasti õpetaja monoloogilisus, seetõttu on eesti keele õppimine lastele tüütu, igav ning enamasti ka grammatikakeskne. Sellest lähtuvalt on õppimine tarvis muuta aktiivseks ja eluliseks, et õpilane saaks aru, milleks talle ühte või teist reeglit tarvis läheb. On selge, et noor inimene õpib seda, mida tal reaalselt elus vaja läheb. Seega tuleb õpetajatel tähelepanu pöörata õpitud ja ka õpitavate teadmiste rakendamisele elulistes kontekstides. Siin saab edukalt rakendada aktiivõppe meetodeid, kasutada rühma- ja paaristööd, arutelusid, diskussioone, kus õpilane ise aktiivselt osaleb õppeprotsessis ja saab selles kaasa rääkida.

Kristi Saarso ja Elle Sõrmuse väitel (2008: 18) on keeleõppe puhul olulisteks tingimusteks keskkond, kus on võimalik kuulda ja lugeda rikast, kuid arusaadavat loomulikku keelt, samuti võimalus kasutada õpitud keelt oma mõtete väljendamiseks ning motivatsioon, mis tähendab soovi aru saada ja ise kasutada nii suulist kui ka kirjalikku kõnet. Keeleõppe ülesanded jagavad nad kaheks: õpiülesanded, mis sooritatakse keeletunnis, ja sihtülesanded, mis sooritatakse väljaspool keeletundi (Saarso, Sõrmus 2008: 22). Autori arvates võiks õpilastele anda rohkem sihtülesandeid (näiteks kodused tööd), mis on seotud neid ümbritseva igapäevaselt kasutatava keelega. See muudab kodutöö sooritamise huvitavamaks ning õpilane saab aru, milleks ta seda teeb, kuna näeb konkreetset kasu iseenda jaoks. Lisaks tuleb õpilastele anda erinevate kirjalike tekstide kirjutamisel kindel adressaat, kellele tekst suunata, sest praeguse kirjandi puhul kirjutab õpilane seda eelkõige õpetajale, kes pole loomulik adressaat. Kui

õpilane peab erinevate tekstide koostamisel arvestama selle saajaga (ametiisik, õpetaja, ema, sõber), valib ta sobivad keelevahendid ning stiili. Seega tuleb emakeeleõpetuses rõhku panna elulähedastele ülesannetele, mille puhul õpilane mõistab õpitava vajalikkust ja tähtsust.

Selles peatükis esitatakse soovitusi emakeele õpetusele ja metoodikale ning mõned näitlikud praktilised harjutused antud teema õpetamiseks (läheldes eelnevas töös esinenud vigadest).

4.1. Soovitused emakeele metoodikale ja õpetamisele

Peatükis antakse soovitusi ja võtteid, mida võiks rakendada emakeele õpetamisel, jälgides eelkõige õpilaste huvitatust ja aktiivsust õppeprotsessis osalemises, pöörates tähelepanu töös esinenud kõnekeelsuse ilmingutele ning sellega seoses õpetada noori märkama kõnekeelsust enda ümber ning teadvustama, millal seda sobib kasutada, millal mitte. Kõnekeelsus on igapäevasuhtluse lahutamatu osa, kuid õpilane peab teadma, et seda ei sobi kasutada formaalsetes olukordades ning ametlikes kirjalikes tekstides.

4.1.1. Kodune tööülesanne meedia ja interneti keelekasutuse jälgimiseks

Õpilastele anda koduseks ülesandeks jälgida nädala jooksul kas teleri, raadio, ajalehtede-ajakirjade või interneti keelekasutust ning kirjutada nähtust-kuuldust välja kõik kõnekeelsed sõnad, fraasid, väljendid, mida seal kasutati. Juurde kirjutada kasutaja/saade, internetilehekülg või artikkel, kus ja kelle poolt seda kasutati. Saadud tulemuste kokkuvõte esitatakse klassikaaslastele. Siit saab teha järeldusi, millistes telekanalites, raadiojaamades, ajalehtedes, ajakirjades või internetilehekülgedel esines kõnekeelsust rohkem, milliste teemade puhul kasutati kõnekeelt enam ja teha ühiselt järeldused.

Ülesannet võib varieerida, andes koduseks jälgimiseks näiteks televisioonist kindlad saated ja telekanalid (näiteks võib jälgida saateid „Võsareporter” ja „Pealtnägija”) ning teha saadud tähelepanekutest kokkuvõtted. Selle teema juures saab arutleda ka ajakirjanduseetika teemal.

4.1.2. Rühma- või paaristöö internetikommentaari

Lasta õpilastel otsida üks internetikommentaar, kus kasutatakse nende arvates liialt kõnekeelseid väljendeid, printida või kirjutada see välja ning võtta kooli kaasa. Tunnis korrigeerida see paaris- või rühmatööna kirjakeele normidele vastavaks. Siin on hea harjutada ÕS-i kasutamist.

Selle võtte teise variandina võib lasta õpilastel keeletunnis kirjutada kommentaar mõnele ajakirjanduses ilmunud aramusloole, arvestades avaliku keelekasutuse head tava ja korrektset keelekasutust. Need kommentaarid varustatakse nimega ning pannakse klassi seinale. Iga õpilane võib sealt kellegi kommentaari keelekasutust analüüsida.

4.1.3. Ülesanne keelekasutusest sõltuvalt olukorra formaalsusest

Lasta kirjutada pinginaabritel/paaridel nädalavahetusel sõbra pool toimunud sünnipäevast, mis lõppes politsei kutsumisega nii, et üks pinginaaber kirjutab sellest MSN-s sõbrale, teine seletuskirjas politseile. Pärast lugeda tekstid ette ning analüüsida nende keelekasutust. Selle harjutuse raames on hea näidata keelekasutust formaalses ja mitteformaalses situatsioonis, samuti harjutada tarbekirja kirjutamist (seletuskiri).

4.1.4. Intervjuu koostamine erinevatele sihtgruppidele

Moodustada 4-liikmelised rühmad, lasta paaristööna paaridel koostada intervjuu, kus teemaks sõbra võistlused või reis. Esimese paari intervjuu pannakse üles sõprade ühisesse blogisse, teise paari intervjuu läheb ajalehele Postimees. Valmis intervjuusid analüüsitakse keele- ja stiilikasutuse seisukohalt teiste rühmade poolt ning lõpuks tehakse üldine kokkuvõte.

Selle teema puhul saab olulist tähelepanu pöörata ka stiilivärvinguga sõnade kasutamisele, kus seda on sobiv kasutada, kus mitte. Samuti arutletakse teemadel, millest sõltub intervjuueeritava keelekasutus (olukorra formaalsus või mitteformaalsus).

4.1.5. Keelekasutuse jälgimine vahetunnis/tunnis

Anda õpilastele ülesanne jälgida oma klassikaaslasi/sõpru ühe päeva jooksul vahetundides, märkida üles nende keelekasutuses esinevad kõnekeelsuse ilmingud. Sama teha ka õppetundides ning siin tasub jälgida ka erinevate aineõpetajate

keelekasutust ning kirja panna nende sõnavaras esinevad kõnekeelsused. Järgmiseks päevaks teeb iga õpilane kokkuvõtte ja esitab need klassis. Kokkuvõtte võib vormistada lühiettekandena, milles õpilane toob välja ka sagedasemad kõnekeelsed väljendid, kes ja millises situatsioonis neid kasutas, teeb omapoolsed järeldused ja ettepanekud.

Lisavariandina võivad õpilased rühmatööna teha plakati, kuhu kirjutavad kõnekeelsed väljendid koos nende korrektsete kirjakeelsete kujudega. Plakat tuleb kujundada nii, et domineerivad õiged korrektsed kirjakeele sõnad. Plakatid pannakse klassi seinale, kus need toimivad selle klassi õpilaste poolt kirja pandud ja kujundatud kirjakeele reeglitena.

4.1.6. Reklaamide keelekasutuse jälgimine

Anda õpilastele ülesanne jälgida erinevate reklaamide keelekasutust (televisioon, internet, bussides jt avalikes kohtades olevad reklaamplakatid jm). Keeletunnis analüüsida, millistes reklaamides ja mil määral kasutati kõnekeelseid väljendeid. Sellest lähtuvalt määratleda reklaami sihtrühm ja põhjused, miks mõned reklaamid sisaldavad rohkem kõnekeelseid ilminguid kui teised. Siin saab arutleda ka meedia manipuleerimisvõtete üle.

Ülesande puhul võib lasta muuta reklaamide tekst kirjakeelseks ning siis võrrelda algse variandiga ning analüüsida, kuidas reklaamis edastatav sõnum muutus (kui muutus).

4.1.7. Projektõppe võimalus

Õpilastele võib anda tööülesandeks teha projektõppe raames oma koolis (gümnaasiumiaste) õppimise võimalusi tutvustav reklaamvoldik. Arvestada tuleb, et kooli reklaamiv materjal peab olema koostatud korrektses kirjakeeles, aga samas olema atraktiivne ja huvitav. Siin on tegemist konkreetsele sihtrühmale mõeldud kirjaliku teksti koostamisega, kus saab kasutada ka reklaamivõtteid jm illustreerivaid vahendeid, mis muudavad töö loominguliseks, huvitavaks ning vajalikuks.

4.1.8. e-kirja kirjutamine erinevatele adressaatidele

Õpilastele võib anda tööülesande koostada e-kiri mõne artikli või reisipakkumise kohta erinevatele adressaatidele: klassijuhatajale ja sõbrale/klassikaaslasele. Selle töö puhul on võimalik rakendada erinevaid võtteid: mõlemale adressaadile võib kirjutada üks õpilane, aga seda ülesannet võib teha ka paaristööna, kus üks paariline kirjutab õpetajale, teine sõbrale või klassikaaslasele. Pärast töö valmimist arutleda, mille poolest need e-kirjad erinevad ja miks. Arutleda kindlasti ka keelevahendite ja stiili kasutamise üle.

Näidisülesanne: Kirjuta järgmise reisipakkumise põhjal e-kiri klassijuhatajale ja mõnele lähedasemale klassikaaslasele, kus põhjendad, miks võiks klassiga sellele reisile minna:

Parimad Türgi pakkumised! Varajase tellija soodustus!

Ainult meilt - parimad hotellid, parimad hinnad, parim kvaliteet. Reisid toimuvad 24.04 - 23.10.2010 kestvusega 7,10,11 või 14 ööd. Majutuseks pakume Teile 3-5* hotelle kõik hinnas ja vägagi kõik hinnas toitlustamisega. Hinnad algavad alates 5548 EEK. 100% hinnagarantii kõigile varajase tellija soodustusega reisidele! Rohekad palmid, soe merevesi, lopsakas loodus ja kuum päike! NB! Tänu meie ja Antalya partnerite tugeva koostööle, pikendame varajase tellija soodustust kuni 20.04.2010! (Allikas: <http://www.goadventure.ee/> 11. 04. 2010)

Analoogset varianti saab kasutada ka ajakirjandusest või internetist võetud erinevate kuulutuste või reklaamide kasutamisel. Siin võib kuulutuste või reklaamide põhjal lasta kirjutada õpilastel soovitusel (emale, sõbrale vm) oma nädalalõpu veetmiseks. Kasutada võib individuaalset, rühma- või paaristööd.

4.2. Praktilised harjutused

Selle peatüki praktilised harjutused on seotud eelkõige magistr töö uurimuslikus osas esinenud vigadega, millele tuleb keeleõpetuses enam tähelepanu pöörata. Tekstide koostamisel on aluseks võetud õpilaste tööde näitlauseid.

4.2.1. Tööülesanne 1

Paranda järgnev internetikommentaar nii, et see vastaks korrektse kirjakeele nõuetele.

No mai tea, kassiiis enam meil suusatajaid polegi vä? Lastakse olümpiale igasugu pühapäevasõitjaid, kes vaat et teistele rajal jalgu jäävad. Tegelt ongi aint Andrus ja Kiku norm tegijad, teiste peale pold muarust küll mõtet maksumaksja raha raisata. Tegelt peaks ka Õhtuleht ennem nõmedate artiklite kirjutamist mõtlema, kas ikka tasub sportlast ennem võistlust solgiga ülekallata! Sihukesed haiged kirjutised võtavad kellel iganes ära igasugu võistlemise tahtmise. Niiet mõtelge ka vahest, tuleb kasuks! Minumeelest on olümpia muidu lahe asi, saab vabalt teleka ees lebotada ja teiste rabelemist vahtida. Aint meie omad võiks küll kõvemad tegijad olla, tahaks ikka kellegile kaasa elada ka. Niiet kui sa ikka sõita ei jõua, siis ära parem olümpiale roni.

4.2.2. Tööülesanne 2

Kujuta ette, et oled ajakirjanik ning pead intervjuu, mis on täpselt maha kirjutatud diktofonilindilt, vormistama korrektseks tekstiks. Tekst on järgmine:

„ See...kuima esimest korda lavale läksin, oli ikka jube tunne küll...et kõik nagu vahtisid mind ja jalad hullult värisesid. Ja ega ma esimest seda esinemist ei mäletagi... see et higi muudku jooksis mööda selga alla ja tahtsin aint lavalt ära. Ja siisku ükskord lõpetasin oli mega hea tunne et... noh et see nüüd läbi sai ja saan lavalt ära ja et see on nüüd ära tehtud. Pärast mai tahtnud kellegiga rääkida, sest olin täitsa läbi... ja see oli ikka hirmus kogemus. Ah nüüd? Einoh nüüd on ok. No lava ei karda ja jalad ka ei värise...et noh, täitsa vabalt võtan... pole probleemi. Tahan kõigile öelda, et tegelt lähebki lavahirm üle niiet ärge kartke esineda!”

Kes võis selle intervjuu anda (elukutse, sugu, vanus)? Põhjenda, miks nii arvad.

4.2.3. Tööülesanne 3

Antud tööülesanne kuulub praktilise keeletekasutuse valdkonda.

Teema: Tarbekiri (CV)

Eelneva tegevusena on õpilased õppinud koostama CV-d ja selle kodus valmis teinud.

Tunnis toimub aktiivõppe meetodina rollimäng, kus valitakse 3–4 õpilast, kes esindavad mingi asutuse komisjoni, kelle ülesandeks on valida kandidaatide seast sobivad töötajad. Komisjon istub talle eraldi paigutatud laua taga ning töölesoovijad käivad ükshaaval komisjoni ees ennast oma CV põhjal tutvustamas. Ülejäänud õpilaste ülesandeks on jälgida ja vajadusel märkmeid teha formaalse olukorra keeletekasutusest (jälgida tuleb nii komisjoni kui töölesoovija keeletekasutust) ning vestluse lõppedes analüüsida seda lühidalt.

4.2.4. Tööülesanne 4

Korrektuurharjutus morfoloogia veaohlike vormide harjutamiseks.

Kriipsuta läbi vigased vormid ja kirjuta need harjutuse lõppu korrektselt.

Paljud inimesed on oma elus teinud tegusi, millest nad ei julge kellegile rääkida. Rikkad inimesed teevad tihti häid tegusi ja annetavad suuri summasi neile, kes on kogu aeg vaesed olnud. Direktor ei öelnud kummagile asetäitjale, kumba neist ta koondab. Sageli mindakse kodunt välja ega öelda kellegile, kuhu kavatsetakse minna. Ma arvan, et mu sõber on tihti valesi otsuseid teinud, aga ta ei taha minu õpetusi kuulda. Tean küll väga paljusi kuulsusi, aga pole kellegiga neist ise kohtunud. Sageli tehtakse õpilastele ülekohut ja pandakse neile halbu hindeid. Kontrolltöös ei osand ma kummatki ülesannet. Kurjategijad ei hooli kellegist ega millegist, sest raha nimel on nad valmis tegema jõhkraid tegusi.

4.2.5. Tööülesanne 5

Paronüümide kasutamine

Kirjuta lünka sobiv paronüüm.

Enne/ennem

Pean täna tööle minema _____ lõunat. _____ suren, aga temaga ma küll ei abiellu. Ma polnud kunagi _____ näinud, et inimesed midagi niisugust teha

võivad. Alati on tarvis _____ tegutsemist mõelda. _____ lähen Portugali, aga Egiptusesse kindlasti mitte. Kunagi ei tea, mis _____ võistlusi võib juhtuda, seepärast tuleb kõigeks valmis olla.

Vahel/vahest

_____ on päevi, mil kõik lihtsalt läheb halvasti. Loodus võib _____ inimestele väga palju pahandusi tekitada. _____ on tal lihtsalt paha tuju? _____ on tunne, et inimesi ei huvita see, mis nende ümber toimub. Aga _____ läheksime hoopis kinno? Nii hea on _____ üksi olla ja oma mõtteid mõlgutada. _____ peabki inimene mõnikord omaette olema, et endas selgusele jõuda? Inimesel peab _____ õnne ka olema.

4.2.6. Tööülesanne 6

Modaalpartikli *täiega* ja adverbi *iganes* korrigeerimisharjutus. Eesmärgiks sõnastada laused ümber nii, et neid sõnu ei kasutataks.

Korrigeeri lauseid nii, et neis ei esineks sõnu *täiega* ja *iganes*. Võid muuta sõnade järjekorda ja vormi, lause mõte peab jääma samaks.

See etendus tehti meedias täiega maha. Internetis võib pealtnäha tavalise nime all esineda kes iganes, kelles me ei oska ohtu näha. Noorte jaoks on selline riietumine täiega stiilne. Keegi ei tea, mis temaga võib juhtuda homme, ülehommel või millal iganes. Palgamõrvarid tapavad kelle iganes, kui neile hästi makstakse. Eilsel peol oli täiega palju rahvast. Kui ma ükskord täiskasvanuks saan, võin teha mida iganes. Mu klassivend läks täiega närvi ja lõi mind jalaga. Marek on nii mitmekülgne, et ta võib pilli mängida, laulda, tantsida või teha mida iganes.

4.2.7. Tööülesanne 7

Argituletistele kirjakeelsete vastete leidmine.

Kirjuta argituletise järele selle sõna kirjakeelne variant, neid võib olla ka mitu (sünonüümid). Koosta lauseid, milles kasutad nende sõnade kirjakeelseid variante.

kõlakas –
süümekas –
apsakas –
telekas –

seebikas –	
pastaksas –	
pubekas –	
jutukas –	
kaltsukas –	
ühikas –	
nohkar –	
narkar –	
penskar –	
bemar –	

4.2.8. Tööülesanne 8

Korrigeeri lauseid, et neis ei esineks tühisõna *asi* ega *sina*-vorme. Paranda kokku- ja lahkukirjutamise vead! Võid lauseehitust muuta, kuid mõte peab samaks jääma.

Kindlasti on inimesel üheks vajalikuks asjaks raha, mis paneb neid igapäev tegutsema. Olen kindel, et ilma rahata ei saa keegi siin elus hakkama, aga raha eest ei saa minumeest kõige tähtsamaid asju siin ilmas – armastust ja inimhinge. Inimese elu on asi, mida ei saa osta. Spordis läbilöömisel peab sul õnne olema. Et tippklubisse mängima pääseda, pead sa ennast koguaeg näitama. Inimene ei saa osta endale eluiga juurde, isegi kui ta on väga rikas: sellist asja lihtsalt ei saa minuarust raha eest osta. Aga kuidas sa võid vältida nende kibedate kogemuste kordamist, kui sa ei leia uut eeskujut, mida järgida? Keel on asi, mis jagab inimesed rahvasteks ja rahvusteks. Kui elada oma elu teiste järgi ja täita nende unistusi, võid ükskord ärgata ja aru saada, et sa pole saanud oma elus unistusi täita ning su elu on elamata. Väärtused, need on mumeest asjad, mis on sügavamad kui lihtsalt ostetav või müüdav kaup. Jäädes iseendaks, ei pea sa endale valetama ning tegema koguaeg tegusid, mida sa ei tahaks teha.

4.2.9. Kirjandikirjutaja meelespea

1. *-gi ja -ki* liide liitub alati sõna lõppu! (kellelegi, millegagi)
2. Ei kasuta kirjandis tühisõna *asi* ega *sina*-vormi!
3. Kirjutan lahku: *vaba aeg*, *minu meelest (arust)*, *iga päev (kord)*, *kogu aeg*!
4. Kirjutan nud-kesksõna alati välja! (teinud, läinud)
5. Ei kasuta kirjandis kõnekeelseid väljendeid (*viskas kopa ette*), lühenenud sõnu, argiväljendeid (*telekas*, *penskar*)!

6. Jätan meelde järgmiste paronüümide tähendused: *enne* – ajaliselt varem

ennem – pigem

vahel – mõnikord

vahest – võib-olla

7. Sõnade *mõjusid*, *tegusid*, *summasid*, *tublisid*, *paljusid*, *summasid* lõpus on mitmuse osastavas –***sid***!

Kokkuvõte

Magistritöö eesmärk oli anda ülevaade kõnekeele kasutamisest õpilaste kirjanditest ning uurida, missugustes valdkondades esines kõrvalekaldeid kirjakeelest kõige rohkem ning millised neist olid levinumad. Eesmärgi saavutamiseks analüüsis autor 300 õpilase kirjandeid. Valimis olid 9. ja 10. klassi õpilased kui aktiivsed suulise ja internetisuhtluse kasutajad. Töö teoriast ilmnas, et ümbritsev igapäevane argisuhtlus, meedia ning internetisuhtlus mõjutavad noore inimese keelekasutust igapäevaselt ning kool kui ainus kirjakeelt õpetav institutsioon püüab kujundada õpilase korrektset kirjakeele kasutust. Seetõttu vaadeldi töös ümbritseva keskkonna mõjutusi noore inimese keelekasutusele. Samuti analüüsiti kõnekeelsuse kajastamist riiklikus õppekavas ja õppetöös kasutatavates õpikutes ning jõuti järeldusele, et sellele teemale pööratakse rohkem tähelepanu uues õppekavas ning viimase aasta jooksul ilmunud õpikutes.

Uuritavat analüüsiti lähtuvalt kahest aspektist: morfoloogilised ning leksikaalsed kõrvalekalded kirjakeelest. Tulemustest lähtus, et morfoloogilisi muutusi esines neljas valdkonnas. Neist levinum oli mitmuse osastavas käändes *sid*-lõpu asemel *si*-lõpu kasutamist (34 korral), mille põhjusena võib nimetada suulise keelekasutuse mugavust ning ökonoomset internetisuhtlust. 29 korral eksiti rõhuliite *-gi/-ki* kohavahetusel, mida võib põhjendada selle vormi laialdase ebakorrekse kasutamisega ümbritsevas avalikus keelekasutuses. Kõnekeelset *nd*-vormi *nud*-partitsiibi asemel esines 17 korral ning see iseloomustab tänapäeva inimese mugandatud keelekasutust ja on levinud eelkõige suulises suhtluses. Vähesel määral (12 korda) esines ka vormimoodustuseksimusi. Enamasti eksiti verbivormide moodustamisel, eriti ebaregulaarse verbi *tulema*-tüübis, aga ka asesõna *kumb* moodustamisel. Emakeeleõpetuses on kõik eelnevad eksimused käsitletud – järelkult tuleb neile valdkondadele keeleõpetuses rohkem tähelepanu pöörata.

Kuna leksika on keele kõige kiiremini muutuv osa, siis esines selles valdkonnas eksimusi rohkem. Enim kõrvalekaldeid (102 korral) esines üldsõnade kasutamisel. Suurima kasutussagedusega olid tühisõna *asi* (42 korral) ning *sina*-deiksis (46 korral).

Sellist tulemust võib põhjendada järsu suulise suhtluse osakaalu suurenemisega, kus vestlus toimub dialoogivormis ning *sina*-vormis kõnelemisel on tegemist kindla dialoogipartneriga, samuti on kiirel suhtlemisel mugavam kasutada üldsõnu, mida saab vajadusel täpsustada. Selline üldsõnalisus on muutunud spontaanse igapäevasuhtluse tõttu enesestmõistetavaks, seetõttu õpilased ei taju selle sobimatust kirjalikesse töödesse. Siit võib järeldada, et üldsõnalisus on kujunemas probleemiks ning emakeeleõpetuses, kus see valdkond on praegu kajastamata, peab sellele erilist tähelepanu pöörama.

Järgmise suure kõrvalekallete rühma moodustasid suulise kõne erisõnad, mida esines analüüsitud töödes 64 korral. Siin domineerisid eelkõige suulisele spontaansele suhtlusele omased tekstisõnad, eriti partiklid *tegelt*, *suht*, *aint* jt ning lühenenud sõnad *sihuke* ja *igasugu*, väiksemal määral ka suulises kõnes kasutatavad sõnad *iganes* ja *täiega*. Selle valdkonna sõnad on levinud eelkõige internetisuhtluses, kuid paraku esineb nende kasutust ka üha enam meedias ning avalikus keelekasutuses.

48 korral esines töödes ebatavaliselt loodud liitsõnu. Siin eksiti enim käändsõna ja kaassõna kokkukirjutamisel, kusjuures levinuim kokkukirjutusvariant oli sõnapaar *minumeelest*. Mittereeglipäraselt kirjutati kokku ka asesõna talle järgneva käändsõnaga, eriti sõnapaarid *igapäev/koguaeg*. Eraldi rühmana on välja toodud liitumid, kus sõnaühendid on nn kokku sulandunud (*niiet*, *onju*, *eksole*). Omadus- ja nimisõna kokkukirjutamist esines vähe (kolmel korral), kuid kõigil kordadel oli tegemist sõnapaari *vabaaeg* kokkukirjutamisega. Selle rühma puhul on tegemist eelkõige suulisest kõnest lähtuva ühe mõiste tajumisega, mille tulemusel õpilane kirjutab sõnad mittereeglipäraselt kokku. Seega vajab nende sõnaliikide kokku-lahkukirjutamine rohkem tähelepanu ja harjutamist.

Argisõnade kasutamisel esines eksimusi 30 korral, neist 26 puhul oli tegemist paronüümide väärkasutamisega. Valesti kasutati paronüüme *enne>ennem* ja *vahel>vahest*. Samade sõnade valesti kasutamist esineb ka suulises suhtluses ning meedias. Seega tuleb nende paronüümide tähendustele ja kasutuskontekstidele keeleõpetuses suuremat rõhku panna.

Lühenenud sõnu esines 23 korral ja nende puhul oli tegemist *kas*-argituletisega (16 korral) ning *ar*-argituletisega (7 korral). Mõlemad tuletised on laialt kasutusel igapäevases argisuhtluses, samuti meedias, internetisuhtluses ja avalikus keelekasutuses, seepärast ei tajuta enam nende mittesobivust kirjalikku teksti ning formaalsesse olukorda. Selles valdkonnas peab tähelepanu pöörama eelkõige keelekasutusele formaalses ja mitteformaalses olukorras.

Vähesel määral (8 korda) esines analüüsitud töödes võõrapärasust. Siin oli üllatav sõna *level* esinemine kolmes analüüsitud töös. Tegemist on arvutimängus kasutatava terminiga, mille õpilased on üle toonud kirjalikku teksti. Teistel puhkudel oli tegemist anglitsismidega, mille kasutus on pärit enamasti televisioonist ning filmidest.

Seitsmes töös kasutati ka kõnekeelseid väljendeid, mis on aktsepteeritavad suulises suhtluses, muutes selle huvitavamaks ja isikupärasemaks, kuid on taunitav ametlikes kirjalikes tekstides.

Kuna kirjandi puhul on tegemist kindlate reeglitega tekstižanriga, peab selle kirjutamisel kasutama kirjakeele sõnu ja vorme. Sellesse tekstiliiki ei sobi kõnekeelsus, mis on noorte keelekasutuses igapäevane, sest kõnekeel ümbritseb neid kõikjal: igapäevasuhtluses, meedias, internetis. Näib, et keelt õpitakse rohkem elust enesest kui õpikutest. Kuna praegune emakeeleõpetus jääb küllalt ainekeskseks ning keskendub eelkõige grammatikale ja õigekeelsusele, võib selle õppimine tunduda igav ja ebahuvitav. Seega tuleb emakeeleõpetuses keskenduda elava keele ning keele kui terviku õpetamisele. Harjutusi keele õpetamiseks tuleb võtta reaalse elu tekstidest: ajakirjandusest, internetist jm. Õpilased peavad saama läbi mängida suhtlusolukordi, et teha vahet, milliseid keelevahendeid kasutatakse formaalsetes, milliseid mitteformaalsetes olukordades. Selle töö rakenduslikus osas on autor andnud näpunäiteid emakeele õpetamiseks ning koostanud harjutusi lähtuvalt antud töös esinenud kõnekeelsuse ilmingutest, samuti koostanud töö vigade põhjal meespea kirjandikirjutajale.

Keeles toimuvad kiired muutused võivad olla ettearvamatud, seega tuleb nende muutuste uurimist kindlasti jätkata. Selles töös pole käsitletud õpilase lugemuse ning keelekasutuse vahelisi seoseid. Kindlasti võib uurida, kuidas lugemus mõjutab noorte

keelekasutust ning kõnekeelsust. Olulise teema edasiarendusena näeb autor erinevate vanuserühmade kaasamist keelekasutuse uurimiseks, et teada, kas erinevas vanuses õpilaste keelekasutuses on erinevusi ning millised need on.

Korrektse kirjakeele kasutamine näitab inimese haritust ning omab olulist kultuurilist väärtust. Seega sõltub igaühest meist, kas eesti keel jääb puhtaks ning jätkusuutlikuks, et me ka tulevikus saaksime rääkida emakeelest kui väärtusest. Keele hoidmine ja ühtse kirjakeele säilitamine on kõigi eestlaste ühine mure.

Kirjandus

Crystal, D. 2001. Language and the Internet. Cambridge University Press, p. 10-12.

Eesti keele riigieksami eristuskiri 2009. Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus;
<http://www.ekk.edu.ee/vvfiles/0/Eesti%20keele%20riigieksami%20eristuskiri.pdf>.
05.03.2010

EKSS = Eesti keele seletav sõnaraamat 2009. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Eesti kirjakeele normi kehtestamise kord. 2006 Riigiteataja:
<https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12733264>. 05.02.2010.

Ehala, M. 1998. Eesti kirjakeel. Gümnaasiumi õigekeelsusõpik. Tallinn: Künnimees.

Ehala, M. 2000. Kirjutamise kunst. Tekstiõpetuse õpik. Tallinn: Künnimees.

Ehala, M. 2001. Rõõm keelest. - Oma Keel, lk 51-55.

Ehala, M. 2009. Praktilise eesti keele õpe gümnaasiumisse! - Õpetajate Leht. 18.sept., nr 33, lk 8.

Ehala, M., Niglas, K. 2004. Eesti koolinoorte keelehoiakud. - Akadeemia, lk 2115-2142.

EKG I = Erelt, M., Kasik, R., Metslang, H., Rajandi, H., Ross, K., Saari, H., Tael, K., Vare, S. 1995. Eesti keele grammatika I. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia, Eesti Keele Instituut.

EKK = Erelt, M., Erelt, T., Ross, K. 2007. Eesti keele käsiraamat. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

EKSS = Langemets, M., Tiits, M., Valdre, T., Veskis, L., Viks, Ü., Voll, P. Eesti kirjakeele seletussõnaraamatu 2., täiendatud ja parandatud trükk. 2009. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Erelt, M. 2000. Igaüks. Keelenõuanne soovitab 2, lk 11.

Erelt, T. 2000a. Mida tahab keelekorraldus. - Oma Keel, lk 21-26.

- Erelt, T.* 2000b. Mis on eestlasele eesti morfoloogias raske? - Keelenõuanne soovitab 2, lk 51-75.
- Gümnaasiumi õppekava eelnõu.* 2009. Haridus- ja teadusministeerium: <http://www.hm.ee/index.php?0511308>. 07.03.2010
- Habicht, K.* 2006a. Meie muutuv kirjakeel. - Oma Keel, lk 12-19.
- Habicht jt = Habicht, K., Keevallik, L., Tragel, I.* 2006b. Keele muutumine kasutuskontekstis. - Keel ja Kirjandus, lk 609-625.
- Hage, M.* 2003. Teksti - ja kõneõpetus. Gümnaasiumi eesti keele õpik. Tallinn: Koolibri.
- Hausenberg, A.-R.* 2009. Kuhu lähed, eesti keel? Sõnavara muutumine jätkub. - Keel ja Kirjandus, lk 249-259.
- Hennoste, T.* 1997. Eesti keele olevik ja tulevik. Eestlane olla... Eesti keele ja kultuuri perspektiivid. Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 102-114.
- Hennoste, T.* 1999. Eesti keele arengud: totalitaariast polüloogiasse. - Keel ja Kirjandus, lk 88-96.
- Hennoste, T.* 2000a. Sissejuhatus suulisse eesti keelde. - Akadeemia, lk 1117-1150.
- Hennoste, T.* 2000b. Sissejuhatus suulisse eesti keelde. - Akadeemia, lk 1341-1374.
- Hennoste, T.* 2000c. Sissejuhatus suulisse eesti keelde. - Akadeemia, lk 1551-1581.
- Hennoste, T.* 2000d. Sissejuhatus suulisse eesti keelde. - Akadeemia, lk 1773 -1806.
- Hennoste, T.* 2000e. Allkeeled. - Eesti keele allkeeled. Tartu: Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 16, lk 9-56.
- Hennoste, T.* 2000f. Sissejuhatus suulisse eesti keelde. - Oma Keel, lk 48-57.
- Kaplinski, J.* 2008. Keelekaitse - mida, kuidas ja milleks? - Keelekaitaja, lk 7-12.
- Kasik, R.* 2004. Muutuv meedia - muutuv keel. - Oma Keel, lk 5-14.
- Kasik jt = Kasik, R., Erelt, M., Erelt, T.* 2007. Eesti keele väljendusõpetus kõrgkoolidele. Tartu, lk 156-164.

- Kerge, K.* 2000. Kirjakeel ja igapäevakeel. - Eesti keele allkeeled. Tartu: Tartu Ülikool, lk 75-110.
- Kerge, K.* 2003. Keele variatiivsus ja mine-tuletus allkeelte süntaktilise keerukuse tegurina. Väitekirj. Tallinn: TPÜ Kirjastus, lk 16-18.
- Kraut jt = Kraut, E., Liivaste, E., Tarvo, A.* 1998. Eesti õigekeel. Gümnaasiumi õigekeelsusõpik. Tallinn: Koolibri.
- Kull, R.* 2000. Kirjakeel, oskuskeel, üldkeel. Eesti Keele Sihtasutus, lk 11-19.
- Lepajõe, K.* 2006. Õpilaste registri - ja stiilitajust riigieksamikirjandite põhjal. Tartu: Keele ehe, lk 141 - 153.
- Liivaku, U.* 1999. Kirjakeel ja kirjasõna. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, lk 18-26.
- Pajusalu, R.* 1999. Deiktikud eesti keeles. Väitekirj. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 59.
- Põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava.* 2002. Elektrooniline Riigi Teataja: <http://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=174787>. 05.02.2010.
- Põhikooli õppekava eelnõu.* 2009. Haridus- ja teadusministeerium: <http://www.hm.ee/index.php?0511307>. 07.03.2010.
- Ratassepp, P.* 2003. Sõnadest tekstini. Eesti keele õpik 7. klassile. AS BIT.
- Ratassepp, P.* 2005. Mõttest tekstini. Eesti keele õpik 9. klassile. AS BIT.
- Ratassepp, P.* 2007. Lausest tekstini. Eesti keele õpik 8. klassile. AS BIT.
- Ratassepp, P.* 2009. Eesti keele õpik 7. klassile Sõnadest tekstini. I osa. AS BIT.
- Saarso, K., Sõrmus, E.* 2008. Kuidas õpetada erialakeelt. Metoodika käsiraamat. Tallinn.
- Salla, S.* 2002. Jututuba kui võrgusuhtlusvorm. – Tekstid ja taustad. Artikleid tekstianalüüsist. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 23. Toim. R. Kasik. Tartu: Tartu Ülikool, lk 128-152.
- Sapir, E.* 2009. Keel. Sissejuhatus kõne uurimisse. Eesti Keele Sihtasutus, lk 173-181.
- Tempakka, T., Uusi-Hallila, T.* 2005. Muutaheinää. Havintoja suomen kielestä. Keuruu: Otava: Otavan Kirjapaino Oy, s. 15-16.

- Tiittula, L.* 1992. Puhuva kieli. Suullisen viestinnän erityispiirteitä. Helsinki: Finn Lectura, s. 53-55.
- Valdmets, A.* 2008. Täistähenduslikust kasutusest modaalpartiklilise poole ehk täiega ja iganes kujunemislugu. - Oma Keel, lk 28-30.
- Vääri, R.* 2007. ETV libastus slängi. - Keelekaitsja, lk 27.
- Vääri, R.* 2009. Missugust eesti keelt me tahame - normeeritud kirjakeelt. - Keelekaitsja, lk 51-58
- ÕS 2006 = Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006. Toim. T. Erelt. Koost. T. Erelt, T. Leemets, S. Mäearu, M. Raadik. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Õunapuu, P., Õunapuu, T.* 1999. Keel ja kõne. 9. klassi emakeeleõpik. Tallinn: Koolibri.
- Õunapuu, P., Õunapuu, T.* 2002. Lause ja kõne. 8. klassi emakeeleõpik. Tallinn: Koolibri.
- Õunapuu, T.* 1997. Sõnavorm ja kõne. 7. klassi emakeeleõpik. Tallinn: Koolibri.

Colloquial Language in Students Compositions

Summary

Language changes over time and these changes are reflected in students' written works. Every year the use of colloquial words and phrases have increased in students compositions. Since the language is taught in school based on written language standards, the question arises, where these influences come from. Thus, this thesis aim is to provide an overview of use of the colloquial language in the students' compositions, and explore the areas in where deviations are the biggest from the correct written language and also recognize what are the most common abnormalities.

The author finds that current study is necessary, particularly in terms teaching of mother tongue. It helps to obtain information which areas need more attention at school. The colloquial language in this work is defined as language that does not respond to written language norms, including slang, shortened words, unnecessary foreign words and irregular morphological changes that contain words. Through the work 300 compositions were analyzed, which were written by 9th and 10th grade students. Students' age range was selected based on the fact that at this age young people are active users of the Internet and today for them the Internet is one of the most important ways of communication. In addition, students at the age of 15-17 years are known for active use of oral communication in written form. Besides that, most young people are daily engaged in spontaneous spoken interaction, which is unique because of its way of generating words that are adapted for quicker communication, mostly shorted or fusioned.

Analyzation of the work concentrated on two important aspects: lexical and morphological changes in the language. Results showed that young people use most common spoken language and special words from the oral language in their compositions. Among changes in the morphological as well as lexical aspects the shortening of words and irregular total writing dominated. These are the main

characteristics of oral communication for dialog signals in need of the rapid exchange of information. It is common that many letters or syllables in words are deleted; words are shortened and adapted against the rules.

One reason for reoccurring of these situations can be caused by the differences between the texts which are learned in school and texts in people's lives around, brought to young people's lives through the Internet, television etc. Everyday language seems to affect students more than the language taught in schools. Thus, this master's thesis it appears that the mother tongue teaching in schools should be made more commonplace to bring in more vitality and make learning more interesting, also to help students draw a line between formal written language and colloquial everyday texts.

The new curriculum is going to be more operational on the mother tongue teaching in schools and language teaching will be centered, as well as added to the curriculum of practical courses that makes learning more actual and interesting for the students because they can understand why it is necessary to obtain rules of written language and how to learn it. Also, the operational part of the thesis includes author's tips, techniques, and methodology of the teaching the mother tongue as well as co-specific exercises in the language of the exploratory work on the basis of errors occurred. It is important that the mothers tongue teaching would keep up the main flows and would be able to change rapidly in response to changes in language itself. This is the only way to keep mother tongue clean and sustainable.

Lisa 1. Õpilaste kirjandites esinenud morfoloogiliste vigade loetelu

si -lõpuline mitmuse osastav

1. E. E. 10. kl. Soov sulanduda massi võib panna inimesed tegema *tegusi*, mida nad muidu mingil juhul ei teeks.
2. M. T. 10. kl Jäädes iseendaks ei pea sa endale valetama ning tegema *tegusi*, mida sa ei tahaks teha.
3. E. K. 10. kl Tänapäeval on palju erinevaid *rohtusi*, mis arstid määravad, et haigus edasi ei läheks ja saaks normaalselt elada.
4. K. V. 10. kl Paljud inimesed ostsid ülikalleid *autosi*, mida nüüd ei suuda kinni maksta.
5. M. T. 9. kl Praegusel hetkel on inimestel kabuhirm masu ehk majandussurutise ees, mis on hõlmanud Euroopa Liidu maid ja *paljusi* arenenud tööstusriike.
6. R. N. 9. kl Raha paneb inimese tegema *tegusi*, mis võivad teistele inimestele haiget teha nii vaimselt kui ka füüsiliselt.
7. L.-T. V. 10. kl Iga inimene peab ise mõtlema, et ta ei teeks *tegusi* millel võivad olla ebameeldivad tagajärjed.
8. P. L. 9. kl Minu arvates on ebaloomulik, et *paljusi* inimesi köidab rohkem lugu laibast kui hiljuti abiellunutest.
9. R. M. 10. kl Tulevane sportlane peab teadma, et see maailm, kuhu ta astub, polegi nii ilus, vaid see on täis *paljusi* emotsioone, läbilöömisi, väga rasket ja usinat tööd, võite ja loomulikult ka kaotusi.
10. A. K. 9. kl Kõige kahjulikumad on narkootikumid, millel on erinevaid *mõjusi*.
11. K. J. 9. kl Koole on väga erinevaid: suuri ja väikeseid, puidust ja plastikust, rohelisi ja *roosasi*.
12. S. S. 9. kl Kokkuvõtteks tahan üelda, et tuleb käia siiski korralikult koolis ja mõelda juba varakult tulevikuplaanidele ning õppida koolis käituma normaalse inimese kombel, et tulevikus ei peaks kahetsema oma mõtlematuid *tegusi*.
13. K. T. 9. kl Vajame õigeid otsuseid ning *tegusi* tegevat inimest, kes tahab ja julgeb seda kõike teha.
14. K. H. 10. kl On ajalehti ja ajakirju, mis kirjutavad kuulsate inimeste eludest, tehakse nendega *intervjuusi*, et teada saada, kuidas nad elavad.
15. G. P. 10. kl Enamasti leidub meie maal palju *tublisi* inimesi, kelle sihikindlus on lausa suursugune.

16. K. L. 9. kl *Heategusi* tehakse igal pool. Kuid mulle on alati tundunud, et eestlased ei ole väga ahned inimesed ning tihti on kaubamajades inimeste aitamiseks pandud korvikesed kuldünite täis.
17. R. P. 10. kl Maailmas on olemas palju *spordialasi* millest paljud ei teagi.
18. M. L. 10. kl Tihti saadavad inimesed üksteisele *valesi* sõnumeid, millest kõik probleemid alguse saavadki, et ei saada üksteisest aru.
19. K. K. 9. kl Kui inimesed mängivad kasiinodes kaardimänge, siis panustatakse suuri *summasi* ja loodetakse suuri võite.
20. C.-A. K. 10. kl Kui juba riigiisad selliseid *tegusi* teevad, siis pole imekspandav, et lihtrahva sees liigub kuritegevuse tase ülesmäge.
21. K. P. 10. kl Minu arust on juba see üsna alatu, et poliitikud langetavad teiste palku, kuid enda *omasi* mitte ja alati on neil mingi põhjus, miks nende palgad kõrged peaksid olema, kuid ma ei usu, et need tõele vastavad, sest tundub, et nad peavad end ülejäänud rahvast paremaks.
22. E. H. 9. kl Paljud inimesed on rumalad ja teevad tihti *valesi* otsuseid ja ei saa ise sellest aru.
23. A. T. 9. kl Mõned miljonärid annetavad näiteks suuri *summasi* heategevusele.
24. M. K. 9. kl Üks minu *motosi* on: „Ära tee teisele seda, mida sa ei taha, et sulle tehakse.”
25. K. K. 9. kl Kui kõik inimesed oleksid viisakad ja samas ka head üksteise vastu, ei oleks maailmas ka *kuritegusi*.
26. R. N. 9. kl Nad ei suuda lihtsalt sel hetkel oma *tegusi* kontrollida.
27. K. K. 10. kl Tänavad on täis *emosi*, punkareid, metalliste ja muid silmatorkava välimusega inimesi, kes alguses olid originaalsed, kuid nüüd moodustavad juba omaette halli massi, sest neid on liiga palju.
28. A.-S. A. 10. kl Olen näinud ka televiisorist, et on palju *firmasi* kes petavad inimestelt raha välja, müües kaupa mis ei eksisteeri.
29. T. R. 9. kl Alles siis, kui probleemid juba kuhjuma hakkavad, kirutakse oma noores eas tehtud *tegusi*.
30. A. T. 9. kl Minu meelest on olla eestlane uhke, sest hädas suudame üheskoos suuri *tegusi* korda saata.
31. R. S. 9. kl Minu tutvusringkonnas on inimesi kes on teinud joobes peaga *tegusi* mis on neile maksnud nende noorte inimeste tuleviku ja hea nime.
32. A. S. 9. kl Looduse säästmiseks on hakatud palju rohkem tegema, sest autofirmad on hakanud tootma *hübriidautosi* ja palju kasutatakse ka päikesepaneele.

33. T. L. 10. kl Tihti inimesed lihtsalt ei märka elu *võlusi*, sest nad on liiga stressis.

34. T. R. 9. kl Vahel on jah häbi olla eestlane kuna väliseestlased kes ei ela enam Eestis korraldavad mujal maailmas *kuritegusi*, mis näitab eestlaste halba poolt.

nud-partitsiibi nd-vorm

1. K. V. 10. kl IT on üks enam arenenud valdkond, mis on *teind* meid maailmas väga kuulsaks.

2. P. K. 9. kl Usun et paljud meist siin Eestis on *kuulnd* jutte kurikamõrvarist, kes ühe naise kurikaga surnuks peksis.

3. K. K. 10. kl Kaotused panid ta spordist loobuma, kuna te ei *leppind* sellega, et ta ei võida enam. Talle anti isegi MM pääse, kuid ta ei *ilmund* sinna kohale.

4. K. H. 10. kl Usun, et Kanter ei kahetse seda aega mil ta trenni tegi nii kuis jaksas, kuigi tulemust sel hetkel ei *olnd*.

5. A.-L. K. 10. kl Kui sportlane seisab poodiumil, on näha, et kõik see mida ta võidu nimel on läbi *eland* on lõpuks *saand* oma tasu.

6. A. R. 10. kl Mõnel on ka ilma kõrghariduseta hea elu, nad kas on musta töö peale *läind* või on lihtsalt *vedand*.

7. K. H. 9. kl Isegi meie, õpilased, õpime oma vigadest, näiteks teeme töös midagi valesti, midagi, mida poleks *pidand* juhtuma.

8. K. J. 9. kl Vanemaks saades mõistetakse, et kogu see raske töö ja õppimine on *tulnd* meile endile kasuks.

9. P. S. 9. kl Paljud inimesed ütlevad, et neil *polnd* võimalik hädasolijat aidata.

10. C.-A. K. 10. kl Tean juhtumit, kus pärast korterivargust ei *soovind* omanik enam selles elada ning pani elukoha müüki.

11. S. P. 9. kl Hirm pole maailmast kusagile *kadund*, muutunud on vaid selle vorm ja väljendusviisid.

12. L. R. 9. kl Mina veel arvasin kunagi, et ta on mu parim sõbranna, aga välja tuli et ei ja ma olen sellepärast temas väga *pettund*.

13. R. S. 9. kl Ma olen kohanud inimesi, kes on halbade harjumustega seotud, aga vähe olen *näind* neid inimesi kes on suutnud loobuda tubaka sõltuvusest, alkoholismist või narkosõltuvusest.

14. A. T. 9. kl Õnneks minuga midagi ei *juhtund* ning ma tundsin sellest situatsioonist rõõmu, kuna ma pääsesin tervena.

15. A. S. 9. kl *Jahtund* suhteid küll pole mõtet üles soojendada sellest ei tule midagi head.

16. I. L. 10. kl Kahjuks pole ka tänapäeval koolivägivald kuskile *kadund*.

17. A.-L. L. 10. kl Selliseid probleeme oleks *saand* ära hoida, kui inimesed oleksid õigel ajal mõelnud.

gi- ja ki-liite kohavahetus

1. L. L. 10. kl Me pärineme talurahvast ja oleme palju vaeva näinud, et jõuda kuhugi, et saada *kellegiks*.

2. P. K. 9. kl Probleem võib peituda ka selles, et eestlane tegutseb pisut ühekülgsest ja üksi, kui *kellegiga* koos.

3. K. K. 10. kl Aeg, mida sa sõpradega veedad võib olla palju inforikkam ja meeldivam, kui istuda kusagil kallil kõrgkooli pingis, mille iga loengutunni eest maksad *kellegile* kopsaka summa.

4. A. H. 10. kl Tunnetel on oma hind, me ei pea nende eest *kellegile* rahaliselt tasuma, kuid ometigi teevad need tunded meil tuju rõõmsaks.

5. M. R. 9. kl Me võime tihti teha liiga *kellegile*, kes on tegelikult oluline aga me ei tunnista seda.

6. M. K. 10. kl Nüüdisaegsest ajakirjandusest võib vähe lugeda selle kohta, kas *kellegil* läheb hästi.

7. M. K. 9. kl Vahel on ka minul väga suur tahtmine *kellegiga* koos olla ning hästi palju rääkida ja naerda.

8. M. O. 9. kl Et olla tubli, pead pingutama ja vaeva nägema, taevast ei saja *kellegile* ühtegi võitu.

9. T. P. 10. kl Kui purjuspeaga sõita *kellegile* otsa, siis sa arvatavasti ei plaaninud seda.

10. A. R. 9. kl Igal inimesel on ka oma hinnang *millegile*, oma väärtus.

11. J. T. 9. kl Koolis peame me me kõik käima, sellest pole meil *kellegil* pääsu.

12. F. V. 10. kl Kõik üritavad midagi saavutada, keegi olla ja *millegiga* silma paista, vaatamata sellele, et igal teol on tagajärg.

13. S. K. 10. kl Samas on tegu ka *kellegile* abikäe ulatamine, kallistamine, hädas aitamine ja ka lihtsalt seltsiliseks olemine.

14. R. V. 10. kl Kui keegi on *kellegist* sisse võetud, on ta väga paljuks võimeline, et oma silmarõõmule meelepärane olla.

15. L. K. 9. kl Usun, et *kellegil* ei ole hea meel kaotuse üle, sest kõik tahavad ju võita.

16. M. L. 9. kl Vahel on väga tore üksinda kodus olla ja mõtiskleda, kui teised pereliikmed on *kellegile* külla läinud.

17. L. L. 9. kl Mina küll arvan, et üksi olla ei meeldi *kellegile*, võib olla ainult mõnele, kes tahab omas maailmas olla.

18. A.-L. H. 9. kl Mina olen selle poolt, et inimesed ei oleks üksi, kuna tegelikult ma tean, et *kellegile* ei meeldi olla üksi, kuigi sa võid seda väita.

19. K. V. 9. kl Iga päev saan tuttavaks *kellegiga*, kes plaanib mulle halba.

20. A. T. 9. kl Mitte *kellegile* ei ole antud teatud kogust vedamist, kõik juhtub omal ajal ja kindlas situatsioonis.

21. T. M. 9. kl Igaüks pettub kunagi, kas endas või sõbras, vanemates, vanavanemates või *kellegis* teises.

22. K. N. 9. kl Teise rühma kuuluvad aga inimesed, kes tunnevad rõõmu *kellegiga* koos olemisest ja müra, mis nende ümber on.

23. R. S. 9. kl Üksi olles pole *kellegiga* oma muresid arutada ning kurta halva elu üle.

24. S. P. 9. kl Vahel, kui juhtub nii, et ma teen kogemata midagi valesti ja see teeb *kellegile* halba, siis sellegipoolest ei ole ma halb inimene.

25. P. K. 9. kl Kui inimene ütleb *kellegile* midagi head, siis samas võib ta mõelda aga väga halvasti sellest inimesest.

26. J. J. 9. kl Hea olemine ei saa tavaliselt *kellegile* mingeid eesmärke teenida.

27. I. L. 10. kl Noritavad ei julge ka ise sellest *kellegile* rääkida, sest arvatakse, et väljarääkimine teeks talt häbariku, kes ei suuda enda eest seista.

28. M. K. 9. kl Näiteks röövlid ja mõrtsukad – need inimesed ei hooli *kellegist* ega *millegist*, nemad lähevad ja tapavad või röövivad ning pärast tegu isegi ei tunne nad, et tegid midagi halba.

29. T. R. 9. kl Kolmas põhjus on jällegi see, et Eesti rahvas on agressiivne rahvas kui *kellegile* ei meeldi midagi siis läheb kohe lööma teist inimest aga see pole õige.

Vormimoodustuse vead

1. M. I. 10. kl On hea olla omapärane, just nii sind tähele *pandaksegi*.

2. M. O. 9. kl Kui NSV ajal polnud tingimusi ja häid sportlasi, siis nüüd *pandakse* kõik lusikaga suhu, aga puuduvad tegijad.

3. E. E. 10. kl Igaüks meist peaks hoolikalt kaaluma ja seejärel valima, *kumba* positsiooni ta omale võtab.

4. T. P. 10. kl Ka kogemata tapmise eest *mindakse* vangi.

5. M.-L. K. 10. kl Need on ehedad näited sellest, et raha nimel *mindakse* üle igasuguste normaalsuse piiride.

6. L. R. 9. kl Kõige uhkem tunne on olla eestlane, kui laulupeo ajal kogunevad kõik kokku ja *oldakse* koos.

7. I. L. 10. kl Või koolides kehtestada rangemad reeglid, mis puudutavad koolivägivalda *tehtakse* üks hoiatus vajaduse korral ning teisel korral visatakse koolist välja.

8. I. K. 9. kl Ka alkoholihoobes *tehtakse* palju halba, näiteks sõidetakse ennast või teisi surnuks või vigaseks.

9. S. P. 9. kl Mõnel päeval *tehtakse* tööd ja saadakse natuke raha, siis aga kaotatakse see kõik.

10. L. P. 10. kl *Ma ei julenud* siis olla kas või see inetu pardipoeg, et teistest erineda.

11. S. K. 10. kl Mina isiklikult ei valiks *kummatki* poolt täielikult, vaid sulanduksin massi, seejuures jääksin kindlaks oma põhimõtetele, sest igal meist on õigus oma arvamusele.

12. K. L. 10. kl Kui rääkida Andrus Veerpalust siis me teame isegi, et tal on olnud palju vigastusi, mis takistavad treenimist ja selle tagajärjed ei ole *lasnud* tõusta viimasel ajal esikohale.

Lisa 2. Õpilaste kirjandites esinenud leksikaalsete vigade loetelu

Lühenenud sõnad

kas-argituletis

1. G. P. 10. kl Raudselt on olnud ka veel hullemaid *kõlakaid* sportlaste kohta.
2. L. T. 10. kl Tihti ajavad mõned inimesed teisi omavahel tülli, tundmata sealjuures mingeid *süümekaid*.
3. I. K. 9. kl Õnneks on olemas *radikad*, mille peal saab märjad saapad ruttu kuivatada.
4. K. S. 10. kl Vaatamata mõnede negatiivsetele *apsakatele* on meie ühtekuuluvustunne ning usinus siiski säilinud.
5. E. K. 10. kl Praegu me kuuleme igalt poolt raadiotest, *telekast* ja loeme ajalehtedest, et on levimas uus surmav gripp.
6. M. T. 9. kl Infoallikaks on näiteks ajalehed, ajakirjad, *telekast* vaadatavad ja internetist loetavad uudised.
7. H. R. 10. kl Mõned harrastavad ka tugitooli sporti, vaadates *telekast* jalgpalli.
8. M. I. 9. kl Toon ühe väga julma näite hetkel televiisorist jooksvast *seebikast* „Rubi”.
9. I. L. 9. kl Väga palju õpitakse ka tänapäeval *telekast* ja arvutist, kust saab laialdaselt uusi teadmisi.
10. M. I. 10. kl Tihti arvavad *pubekad*, et kui inimene on teistest erinev, siis peab talle kohe halvasti ütlema ning kommenteerima tema riietust ja välimust.
11. M. P. 10. kl Hetkel räägin ise nagu mingi vanaema, kuigi olen ise samuti noor, just *pubeka* ja mõistliku inimese piiri peal.
12. U. P. 10. kl *Telekas* näidatakse ka väga palju inimesi, kes on ennast surnuks joonud või siis surma piirini alkoholi tarvitanud.
13. R. A. 9. kl Arvutis käin ma *jutukas* ainult sellepärast, et mu arvuti on väga vana ja sellega ei ole võimalik mingeid muid mängu mängida.
14. T. T. 10. kl Noored on õnneks veidi tolerantsemad ja arvavad, et selline *kaltsuka* riietusstiil on täiega äge.
15. T. M. 9. kl Üksikud, kes käivad kutsekoolides ja elavad *ühikates*, kasvatavad ise kanepi taimi.

16. E. A. 9. kl Siin saab palju häid näiteid tuua *seebikatest*, kus kogu aeg head peavad kannatama aga lõpuks saavad ikka õnnelikuks.

ar-targiuletis

1. M. V. 9. kl Ilmselt teab igäiks, et eestis vohab kuritegevus ning pätte ja *narkareid* kohtab öistel tänavatel palju.

2. M. P. 10. kl Tihti juhtub, et tulevikus valitakse oma iidoliks just oma klassi *nohkar*, kes on aastatega palju muutunud.

3. A. R. 10. kl Kui hirm on muutunud juba hullemaks, näiteks foobiaks, tuleb sellega otsejoones tegeleda, muidu võib lõpetada *hullaris*.

4. R. N. 9. kl Tegelikult elavad praegusel ajal kõige paremini *penskarid*, kuigi nad virisevad kogu aeg, kui raske elu neil on.

5. T. M. 9. kl Paljud praegused tarbijad on alustanud just kanepi suitsetamisega ja nüüdseks on neist saanud paadunud *narkarid*.

6. A. H. 9. kl Üks hull võib *bemariga* kihutades rohkem pahandust teha, kui me karta oskame.

7. H.-M. R. 9. kl Tüüpiline liiklushuligaan ongi just noor *bemarijuht*, kellele vanemad on kalli raha eest uhke auto ostnud.

Suulise kõne erisõnad

Partiklid ehk lühivormid

tegelt

1. A.-L. L. 10. kl Vahel tundub, et tahaks olla täpselt samasugune nagu teised, kuigi see *tegelt* pole niiväga võimalik.

2. K. V. 10. kl *Tegelt* ei saagi eestlase olemusest ennem aru, kui ei ole tutvunud ta ajaloo, kultuuri ja rahvapärимusega.

3. U. P. 9. kl Lapsepõlve mälestused on igale inimesele *tegelt* ju väga tähtsad.

4. D. H. 10. kl On olemas inimesi kes kasutavad ära teisi rikkamaid, kellele nad räägivad, et nad teda küll armastavad, kuid *tegelt* on nad ainult raha ja rikkuse peal väljas.

5. A. L. 10. kl *Tegelt* on igal inimesel omad väärtused, mida ei ole võimalik osta ega vahetada kellegi teiste omade vastu.

6. E. H. 9. kl Meie ümber on tihtipeale sadu inimesi, keda me *tegelt* üldse ei märkagi ja see, et nad meie ümber päevast-päeva sagivad, ei täida tühjust, mis meis kõigis vahel haigutab.

7. R. A. 9. kl See inimene võib *tegelt* olla aga mingine sul, varas või veel hullem mõrvar.
8. S. N. 10. kl Kahjuks on meedial võim muuta inimesi avalikusele selleks kes nad *tegelt* ei ole.
9. I. L. 10. kl Õpetajatel pole tihti aimugi, mis klassides *tegelt* toimub kuna vaimne vägivald on tihti varjatud.
10. M. T. 10. kl Paljud lubavad oma vanematele et parandavad ennast kuid *tegelt* nad seda ei kavatse.
11. M. S. 9. kl Paljud rikkad ja kuulsad inimesed näitavad, et nad on väga intelligentsed ja viisakad, kuigi *tegelt* mõtlevad nad iseendale ja iseenda kasu peale.
12. M. K. 10. kl Sellised mehed jätavad algul mulje, et nad on nägusad ja romantilised, kuid *tegelt* on valelikud, õelad, pahatahtlikud ja reeturlikud.
13. A. S. 10. kl *Tegelt* on alati väga nõme tunne, kui keegi sinust taga räägib.
14. T. M. 9. kl *Tegelt* ei tea ju paljud vanemad, mis nende lapsed internetis teevad ja sellepärast ei tea probleemidest enne kui midagi juhtub.
15. K. N. 9. kl Vanasõnagi ütleb et väiksed lapsed, väiksed mured, suured lapsed suured mured ja *tegelt* ongi sellel lausel tõe põhi all.
16. A. J. 10. kl Vahel pannakse baarides naiste jookidesse pulbrit, mis *tegelt* tekitab hallutsinatsioone, aga nad ise ei saa seda aru.
17. K. K. 10. kl Paljude kerjustega on ka nii et *tegelt* on nad terved aga lihtsalt mängivad sante, et inimestes haletsust tekitada.

suht

1. L. P. 10. kl Julgus erineda pole kindlasti mitte see, kui tehakse punane hari pähe, riputatakse endale kilinaid külge ja öeldakse, et meid ei huvita kellegi arvamus, meil *suht savi*.
2. H.-M. R. 9. kl Kurbusega peab tõdema, et enamusel inimestel on *suht suva*, mis nende ümber toimub.
3. V. A. 10. kl. Selle omadusega saab elus *suht* palju korda saata.
4. K. K. 10. kl Tegelikult ollaksegi *suht* sallimatud nende vastu, kes teisi kadestavad ja ise selle tagajärjel tignedaks muutuvad.
5. M. K. 9. kl Võib väita, et Eestis on ikka *suht* vähe häid inimesi, enamasti tahavad kõik ainult ise hästi elada.
6. E. H. 9. kl Eestis leidub *suht* palju neid, kes hea meelega siit ära läheks.

Teisi lühenenud vorme

1. S. T. 10. kl Sellistel inimestel on raske head tööd leida ja korralikust palgast võib küll *aind* und näha.
2. A. K. 10. kl Kokkuvõtteks võib öelda, et oma unistuste poole püüdlemiseks ei pea olema *aint* noor, vaid kõigil on võrdsed võimalused.
3. K. L. 10. kl Mõned inimesed on ka *veits* arad ega julgegi oma arvamust välja öelda.
4. R. L. 9. kl Paljud noored ütlevadki, et armastus on mõtetu ja parem ongi kui pole kindlat kaaslast vaid *veits* ühega ja kui see umbes ära tüütab, otsib uue.
5. K. K. 10. kl Inimesel peab olema tugev tahtejõud ja *nats* julgust, et olla tema ise.

Sõna *niisugune* erinevad variandid:

1. L.T. 10. kl On inimesi, kes ei saagi olla õnnelikud, kui nad ennast ei muuda, sest võib-olla on nende käitumine *siuke*, mis ei mõju sõpradele ja ka ühiskonnale hästi.
2. H.-M. R. 9. kl Kohati paneb lause imestama, et *sihukesi* inimesi üldse olemas on.
3. K. L. 10. kl Väga palju on *siukesi* mehi, kes oma naist petavad, öeldes neile, et tööl läheb kauem, kuid ise on koos teise naisega lõbutsemas.
4. J. A. 10. kl Dopinguga vahele jäädes ootavad sportlasi karistused ja trahvid ning paljud sportlased lõpetavad pärast *sihukest* skandaali karjääri.
5. F. V. 10. kl Kui hakata juba defineerima sõna „ühiskond“, siis võime sellele leida *siukse* vaste nagu ühiskondlik institutsionaalne struktuur, milles inimestevahelised suhted on fragmentsed, umbisikulised ja orienteeritud omakasule.
6. S. K. 10. kl Loomulikult ei arva keegi, et neid miski *sihukest* ees võib oodata.
7. K. K. 9. kl Ma ei oskagi meediast midagi arvata, kui seal kirjutatakse *sihukesest* lollusest nagu maailmalõpp.
8. E. V. 9. kl Paraku pääsevad tihti just *siukesed* inimesed riigipiruka juurde ja ei taha sealt sugugi lahkuda.

Sõna *igasugune* erinevad variandid:

1. S. N. 10. kl. Loomulikult kohtame me oma elus *igasugu* tegelasi, kes võivad meie elu mõjutada.
2. M. K. 10. kl Inimesed hakkasid endale ostma *kõiksugu* tehnilisi abivahendeid.
3. S. T. 9. kl Ta peab jälgima, et müüjad ei müüks noortele suitsu ja alkoholi ning lahendama *igasugu* muid probleeme.
4. R. P. 10. kl Sama teema on ka *igasugu* SMS-laenudega.

5. L. L. 10. kl Tihti ollakse oma armastatu nimel valmis ka *igasugu* kavalusteks, et temaga koos olla.
6. R. N. 9. kl. Praegu korraldatakse noortele *igast* laheda üritusi, kus saab ennast vabalt tunda.
7. L. M. 9. kl Ta peab koristama, nõusid pesema ja *igasugu* muid töid tegema.
8. M. T. 10. kl Meedias on populaarsust kogunud tänapäeva klatš, *igasugu* kõmu ja kriitika, mis on erakordselt tõstnud lugejate arvu.
9. M. R. 9. kl Meid ümbritsevad selles maailmas *igasugu* inimesed.
10. K. V. 10. kl Me käime tööl ja teeme oma tööd küll hästi, aga ilma *igasugu* kireta.
11. R. V. 10. kl Poliitikutega on ka pidevalt *igasugu* probleeme olnud.
12. M. T. 10. kl Kuid lõpetuseks võiks öelda seda, et maailmas on olemas *igasugu* võimalusi, kuidas ennast eluga kurssi viia.
13. M.-L. K. 10. kl Tõestust sellest, et inimesed selle paberitüki pärast unustavad moraaltunde ja *igasugu* normid annab ajakirjandus iga päev.
14. S. N. 10. kl Loomulikult kohtame me oma elus *igasugu* tegelasi, kes võivad meie elu mõjutada.
15. T. R. 9. kl Aga internetiavarustes võib liikuda *igast* tegelasi, kellel pole just head kavatsused.
16. K. K. 9. kl Pimedatel tänavatel liigub tihti *igasugu* tüüpe ringi ja ma küll parema meelega siis üksi välja ei läheks.
17. A. S. 9. kl Internetist on küll õppimisel kasu aga *igasugu* kahtlaseid lehekülgi küll kasutada pole mõtet.

täiega

1. E. V. 9. kl See etendus tehti ajakirjanduses aga *täiega* maha.
2. T. T. 10. kl Noored on õnneks veidi tolerantsemad ja arvavad, et selline kaltsuka riietusstiil on *täiega* äge.
3. E. P. 9. kl Minulgi on kodus suur raamaturiik, mis on *täiega* raamatuid täis.
4. S. N. 10. kl Kui meediast lugenud või kuulnud noor saab teada, et tema rahvast on maha tehtud, siis läheb ta *täiega* närvi ning võib end väljaelada kaklemise näol.

iganes

1. K. K. 10. kl Kui inimesed veedavad enamiku oma aja üheskoos rääkides või teha *mida iganes* muud, siis tahes tahtmata haagivad teise inimese sõnavara ja käitumismallid end külge.
2. M.-L. K. 10. kl Internetis võib pealtnäha tavalise nime all esineda *kes iganes*, kellest me ei oska algul mingit ohtu karta.

3. R. M. 10. kl Tihti on võimul aga sellised isikud, kes püüavad saavutada *mida iganes* terrori või sõja teel, seades ohtu või hirmu alla ülejäänud ühiskonna.

4. E. K. 10. kl Igapäev me puutume kokku erinevate situatsioonidega, me ei tea kunagi, mis võib juhtuda homme, ülehomme, mõne aasta pärast või *millal iganes*.

5. L. L. 9. kl Kui kõnnid öösel mõnes ohtlikus kohas, ei tea iial, mis juhtuda võib, sind võidakse tappa, röövida või *mis iganes*.

6. P. K. 9. kl On ka hullemaid olukordi, kus rikkad ja võimukad inimesed tunduvad viisakad, võivad nad aga kõrvaldada *kelle iganes*, kes nende teele ette jääb, või võib neid mingis muus probleemis ohustada.

7. M. K. 9. kl Nii on et *mis iganes* katastroofid maailmas on, ikka aidatakse üksteist ja kunagi tuleb see headus ka tagasi.

Argisõnad

Paronüümid

enne>ennem

1. A.-L. L. 10. kl Ma polnud kunagi *ennem* näinud et inimesed midagi sellist seljas võivad kanda.

2. K. V. 10. kl Tegelt ei saagi eestlase olemusest *ennem* aru, kui ei ole tutvunud ta ajaloo, kultuuri ja rahvapärimusega.

3. M. T. 9. kl Kuid tänu kuritegevuse suurenemisele on ka politsei palju aktiivsem, et tabada kurikaelad *ennem*, kui nad saaksid midagi halba teha.

4. M. M. 9. kl Kõik siin ilmas ei pruugi oma hinda väärt olla, seepärast on targem *ennem* tegutsemist mõelda.

5. K. K. 10. kl Spordis ei ole lihtsaid võite, sest kunagi ei tea, mis võib *ennem* võistlust juhtuda.

6. R. P. 10. kl Paljud mu sõbrad tahtsid ka koondisesse pääseda, aga ühel see ei õnnestunud kuna ta sa natukene *ennem* koondise treeninguid pahasti vigastada.

7. S. P. 9. kl Ma jooksin selle naise juurde, et teda üles aidata, kuid üks teine tüdruk jõudis ta *ennem* mind üles tõsta.

8. R. S. 9. kl Tänu sellele aktsioonile polnud ma *ennem* mõelnud, kui resotunud on meie keskkond.

9. G. P. 10. kl Kunagi ei tohi oma vaenlast rünnata *ennem* kui sa pole tema tausta uurinud.

10. K. K. 9. kl Iga inimene peab looduses tuld tehes mõtlema *ennem* kui tikku tõmbab, et selles midagi hullu ei juhtuks.

vahel>vahest

1. M. O. 10. kl *Vahest* tuleb ette ka sportlasi, kes otsustavad minna kergema vastupanu teed.
2. D. G. 10. kl *Vahest* on päevi, kus neil pole süüa ega kõigile lastele voodeid, kus nad öösiti magada saaksid.
3. L. L. 9. kl Isegi oma mõtetega üksi olles tunnen end *vahest* paremini.
4. L. R. 9. kl. Tunded ei unune kunagi, need on sul koguaeg meeles aga *vahest* sa lihtsalt üritad neid vältida.
5. I. K. 9. kl *Vahest* on tõesti tunne, nagu oleks kuskil lõunamaa seriaalis, kus õelad inimesed tahavad kogu aeg teistele haiget teha.
6. G. M. K. 9. kl Ta ümber oli pealtnäha palju inimesi, kuid kõik kõndisid tast mööda ja *vahest* tundus nagu teda polekski päriselt olemas.
7. P. K. 9. kl Selle inimese süda võib tõesti valutada *vahest*, kellel pole mitte kedagi, kes teda toetaks või muudes asjades aitaks.
8. R. S. 9. kl Üksikuna olla pole justkõige parem, kuid *vahest* me vajame seda.
9. R. E. 9. kl Näiteks talusulane, kes on hea loomade vastu ja inimestega sõbralik, kuid ta ei ütle koguaeg palun ja aitäh ning *vahest* isegi ropendab, siis see ei tee teda ju halvaks inimeseks.
10. L. R. 9. kl Bussiga sõites *vahest* peale kooli, siis on see rahvast nii jubedalt täis ja kõik kohad on jubedalt täis.
11. S. N. 10. kl Minu arvates on meedia vahel liiga kriitiline, ning paneb ühiskonda pisut valesti arvama, kuid *vahest* on ta täpselt õiges kohas õigel ajal.
12. A.-L. L. 10. kl Tuupijatel on tavaliselt tunnistusel kõik viied, *vahest* eksib mõni neli ka sinna ära.
13. T. R. 9. kl Kunagi ei tea, mida järgmine päev toob, *vahest* koosneb terve päev võitudest aga *vahest* läheb kõik jamasti.
14. M. M. 9. kl Loodus võib meile *vahest* palju kurja teha oma karmi kliima või katastroofidega, mida ta meile kaela saadab.
15. G. R. 10. kl Mulle küll meeldib *vahest* omaette olla ja mitte kedagi näha, sest siis on hea oma mõtetega tegelda.
16. I. K. 9. kl Siiski *vahest* olen pidanud eestlaste pärast ka häbi tundma ning siis ma ei saa aru, kus on meie head ja tublid inimesed.

tahaplaanile

1. K. V. 9. kl Õpilastel, kellel on palju trenne või huvialasid, jääb õppimine *tahaplaanile* ja see toob kaasa halvad hinded.
2. M. T. 10. kl Loomlikult tuleb arendada end alal, millel oled andekas, kuid ka õppimist ja haridust tuleb samamoodi arendada, mitte täitsa *tahaplaanile* jätta.
3. F. V. 10. kl Süvenedes liiga palju tähesärale ja saavutustele, jäävad *tahaplaanile* isiklikud väärtused ja elu.
4. M. M. 10. kl Mitte kunagi ei tohi oma sõpru *tahaplaanile* jätta, sest nemad ei andesta sulle seda kunagi.

Üldsõnad

Tühisõna *asi*

1. R. L. 9. kl Ja nüüd *asjadest*, mis on koolis halvasti.
2. O. M. 9. kl Igas koolis on kindlasti selliseid *asju*, mis õpilastele meeldivad ja mis neile ei meeldi.
3. R. P. 9. kl Alguses ma räägiksin halbadest *asjadest*, sest kui headest hiljem rääkida, on parem tuju.
4. K. K. 9. kl Kindlasti pole koolielu juures kõik hea ja lõbus, vaid on ka mõningaid negatiivseid *asju*.
5. M. V. 9. kl Koolis veedame me suure osa oma ajast ning seal ei tohiks olla häirivaid *asju* või üldse *asju*, mis teevad õppimise seal tüütuks.
6. M. V. 9. kl Üks *asi* on see, mida me koolis õpime, teine *asi* aga see, mida me õpime kodus või sõpradega koos olles, tänaval ja kaubanduskeskustes sisseoste tehes.
7. S. S. 9. kl Koolis võivad õppimist segada paljud *asjad*.
8. D. K. 9. kl Väiksena sündides on esimene *asi* see, et sa hakkad õppima.
9. K. N. 9. kl Igäühel on motiveerijaks erinev *asi*.
10. L.T.V. 10. kl AIDS –see on selline *asi*, mis ei tohiks külmaks jätta ühtegi inimest.
11. K. K. 10. kl Tehakse tihti seda, mida kästakse, isegi siis, kui see mõte ei meeldi või *asi* on alandav.
12. K. K. 10. kl Mulle meeldivad inimesed, kes julgevad arvamust avaldada ja keelduvad *asjadest*, mis neile ei meeldi või mida nad teha ei taha.
13. K. K. 10. kl Nad ei lase endale pähe istuda ja *asju* peale suruda, aga samas ei tee nad seda ka teistele.

14. M. O. 10. kl Ma ei väida, et *asju* peab lahendama kätega, pigem just sõnadega, aga on olemas *asju*, mida on võimatu sõnadega selgeks teha.
15. S. K. 9. kl 21. sajandi miinuseks on see, et raamatuid eriti ei loeta, kuna on olemas sellised *asjad* nagu televiisor ja internet.
16. E. E. 10. kl Kindlasti on inimesel üheks vajalikuks *asjaks* raha, mis paneb inimesi tegutsema.
17. A. S. 9. kl Üks selline *asi*, mida osta ei saa on armastus ja see on hea.
18. M. L. 10. kl Paljud inimesed on unustanud, et neil on olemas *asjad* nagu kodu, perekond, auto, mida teised endale lubada ei saa.
19. R. A. 9. kl Söök on *asi*, mida inimesed vajavad igapäev, et neil oleks jõudu tööd teha, et nad ei peaks ennast näljasena tundma ja et nad ei jääks haigeks.
20. K. L. 9. kl Juba ammustest aegadest on hakatud harrastama *asju*, mis treenivad inimest tugevamaks ja kiiremaks.
21. U. P. 9. kl Minu jaoks pole kõigel hinda, eriti sellistel *asjadel* nagu inimese elu, armastus ja sõprus.
22. H.-M. R. 9. kl Ka armastus on selline *asi*, mida raha eest osta ei saa. Selliste *asjade* pärast ei saagi moraalselt tähtsaid *asju* maha müüa ja neile *asjadele* ei saa ka hinda panna.
23. A. R. 10. kl Väärtused, need on *asjad*, mis on sügavamad, kui lihtsalt ostetav või müüdav kaup.
24. G. P. 9. kl Olen kindel, et ilma rahata ei saa keegi siin elus hakkama, aga raha eest ei saa kõige tähtsamaid *asju* siin ilmas – armastust ja inimhinge.
25. M. V. 9. kl Näiteks Tuneesias on võimalik eesti rahas 1000 kroonine *asi* 100 krooniseks kaubelda nii, et ostja jääb rahule ja müüja samuti.
26. L. K. 10. kl Sport on selline *asi*, millega tegelevad väga paljud inimesed.
27. L. R. 9. kl Kõik on inimeste juures ühed tähtsamad *asjad* ja need peavad meil sünnist saati olemas olema.
28. T. R. 9. kl Üksindus on *asi*, mis tungib mõistusesse, närvidesse ning tunnetesse.
29. H. K. A. 9. kl Samas ei saa öelda, et üksindus on kõige jubedam *asi* siin maailmas, sest on inimesi kes otsivadki üksindust.
30. K. S. 9. kl Üksindus on üks maailma sügeim *asi*, eriti siis kui inimesed jätavad üksteist abitult.
31. A. S. 9. kl Rääkides headuse ja viisakuse seosest, siis minu arust pole neil kahel *asjal* mingit seost.

32. T. R. 10. kl Inimese elu on *asi*, mida ei saa osta. Kui seda teemat võtta selle koha pealt, et inimene ei saa osta endale eluiga juurde isegi kui ta on väga rikas, siis on selgesti igale inimesele arusaadav, et sellist *asja* ei saa raha eest osta.

33. A. R. 10. kl Kui maailma *asjad* pole korras ja igalpool ei valitse rahu, siis kodus peaks inimene tundma ennast hästi ja turvaliselt.

34. E. B. 10. kl Armastus on väga positiivne *asi*, sest ta annab elujõudu teistele.

35. S. N. 10. kl Meedia on meie ühiskonnas selline *asi*, mis võib isegi tappa. Ma mõtlen vaimselt.

36. H. R. 10. kl Depressioon ongi selline *asi*, kui rutiin kurnab.

37. K. N. 10. kl Selline *asi* nagu stress on tänapäeva ühiskonnas vägagi levinud.

38. K. N. 9. kl Keel on *asi*, mis jagab inimesed rahvasteks ja rahvusteks.

39. T. R. 9. kl Masu on *asi*, millel on oma halvad aga ka head küljed.

40. M. K. 9. kl Viisakus on igas suhtlemises kohutavalt tähtis *asi*.

41. H.-M. L. 10. kl Paljud inimesed väärtustavad aga hoopis teisi *asju* nagu näiteks lõbutsemist ja lõbutüdrukuid.

42. L. L. 9. kl Meie uhkuseks on ja oli ilus keel, saavutused, kultuur, toit ja ka eesti naiste välimus, mis on paljude välismaa meeste jaoks kõitev, kuid palju meil nendest *asjadest* on alles jäänud?

teema

1. E. E. 10. kl Näiteks alles natuke aega tagasi oli meedias *põhiteemaks* kohtunik, kes müüs ennast kahesaja tuhande krooni eest maha.

2. L.-T. V. 10. kl Üks suuremaid *teemasid*, mida praegu igalpool räägitakse on globaalne soojenemine.

3. P. 9. kl Teine *teema* on armastus, mida ei saa endale raha eest osta.

4. R. E. 9. kl Mõnikord on *teema* ka selles, et me lihtsalt ei taha teiste muresid märgata, sest meil on endalgi nii palju jamasid.

jama

1. R. V. 10. kl Näiteks leidis ja leidub neid poliitikuid ka Eestis, kus oli *jama* maajagamisega, see näitab, et nad on omakasupüüdlikud. Mina arvan, et eesti poliitikas on midagi *jama* ja arvatavasti on asi poliitikutes.

2. L. L. 10. kl Inimesed peavad sellest kuhjast ise filtreerima välja olulise ja tõese ning jätma eemale *jama*.

3. G. M. K. 9. kl Tihtipeale võib üks vale liigutus kaela tuua suured *jamad*.

värk

1. A. P. 10. kl Olen ise õpilane, ja tean, kuidas *värk* käib.
2. S. S. 9. kl Kõik räägivad, et tänapäeva noored ei taha enam lugeda, töödada ega muud *värki* teha.

sina-deiksis

1. E. P. 9. kl Kui raamatu lugemist alustad, siis *sa* pead minema mõttega kaasa, *sa* pead seal koos tegelastega seiklema.
2. T. S. 9. kl On selge, kui *sa* raamatut ikka ei loe, ega *sa* siis selle sisust ja autori mõttest ikka aru ei saa.
3. R. A. 9. kl Lugesed hakkad *sa* seda kõike endale ette kujutama, mis raamatus toimub ja *sa* oleksid täpselt nagu ise seal ning näed kõike, mis seal toimub.
4. L. R. 9. kl See ütlus on vägagi õige, sest igas raamatus on mingi tarkus, mis arendab *su* mõtteviisi.
5. L. R. 9. kl Kindlaid raamatuid tahaks ma veel mitmeid kordi lugeda, sest *sa* avastad sealt midagi, mida *sa* eelmine kord tähelegi ei pannud.
6. K. L. 10. kl Tihti ongi nii, et kui *sa* teed teistele halba, tuleb see kõik *sulle* ringiga tagasi.
7. M. T. 10. kl Keskenduda tuleb ainult sellele, mis *sind* võiks võidule viia.
8. M. K. 10. kl Kui elada oma elu teiste järgi ja täita nende unistusi, võid ükskord ärgata ja aru saada, et *sa* pole saanud oma elus unistusi täita ning *su* elu on elamata.
9. E. E. 10. kl Püüdes olla nagu teised ei pruugi inimesed *sind* tänavapildis olevatest inimestest eristada. Tihtipeale samastatakse *sind* isiksustega kellega *sa* ringil liigud või sõbrustad.
10. A. E. 10. kl Sarnanedes teistega on *sinusse* suhtumine hoopis parem, *sa* omad rohkem sõpru, tuttavaid, kellega *sa* võid igahetk midagi teha. *Sinu* käitumist, suhtumist ja kõnepruuki ei halvustata, kuna *sinu* kaaslaste arvates on see enamasti õige.
11. M. S. 10. kl Erinedes massist ei ole teistega suhtlemine sugugi kerge, *sa* pead valima iga enda sõna, et ka teised saaksid *sinust* aru ja *sind* hukka ei mõistaks.
12. M. T. 10. kl Jäädes iseendaks ei pea *sa* endale valetama ning tegema tegusi, mida *sa* ei tahaks teha.
13. M. P. 10. kl Meile annab enesekindlust ja julgust kaaslaste toetus, me tunneme ennast turvalisemalt, kui teame, et leidub veel neid, kes mõtlevad nagu *sina*.
14. E. S. 10. kl *Sa* ei pruugi olla nii populaarne ja omada nii palju sõpru, kui massi sulandudes, kuid *sul* on oma maailmavaated ja siht kuhu pürgida, mis võib tulevikus kasuks tulla. *Sul* jääb rohkem aega

tegelemaks õppimisega ja muude tegevustega, mis *sulle* huvi pakuvad. See on võimalus elada oma elu nii nagu *sina* seda soovid.

15. M. R. 9. kl Kui *sa* oled kaotanud mõne lähedase inimese, alles siis mõistad, kui kallis ta *sulle* oli.

16. M. M. 10. kl Eestis on asjalood teisiti, siin on nii leebed karistused, et mõrva eest võid *sa* saada ainult 10 aastat.

17. L. T. 10. kl Sellest siis ka moraal, et need, kes näivad olevat *su* sõbrad, ja ei abista *sind*, on tegelikult *su* tuttavad, kuid sõbrad on need, kes on *sul* alati olemas, kui *sa* neid vajad.

18. A. S. 9. kl Armastus on üks parimaid tundeid maailmas ja mis peamine see tunne teeb *su* õnnelikuks, küsimata kes *sa* oled ja kus *sa* oled.

19. L.-T. V. 10. kl Kui *sa* oled usaldusväärsust kuritarvitanud, siis seda tagasi osta ei saa ja seda tagasi võita on üpris keeruline. Pole mõtet rikkuda enda ja teiste suhteid, sest kõik tuleb tagasi mida *sa* teinud oled.

20. J. A. 10. kl Sportlase töö muudab tänamatuks ka see, et treenid palju *sa* treenid, kuid kui keegi teine kuskilt Aafrika kolkakülalt treenib rohkem, ei saa *sa* neid magusaid võite kunagi ise tunda.

21. M. O. 10. kl Spordis ei loe, kui andekas *sa* oled, ilma distsipliinita ei ole *sa* keegi. Järjepidev treenimine ja pidev enese tagant sundimine loob eluks vajaliku iseloomu, et *sa* armastad oma tööd ja ei anna alla enne kui selle tehtud saad.

22. K. L. 10. kl Sporti tehes pead *sa* olema tugeva närviga, muidu hakkad palju vigu tegema ja *sa* kaotad võistluse.

23. U. P. 9. kl Tegelikult *sa* ei saa teist inimest endasse armuma panna, kui *sa* selle eest raha või midagi väärtusliku annad.

24. T. P. 10. kl Kui *sa* armastad kedagi ja see keegi petab *sind*, siis see on ikka päris valus. Kui *sa* aga mõrvaga vahele jääd, pannakse *sind* vangi.

25. H. R. 9. kl Kui *sa* ikka ei suuda kommunaalmakse tasuda, siis lähed silla alla elama.

26. R. P. 10. kl Spordis läbilöömisel peab *sul* õnne olema. Et tippklubisse mängima pääseda pead *sa* ennast näitama.

27. M. K. 10. kl Kui tahad saada parimaks tippsportlaseks, pead *sa* teistest enam pingutama ja vaeva nägema.

28. L. S. 10. kl Seega kui tahad, et keegi *sind* armastaks, armasta ise teisi ka.

29. A.-L. K. 10. kl Ükskõik, mida halba *sa* teed ja kui iganes kaval *su* petuskeem ka ei oleks, tuleb kõik alati välja ja tagasi.

30. L. L. 9. kl Tänapäeval on paljudel inimestel nii, et *sa* võid kõndida nii rahvarohkes kohas kui tahad kuid tunned ennast ikka üksi, kuna *sind* jälgivad kurjad või külmad pilgud.

31. L. R. 9. kl Tunded ei unune kunagi, need on *sul* koguaeg meeles aga vahest *sa* lihtsalt üritad neid vältida.

32. R. S. 9. kl Et sellistest olukordadest välja tulla, pead *sa* tohutult pingutama ja hiljem saad tunda, et oled saavutanud võidu iseenda üle.

33. R. P. 9. kl Teistes inimestes saab pettuda, kui nad oma käitumisega *sind* pahandavad.

34. H. K. A. 9. kl *Sinu* ümber on elu, aga mitte keegi ei tee *sinust* välja, *sind* poleks justkui olemas.

35. P. K. 9. kl Keegi peab ju ikka olema, kes aitab, kui *sa* seda vajad, kes kuulab, kui *sa* seda vajad ja kes käretab, kui on põhjust.

36. M. P. 10. kl See teeb kurvaks kui *su* usaldusisikute ring on nii kitsas, et ei tea kes *sulle* iga hetk noa selga lüüa võib.

37. R. A. 9. kl Kui mingi võõras mees tuleb *sulle* tänaval vastu, ta on hästi viisakas ning ütleb, et tule minuga kaasa. Ta palub *sind* ja käitub heatahtlikult ning ütleb veel, et saad kommi ka. Kuid *sa* ei tohi teda usaldada, sest *sa* ei tea kas ta on hea inimene.

38. E. B. 10. kl Aga kuidas *sa* võid vältida nende kibedate kogemuste kordamist, kui *sa* ei leia uut eeskujut, mida järgida. *Sinu* abiellumise motiivid peavad olema õiged.

39. A.-L. H. 9. kl Mina olen selle poolt, et inimesed ei oleks üksi, kuna tegelikult ma tean, et kellegile ei meeldi olla üksi, kuigi *sa* võid seda väita.

40. R. P. 9. kl Eestlase iseloomus on isekus ja eelkõige hoolitakse enda heast käekäigust, seetõttu võibki tekkida ebameeldivus oma maa vastu, kui *sinusse* halvasti suhtutakse.

41. T. M. 9. kl Korgijook põhjustab mälukaotuse, see tähendab, et *sa* ei mäleta järgmisel päeval mitte midagi. *Sa* ei tea kellega olid, kus olid ja mida tegid!

42. M. K. 9. kl Tõeliselt head sõbrad ei unusta *sind* ka siis, kui majanduslik olukord kehvem on.

43. R. A. 9. kl Sellepärast, et sõbrad on tavaliselt need kes *sulle* suitsu või esimest lonksu viina annavad proovida ning peale proovimist võid sõltuvusse jääda ning hakkadki neid meelsasti tarvitama. Sellepärast soovitan hoiduda paljudest probleemidest, kui *sulle* on *su* elu armas ning *sa* ei taha seda ära rikkuda.

44. T. P. 10. kl Kui purjuspeaga sõita kellegile otsa, siis *sa* arvatavasti ei plaaninud seda.

45. A.-L. H. 9. kl Mina olen selle poolt, et inimesed ei oleks üksi, kuna tegelikult ma tean, et kellegile ei meeldi olla üksi, kuigi *sa* võid seda väita.

46. K. K. 10. kl Masendus tuleb peale tavaliselt siis, kui *sa* oled nii õelda oma suure elu mõtte ära kaotanud.

teie-vorm

1. T. P. 10. kl Kuidas teha süüa, kui elektrit pole ja enamustel on elektripliidid? *Te* mõtlete, et sööks vorstivõileibu, aga külmkapis läheb ka vorst pahaks.

2. R. T. 10. kl Ma arvan, et *te* kõik teate, et maailmas on rohkem inimesi, kui maakera ära toita jõuab.

3. R. P. 10. kl Nagu *te* teate, on AIDS üks HIV viiruse liike.

4. D. H. 10. kl Austust saab osta ka mõnesmõttes raha eest, kui *te olete* väga rikas ja toetate varjupaiku ja *aitate* muid abivajavaid kohti rahaliselt, siis loomulikult on kõik *teile* tänulikud ja peavad *teist* lugu.

5. S. P. 10. kl Röövimise ohvriks võib langeda ka tänaval, hääletamise käigus, kui *teid* võetakse autosse ja oletegi röövlite ohvriks langenud.

Ebatavalised liitsõnad

Liitumid

1. T. T. 9. kl Õnneks on tänapäeval tehnika niivõrd arenenud, *niiet* ta ei pea töid enam käsitsi tegema ega hobusega kündma.

2. M. T. 10. kl *Niiet* kõike, mida loed ära tõsiselt võta.

3. E. U. 10. kl Vahel peab võistlustel pingutama *niiet* silme eest on must.

4. T. S. 9. kl *Eksole* ju kurb, kui ei saa soovitud peole minna vaid sellepärast, et vanust on veel vähe.

5. P. V. 9. kl *Onju* tõsiasi, et rahs ei peitu õnn, aga mina arvan küll, et ilma rahata ei ole võimalik õnnelik olla.

6. A.-L. L. 10. kl Vahel tundub, et tahaks olla täpselt samasugune nagu teised, kuigi see tegelt pole *niiväga* võimalik.

7. O. M. 9. kl See kaksiktorni juhtum ongi ilmselt põhjuseks miks inimesed terrorismi *niiväga* kardavad.

Ebatavalised liitsõnad

1. C. A. 10. kl Aga kust tema teab, kuhu ma lähen ja kuidas oma *vabaaega* veedan?

2. S. S. 9. kl Ka mina pean koolipäeva liiga pikaks, õppetükke raskeks ja sellega kaasneb ka vähe *vabaaega*.

3. K. J. 9. kl Samas saab ta ka selle levikut peatada, kui ta ehitab noortele *vabaja* veetmise kohti.

4. K. S. 9. kl *Igakord*, kui ta avastab, et keegi vägivallatseb, toimetab Kalevipoeg selle inimese politseijaoskonda.
5. E. K. 10. kl Praegu me kuuleme *igalpoolt* raadiotest, telekast ja loeme ajalehtedest, et on levimas uus surmav gripp.
6. L.-T. V. 10. kl Üks suuremaid teemasid, mida praegu *igalpool* räägitakse on globaalne soojenemine.
7. A. R. 10. kl Kui maailma asjad pole korras ja *igalpool* ei valitse rahu, siis kodus peaks inimene tundma ennast hästi ja turvaliselt.
8. M. L. 10. kl Meil on *igapäev* palju tegemist ning me oleme oma muredega hädas ja ei pane tähelegi, et teistel on palju hullemad probleemid.
9. A. K. 10. kl Inimesel on vaja oma võimeid ehk oskusi kasutada *igapäev*.
10. T. H. 10. kl Tehnikaajastu areng ja suur liiklusvahendite hulk on toonud kaasa palju õnnetusi, neid juhtub maanteedel, veesõidukitega, ja ka lennukitega ning *igapäev* kaotavad nende läbi paljud inimesed oma tervise ja elu.
11. A. T. 9. kl Ka mina üritan olla teiste vastu viisakas, kuigi see ei tule mul *igakord* välja, sest ma olen pahas tujus.
12. A. E. 10. kl Sarnanedes teistega on sinusse suhtumine hoopis parem, sa omad rohkem sõpru, tuttavaid, kellega sa võid *igahetk* midagi teha.
13. E. K. 10. kl *Igapäev* me puutume kokku erinevate situatsioonidega, me ei tea kunagi, mis võib juhtuda homme, ülehommel, mõne aasta pärast või millal iganes.
14. H. R. 10. kl Paljud arvavad, et neid see ei puuduta, kuid tegelikult puudutab lähemalt, kui arvata oskame, sest *igapäev* haigestub sellesse massiliselt inimhingi.
15. R. A. 9. kl Söök on asi, mida inimesed vajavad *igapäev*, et neil oleks jõudu tööd teha, et nad ei peaks ennast näljasena tundma ja et nad ei jääks haigeks.
16. E. E. 10. kl Kõige negatiivsem *sellejuures* on see, et sageli ei julge me välja öelda oma arvamust ega väljendada oma seisukohti, kuna pelgame kaaslaste reaktsiooni.
17. G. K. 9. kl Vahel tuleb näha omaenda nina ette, *selleasemel* et otsida probleeme kaugemalt.
18. K. K. 10. kl Paljud ei taha tunnista, et neid ära kasutatakse, vaid nad on *selleüle* veel uhked, et saavad teistele *meelejärgi* olla.
19. R. M. 10. kl Seda kardab või vähemalt selle pärast muretseb *minuarust* peaaegu et iga inimene maailmas.

20. J. A. 10. kl *Minumeelest* on see tõsine hirm ja Eesti riik peaks suurema osa ma eelarvest investeerima julgeolekusse.

21. O. M. 9. kl See hirm on *minumeelest* igati õigustatud, sest hirm ei hüüa tulles.

22. K. V. 9. kl *Minumeelest* on eestlases rohkem sisu kui teistes rahvastes, aga me lihtsalt ei oska seda välja näidata.

23. J. L. 10. kl *Minumeelest* peaksid inimesed mõtlema ja planeerima ning arvestama ka kõige halvemaga, mis võib juhtuda.

24. T. M. 9. kl *Minuarust* ongi narkootikumid noortele kõige suuremaks ohuks, sest sellest nii kergelt lahti ei saa.

25. R. S. 9. kl Headus on *minumeelest* väga lai mõiste.

26. M. K. 9. kl *Minumeelest* on kõige raskem suhelda kinniste inimestega, kes ei tahagi suga rääkida.

27. T. R. 9. kl *Minumeelest* on eestlane oola uhke kuna eestlased on nii palju saavutanud ja arenenud.

28. K. K. 9. kl *Minuarust* oleks hea, kui saaksin kõigiga hästi läbi ja ei käituks halvasti.

29. L. L. 9. kl *Minuarust* see lause, et eestlane olla on uhke ja hää kehtis aastail kui Eesti iseseisvus.

30. K. K. 10. kl Need inimesed on *endaarust* kogu aeg teistele head teinud.

31. L. J. 10. kl Kuid noortel on suur uudishimu kuidas teatud ained neile mõjuvad ja ikka ja jälle proovivad nad oma *nahapeal* selle järgi.

32. S. T. 10. kl Globaalsest soojenemisest räägitakse palju, kuid tuleb tõdeda, et inimesed liiguvad ülearu selle *ajapoole*, kus valitseb ükskõiksus ja elades tarbimisühiskonnas ei mõtle me loodusele vaid sellele, et meie ihad ja soovid saaksid täidetud.

33. A. R. 9. kl Selle *ajajooksul* on inimkond korda saatnud erakordseid tegusid kuid on ära unustanud looduse.

34. K. K. 10. kl Et olla parim, *sellejaoks* peab võitma parima. Kanter elas linnast väljas ja tal oli pikk maa *igapäev* trenni minna. Aga ta oli *koguaeg* kohal.

35. S. K. 10. kl Tegelikult ei tohi *koguaeg* endale mõelda, vaid tuleb ka teistega arvestada.

36. A.-L. L. 10. kl Siis ma tundsin, et tahan olla jälle selline nagu *koguaeg* olen olnud.

37. K. S. 10. kl Paljudes tänapäeva raamatutes on nagu muinasjuttudes *koguaeg* hea ja halva vastandamine, samalugu on ka ilusa ja koledaga.

38. R. E. 9. kl Näiteks talusulane, kes on hea loomade vastu ja inimestega sõbralik, kuid ta ei ütle *koguaeg* palun ja aitäh ning vahest isegi ropendab, siis see ei tee teda ju halvaks inimeseks.

39. L. R. 9. kl Tunded ei unune kunagi, need on sul *koguaeg* meeles aga vahest sa lihtsalt üritad neid vältida.

Võõrapärasus

Toorlaenud e barbarismid

1. M. P. 10. kl Kuid mul on hea meel selle üle, et olen endale suutnud selgeks teha, kuidas end esile tõsta ja kuidas mitte ning millisel *levelil* ma ikkagi asuda tahan.

2. K. V. 9. kl Meie maailmas pole rahu, kriminaalsuse *level* aina kasvab iga päevaga ning see toob välja küsimuse: „Mis saab edasi?”

3. H. M. L. 10. kl Paljud noored on tänu tutvustele saanud karjääriredelil kohe kõrgemale *levelile* ja ei teagi, mida madalamad inimesed tegema peavad.

4. E. A. 10 kl Meie turgudel püütakse inimestele igasugust mõtetut poola *staffi* kaela määrada, et aga ise vaheltkasu saada.

5. M. K. 9. kl Koolivägivalla puhul on kogu *geis* tihti lihtsalt selles, et kellegi nägu mõnele lihtsalt ei meeldi.

6. K. L. 10. kl See oleks sama hea, kui mingi pealinna *tšikk* läheks ehitusele tööle.

Anglitsismid

1. A. L. 10. kl Paljudel on ilus *make-up*, kui nad ennast meigivad, aga tegelikult on nad värvimata täitsa tavalised.

2. R. N. 9. kl Tänapäeval on mõned inimesed täitsa *kreisid*, kes võivad teistele täitsa ootamatult liiga teha.

Kõnekeelsed väljendid

1. A. P.10. kl Eriti hästi *lähevad* seal *peale* kuulsuste tutvustused, mida kõik *fännavad*.

2. M. M. 10. kl Paljud üritused *ei lähe* noortele *peale*, sest need on väga elukauged.

3. R. P. 10. kl Meedia on seal *riigi käpa all* ning edastab riigi kohta vaid positiivset informatsiooni.

4. R. A. 9. kl Liigselt hoolitsevad vanemad ei anna om lastele piisavalt ruumi, mis on ka põhjuseks, et noortel võib lihtsalt kõik *üle visata*.

5. M. I. 10. kl Vahele julgevad astuda vaid vähesed, kellel *viskab kopa ette*, et keegi võtab endale õiguse endast nõrgemaid mõnitada.

6. S. N. 10. kl Ka avaliku elu tegelane Linnar Priimägi, ke *peale* vaadates tundub täiesti tavaline õppejõud, jäi Keskerakonna peol kaamera ette *täis peaga* ja ei saanud ise ka aru, mida ta seal *jahus*.

7. T. R. 9. kl Joomine on ka selle pärast halb, et enamasti minnakse *täis peaga hõrga täis* ja siis saavad kõik kes ette jäävad.

8. K. K. 10. kl Nad ei lase endale pähe istuda ja asju peale suruda, aga samas ei tee nad seda ka teistele.

9. R. P. 10. kl Nendest viimaste reklaamnäol läks asjaga natuke halvasti, sest inimesed *ei saanud* plakati mõttele *pihta* ja enamus tõesti arvaski, et ta on lapsepilastaja.

10. T. P. 10. kl Sellise vibratsiooni läheduses elavatel inimestel võib lihtsalt *katus ära sõita*.

11. K. T. 10. kl Samas väidetakse uudistes, et Eestile *astutakse* Euroopa Liidu nõuetega *pähe*.